

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedra

LĪDZDALĪBAS PROJEKTI KULTŪRAS UN MĀKSLAS JOMĀ, TO VEIKSMĪGAS
NORISES PRIEKŠNOSACĪJUMI

Bakalaura darbs

Autore:

Akadēmiskās bakalaura studiju programmas “Mākslas”
Kultūras socioloģijas un menedžmenta apakšprogrammas

4. kursa studente Luīze Jansone

(ID Nr. 20113414)

Darba vadītāja:

Asoc. prof., Dr.sc.soc. Anda Laķe

Rīga

2015

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	3
1. PILSONISKĀS LĪDZDALĪBAS DISKURSS SOCIĀLAJĀS ZINĀTNĒS	7
1.1. Pilsoniskās līdzdalības diskursa rašanās un attīstība	8
1.2. Pilsoniskās līdzdalības izpratne un lietojums Latvijā.....	11
1.3. Pilsoniskās līdzdalības būtība un saistība ar līdzdalības projektiem kultūras un mākslas jomā	13
2. LĪDZDALĪBAS PROJEKTI KULTŪRAS UN MĀKSLAS JOMĀ	19
2.1. Līdzdalības pasākumu terminoloģijas problemātika	20
2.2. Līdzdalības pasākumu būtība un iesaistes līmeņi.....	24
2.3. Līdzdalības pasākumu klasifikācija.....	28
3. LĪDZDALĪBAS PROJEKTU KULTŪRAS UN MĀKSLAS JOMĀ VEIKSMĪGAS NORISES PRIEKŠNOSACĪJUMI	33
3.1. Kvalitātes jēdziens un tā izpratne līdzdalības pasākumu sfērā.....	34
3.2. Kvalitatīva līdzdalības pasākuma priekšnosacījumi.....	37
4. LĪDZDALĪBAS PROJEKTI KULTŪRAS UN MĀKSLAS JOMĀ LATVIJĀ.....	44
NOBEIGUMS	62
KOPSAVILKUMS.....	64
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	67
SUMMARY	73
PIELIKUMI.....	74
1. pielikums. Intervija ar Gundegu Laiviņu.....	75
2.pielikums. Interviju vadlīnijas.....	90
3. pielikums. Līdzdalības pasākumu kultūras un mākslas jomā ilustrējoši attēli.....	92

IEVADS

Aktīva iedzīvotāju līdzdalība ir būtisks demokrātijas priekšnosacījums un izpausme, tā var stiprināt sabiedrības saliedētību un piederības apziņu valstij. Sadarbības un līdzdalības prasmes var praktizēt un pilnveidot, piedaloties plaša spektra aktivitātēs, kā arī, organizējot tās. Kopējā labuma un valsts attīstības vārdā valsts politika būtu jāveido tā, lai dažādas sabiedrības iesaistes formas tiktu popularizētas un veicinātas. „Pagaidām Latvijā sabiedriskajās aktivitātēs iesaistās tikai neliela daļa iedzīvotāju. Tas atkarīgs arī no iedzīvotāju mentalitātes, personiskajām īpašībām un sabiedrībā izplatītās pārlicības, ka tik un tā nebūs iespējams ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesus”.¹ Šo apgalvojumu apstiprina arī Eiropas Sociālais pētījums,² kas ir starptautisks salīdzinošs pētījums, kurā noskaidrots, ka Latvijas pilsoniskās līdzdalības indekss salīdzinoši ir ārkārtīgi zems – tikai 7,4 (zemākais rādītājs ir Portugālei – 5,4, un augstākais Zviedrijai – 40,5)³. Latvijas iedzīvotāji ir pasīvi arī attiecībā uz dalību nevalstiskajās organizācijās, brīvprātīgā darba veikšanu, piedalīšanos valdības vēlēšanās, kā arī kultūras pasākumu apmeklēšanu.⁴

Kultūras pasākumi un vispārēja sabiedrības līdzdalība dažādos līmeņos skatāma saistīti, jo tās ietekmē un nosaka viena otru. Komentējot šo saistību, Fintans O`Tūls (*Fintan O`Toole*), īru publicists un politikas apskatnieks saka: „Līdzdalību var skatīt kā kopumu. Tas ir, nevar skatīties vienkārši uz to, vai cilvēks līdzdarbojas kultūras dzīvē vai politiskajos procesos, bet drīzāk tas ir līdzdarbošanās instinkts un kapacitāte, kas eksistē kā nepārtrauktība. Ja tu piedalies kādā pilsoniskās līdzdalības aktivitātē, ticamāka ir iespēja, ka tu piedalīsies arī citās. Tātad kultūras līdzdalība ir cieši saistīta ar pilsonisko līdzdalību.”⁵ Daudzu līdzdalības projektu praksē ir pierādījis, ka tiem ir pozitīva ietekme gan uz sabiedrības, kopienas un indivīda dzīves kvalitāti, gan uz sociālā kapitāla vairošanu. Turklāt

¹ Hartmane, Guna. *Pilsoniskās līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanas procesā - Latvijas un Beļģijas pieredze*, 2012. 5.lpp. Pieejams: <http://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/4904/Barenu%20biedriba%20petijumsVV.pdf> [skat. 11. martā].

² ESP ir uz akadēmiskiem standartiem balstīts starptautisks salīdzinošs socioloģisks pētījums, kas izveidots ar mērķi iezīmēt un izskaidrot vairāk nekā 30 Eiropas valstu iedzīvotāju attieksmes un vērtības. Projekts uzsāka aktīvu darbību 2001. gadā.

³ *Aktīva pilsoniskā sabiedrība – pamats valsts un pašvaldību attīstībai*. Pieejams: <http://www.slideshare.net/kurzemesnvo/01-parresoru-koordcentrs> [skat. 2015, 2. martā].

⁴ Culturelab. *Latvijas iedzīvotāju kultūras patēriņš un līdzdalība kultūras aktivitātēs 2007-2014: pētījumu dati un statistika* Pieejams: <https://culturelablv.files.wordpress.com/2014/12/kulturas-paterins-web-versija-3-decembris.pdf> [skat. 2015, 8. martā].

⁵ UNESCO Institute for Statistics. *2009 Framework for Cultural Statistics Handbook No2. Measuring cultural participation*. Kvebeka: UNESCO Institute for Statistics, 2012. Pieejams: <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/fcs-handbook-2-cultural-participation-en.pdf> [skatīts: 2015, 10. marts].

tie var veicināt dalībnieku vispārēju aktivitāti un vēlmi līdzdarboties arī citās jomās.⁶ Britu pētnieks Fransuā Matarazo (*François Matarasso*) grāmatā „Jēga vai ornaments?” (1997) sniedz ļoti sistemātisku izpēti līdzdalības pasākumu sociālās ietekmes jomā, un izsaka apgalvojumu, ka viens no būtiskākajiem ieguvumiem no tās ir iespēja sniegt cilvēkiem pašiem iespēju izteikties, „atrast savu balsi” vai, iespējams, vienkārši saņemt drosmi to izmantot.⁷ Cilvēki, kuri piedalās līdzdalības projektos, drīzāk apzināsies savu potenciālu ietekmēt kādus apstākļus un procesus.⁸

Pētījumā par Vidzemes iedzīvotāju kultūras patēriņu Latvijas Kultūras akadēmijas pētnieku grupa secina, ka “iedzīvotāju gatavība būt kultūras pasākuma līdzdalībniekam raksturo dziļāku iedzīvotāju interesi par kultūras un mākslas procesiem, kas var kalpot par būtisku auditorijas noturības un piesaistes instrumentu. [...] Lielākā daļa no respondentiem kā patīkamāko kultūras pasākuma veidu atzīst pasākumus, kuros tie piedalās tikai kā skatītāji (74%), bet tikai nelielai daļai labāk patīk tādi pasākumi, kuros tiek dota iespēja līdzdarboties un iesaistīties (18%).”⁹ Tas ir vēl viens apstiprinājums faktam, ka Latvijas iedzīvotāju vairākums nav gatavi aktīvām līdzdalības formām. F.Matarazo pētījumā secina, ka veiksmīgiem līdzdalības pasākumiem kultūras un mākslas jomā ir pozitīva ietekme uz indivīdu un sabiedrību. Tie var uzlabot dalībnieku labklājību un pārliecinātību par sevi, uzlabot savstarpējo komunikāciju un veicināt kopienas saliedētību. Taču F.Matarazo arī norāda, ka neveiksmīgi noorganizētam līdzdalības pasākumam nesešos nekādas pozitīvas sekas, vai tās pat var būt pretējas iepriekš minētajiem laba projekta rezultātiem. Tāpēc ir būtiski pievērst uzmanību līdzdalības pasākumu rūpīgai plānošanai, atvēlot tai pietiekami daudz visa veida resursus, lai nodrošinātu pēc iespējas kvalitatīvāku rezultātu.

No tā izriet nepieciešamība pievērsties šādu pasākumu skaidrošanai un izpratnes veicināšanai. Jārada un jāpilnveido terminoloģija, kas būtu ne vien akadēmiski svarīgs uzdevums, bet arī atvieglotu auditorijas piesaisti. Šobrīd vienotas terminoloģijas trūkuma dēļ ir problemātiski šādus pasākumus raksturot, ir grūti orientēties un izprast līdzdalības pasākumu piedāvājumu. Jārada izpratne par to, kādi elementi ir noteicošie veiksmīgā jeb

⁶ Lewis, Ferdinand. *Participatory Art-Making and Civic Engagement*. Pieejams: <http://animatingdemocracy.org/resource/participatory-art-making-and-civic-engagement> [skat. 26.02.2015]

⁷ Matarasso, François. *Use or Ornament? Social impact of participation in the arts*. 1997, 97. Pieejams: http://mediation-danse.ch/fileadmin/dokumente/Vermittlung_ressources/Matarasso_Use_or_Ornament.pdf [skat. 2015, 23.apr.].

⁸ Flinders, Matthew. *Participatory arts projects have the potential to reconnect communities with politics*. Pieejams: <http://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2014/04/19/participatory-arts-projects-politics/> [skat. 2.apr.].

⁹ Haritas, Vidzemes kultūras un mākslas biedrība. *Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs*, 2014. 52.lpp. Pieejams: http://haritas.lv/wp-content/uploads/2014/05/VidzemePetijums_26.11..pdf [skat., 29.apr.].

kvalitatīvā līdzdalības pasākuma izstrādē. Lai līdzdalības kultūras projektiem vismaz potenciāli būtu labvēlīgs iespaids uz sabiedrību jebkādā veidā, ir nepieciešams apzināties šādu projektu menedžmenta specifiku, pēc projekta norises veikt novērtējumu, un eventuāli, sekojot šīs jomas attīstībai, nepieciešamības gadījumā izstrādāt arī kvalitātes vadlīnijas.

Galvenais pētnieciskais jautājums:

Kādas ir būtiskākās problēmas un izaicinājumi veiksmīgai līdzdalības kultūras projektu norisei Latvijā?

Problēmjautājumi:

1. Kādi līdzdalības veidi un līmeņi ir iespējami?
2. Vai dažādas līdzdalības prakses veicina viena otru? Ja jā, kā veidojas šī mijiedarbība?
3. Kādi ir līdzdalības projektu kultūras un mākslas jomā veidi?
4. Kādi ir iespējamie dalībnieka iesaistes veidi līdzdalības projektā?
5. Kāda ir līdzdalības projektu kultūras un mākslas jomā menedžmenta specifika?
6. Kādi ir kvalitātes kritēriji līdzdalības mākslas projekta novērtēšanā?
7. Kas motivē latviešu pasākumu kuratorus darboties ar līdzdalības projektiem kultūras un mākslas jomā?
8. Kādi ir galvenie menedžmenta un kvalitātes izvērtēšanas kritēriji kuratoriem Latvijā?
9. Kādas ir būtiskākās problēmas, ar kurām kuratori Latvijā saskaras, rīkojot līdzdalības projektus kultūras un mākslas jomā?

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt līdzdalības pasākumu kultūras un mākslas jomā izpausmes, noskaidrot to menedžmenta un kvalitātes izvērtēšanas specifiku, un iepazīties ar šo jomu Latvijā.

Bakalaura darba uzdevumi:

1. Iepazīties ar līdzdalības jēdzienu, tās veidiem un līmeņiem;
2. Izpētīt līdzdalības nozīmi, ietekmi uz indivīdu un sabiedrību kopumā;
3. Izpētīt saikni starp dažādiem līdzdalības veidiem un noskaidrot līdzdalības mākslas projektos ietekmi uz vispārējas līdzdalības sekmēšanu un sociālā kapitāla veidošanu;
4. Izprast līdzdalības mākslas projektu menedžmenta specifiku un kvalitātes kritērijus;
5. Iepazīties ar citu valstu līdzdalības mākslas projektu pieredzi, norisi un rezultātiem;
6. Apzināt Latvijā rīkotos un plānotos līdzdalības mākslas projektus, un noskaidrot to mērķus un rezultātus;

Darbs tiks veidots, izmantojot deskriptīvu avotu analīzi un padziļinātās intervijas ar kultūras menedžeriem, kas nodarbojas ar līdzdalības projektu organizēšanu. Šāda datu ieguves metode izvēlēta, lai iegūtu dziļāku, argumentētāku un detalizētāku informāciju no jomas profesionāļiem attiecībā uz viņu iepriekšējo pieredzi un nākotnes plāniem attiecībā uz līdzdalības mākslas projektu vadību, izaicinājumiem un pielietotajām metodēm, maksimāli veiksmīga rezultāta sasniegšanai.

Pirmajā nodaļā **Pilsoniskās līdzdalības diskurss sociālajās zinātnēs** tiks raksturota pilsoniskās līdzdalības diskursa attīstība, šī jēdziena dažādā izpratne, un arī tā lietojums Latvijā. Tiks aplūkota dažādu līdzdalības veidu mijiedarbība, īpaši pievēršoties pilsoniskās un kultūras līdzdalības saistībai, apskatot iesaistes līdzdalības kultūras un mākslas projektos saistību ar pilsonisko līdzdalību. Otrajā nodaļā **Līdzdalības projekti kultūras un mākslas jomā** tiks aktualizēta līdzdalības projektu kultūras un mākslas jomas terminoloģijas problemātika. Skaidrota šo projektu būtība, to saistība ar dažādiem mākslas žanriem un kultūras pasākumiem, kā arī izklāstīti populārākie skatījumi uz līdzdalības veidiem, atkarībā no iesaistīšanās līmeņa un radošās kontroles, kas dota dalībniekiem. Darba trešajā nodaļā **Līdzdalības projektu kultūras un mākslas jomā veiksmīgas norises priekšnosacījumi** tiks skaidrots, kā šī darba kontekstā tiek aplūkota kvalitāte un kā tā izpaužas līdzdalības pasākumu sektorā. Tiks minēti galvenie kritēriji un aspekti, kas jāievēro, lai nodrošinātu kvalitatīvu līdzdalības pasākumu, kā arī piedāvāti vairāku organizāciju izstrādātie līdzdalības pasākumu kvalitātes kritēriji. Tiks apskatīta arī līdzdalības projektu kultūras un mākslas jomā menedžmenta specifika. Ceturtnā nodaļa **Līdzdalības projekti kultūras un mākslas jomā Latvijā** satur empīriskā pētījuma izklāstu. Tās ietvaros analizētas līdzdalības projektu kuratoru pieredzes, un raksturota kultūras un mākslas līdzdalības projektu veiksmīgas norises problemātika. Nobeigumā izdarīti secinājumi par līdzdalības projektu kultūras un mākslas jomā attīstības iespējām Latvijā, sniegti ieteikumi un izklāstītas turpmākās šīs jomas izpētes iespējas.

1. PILSONISKĀS LĪDZDALĪBAS DISKURSS SOCIĀLAJĀS ZINĀTNĒS

Ričards P. Adlers (*Richard P. Adler*) un Džūdijs Godžina (*Judy Goggin*), amerikāņu politikas pētnieki sava zinātniskā raksta “Ko mēs saprotam ar “Pilsonisko līdzdalību?”” (*What Do We Mean By "Civic Engagement"?* 2005) ievadu sāk ar šādu vispārīgu, tomēr ļoti zīmīgu tēzi: “Lai aprakstītu sociālās pārmaiņas, pareizās valodas atrašanai ir izšķiroša nozīme. Dažreiz ir nepieciešama jauna valoda. Citreiz esošā terminoloģija ir jāpielāgo, lai tā aptvertu arī jauno realitāti un iespējas.”¹⁰ Sociālajās zinātnēs ar terminoloģijas problēmām var nākties saskarties visai bieži, ņemot vērā dažādu sociālu fenomenu neizmērāmo un nekonkrēto būtību. Daļai terminu tiek piedāvāts plašs definīciju klāsts, kas pēc nepieciešamības ir pielāgotas dažādiem, reizēm pēc būtības pat atšķirīgiem konceptiem, vai katra no tām vērš uzmanību uz atšķirīgiem aspektiem. Tas rada situāciju, ka viens termins vai jēdziens galu galā var apzīmēt divas dažādas lietas, tāpēc ir svarīgi atrast konkrētajam kontekstam atbilstošos jēdzienus.

Pilsoniskā sabiedrība, pilsoniskā līdzdalība, līdzdalības kultūra, sociālais kapitāls, līdzdalības projekti kultūras un mākslas jomā un citi nozīmes ziņā radniecīgi jēdzieni, kas norāda uz pilsoņu iesaisti, iespēju cilvēkiem kaut ko ietekmēt vai noteikt, mūsdienās jau kļuvuši par modes vārdiem. Šie vārdu savienojumi labi izklausās, tie liek domāt par kādu augstāku mērķi, par kopību, par to, ka *mēs esam diženi, mēs esam vareni*. Tie dabīgi iekļaujas un spēcīgi izklausās politiskos dokumentos, runās, rakstos un vislabāk, ja tos var izmantot ne tikai sabiedrības pašapziņas celšanā un stiprināšanā, bet arī kāda projekta aprakstā, finansējuma iegūšanas vārdā. Šerija Arnšteina (*Sherry Arnstein*), fundamentālā astoņu pakāpju līdzdalības modeļa “Pilsoniskās līdzdalības kāpnes” autore saka: “Pilsoniskās līdzdalības ideja nedaudz līdzinās spinātu ēšanai – neviens pret to principā neiebilst, jo tas taču tev nāk par labu”¹¹, Šo apgalvojumu iespējams attiecināt arī uz citiem iepriekš minētajiem jēdzieniem. Tomēr ikviens no tiem sniedz plašas interpretācijas iespējas, un arī to savstarpējā saikne atkarībā no tā, kādā perspektīvā šos konceptus aplūko, var izrādīties vairāk vai mazāk cieša.

Nodaļas mērķis ir parādīt pilsoniskās līdzdalības diskursa rašanos un attīstību, skaidrot no dažādu autoru perspektīvas un izskaidrot pilsonisko līdzdalību pēc būtības, kā arī norādīt uz tās saikni ar līdzdalības projektiem kultūras un mākslas jomā. Pirmajā apakšnodaļā

¹⁰Adler, Richard P., Judy Goggin. What Do We Mean by „Civic Engagement”? *Journal of Transformative Education*. Vol.3, Nr.3, 2005. Pp. 216. Pieejams: <http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/CivilSociety/What%20Do%20We%20Mean%20By%20Civic%20Engagement.pdf> [skat. 2015, 8. martā].

¹¹Arnstein, Sherry. A Ladder of Citizen Participation. *AIP Journal*, 1969. Pp. 216.-224.Pieejams: <https://www.planning.org/pas/memo/2007/mar/pdf/JAPA35No4.pdf> [skat. 2015, 12. martā].

“Pilsoniskās līdzdalības diskursa rašanās un attīstība” tiks apskatītas Roberta Patnama (*Robert Putnam*), Šerijas Arnšteinas un Maikla Delli Karpini (*Michael Delli Carpini*) pilsoniskās līdzdalības idejas. Otrā apakšnodaļa “Pilsoniskās līdzdalības izpratne un lietojums Latvijā” ir veltīta pilsoniskās līdzdalības jēdziena lietojumam Latvijā, lai izprastu vietējo kontekstu. Trešajā apakšnodaļā “Pilsoniskās līdzdalības būtība un saistība ar līdzdalības projektiem kultūras un mākslas jomā”, bastoties uz Bena Bergera (*Ben Berger*), Ričarda P. Adlera un Džūdiijas Godžinas darbiem pilsoniskā līdzdalība tiks aplūkota pēc būtības, nefokusējoties uz konkrētām definīcijām, bet tās komponentiem, un skaidrota šo abu konceptu savstarpējā saistība.

1.1. Pilsoniskās līdzdalības diskursa rašanās un attīstība

Pilsoņu līdzdalība valsts pārvaldē vienmēr ir bijis būtisks demokrātijas elements, taču pats termins nebūt nav tik sens kā šī valsts pārvaldes forma. “Pilsoniskā līdzdalība” akadēmiskajā diskursā ienāca 1993. gadā ar amerikāņu politologa Roberta Patnama monogrāfiju „Demokrātija darbā: mūsdienu Itālijas pilsoniskās tradīcijas” (*Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*).¹² Šajā darbā autors, salīdzinot Itālijas dienvidu un ziemeļu reģionus vairāku gadsimtu garumā, izdarīja secinājumus par pilsoniskās dzīves aspektiem. Īpaši R. Patnams pievērsās sociālajam kapitālam kā veiksmīgas un efektīvas demokrātijas pamatelementam, un norādot uz pilsoniskās līdzdalības jeb pilsoniskuma nozīmi tā vairošanā. Pirms grāmatas publikācijas šis termins ļoti reti bija parādījies pētījumos vai zinātniskos rakstos, turklāt iepriekš tas ietvēra pilnīgi citādu nozīmi, piemēram, cilvēka parādīšanās sabiedrībā pēc ilgstošas noslēgtības. Līdz ar to šis pētījums bija pagrieziena punkts, kas izmainīja esošo retorisko lauku, piešķirot šim terminam jaunu nozīmi un pievērsot tam plašu akadēmiķu uzmanību.¹³ Šis darbs gan nebija veltīts tieši pilsoniskajai līdzdalībai, līdz ar to R. Patnams šajā darbā neizvirza tās definīciju. Autors plašos aprakstos skaidro, ka tā ir saistīta ar iesaistīšanos gan politiskajā dzīvē, gan brīvprātīgās asociācijās. Norāda, ka augsti pilsoniskie (*civic*) rādītāji, kādi tie ir Itālijas ziemeļu reģionos, ir saistīti ar lielāku labklājību un efektīvāku pārvaldi, un ar gluži pretējiem rezultātiem zemākas pilsoniskās līdzdalības dēļ dienvidu reģionos. Lai arī šis darbs tiek uzskatīts par pamatakmeni pilsoniskās līdzdalības

¹² Putnam, Robert. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993. Pp. 258. Pieejams: http://www.ttu.ee/public/m/mart-murdvee/EconPsy/5/Putnam_Leonardi_Nanetti_1994_Making_democracy_work_-_Civic_traditions_in_modern_Italy.pdf [skat. 2015, 14. martā]

¹³ Berger, Ben. Political theory, political science and the end of civic engagement. *Perspectives on Politics*. Vol.7, No.2, 2009. Pp. 338. Pieejams: http://www.academia.edu/594579/Political_Theory_Political_Science_and_the_End_of_Civic_Engagement [skat. 2015, 8.apr].

pētniecībā, mūsdienās akadēmiķi pauž viedokli, ka tieši pilsoniskās līdzdalības ziņā izmantošanai mūsdienās tas ir nepilnīgs. Kā piemēru tam tiek minēts apgalvojums, ka augstāki pilsoniskās līdzdalības rādītāji ir saistīti ar labklājību, taču nav īsti skaidrs, kas tieši ir šie labklājības priekšnosacījumi, jo tie ietver pārāk daudz komponentu.¹⁴

Pēc diviem gadiem, 1995. gadā R.Patnams sarakstīja eseju “Boulings vienatnē: Amerikas sociālā kapitāla mazināšanās” (*Bowling alone: America's Declining Social Capital*), kurā par pilsonisko līdzdalību izteicās konkrētāk un saistībā ar tā laika Amerikas Savienoto Valstu (ASV) sabiedrību. Esejā sociālā kapitāla samazināšanās ASV sabiedrībā tiek skaidrota kā pilsoniskās līdzdalības norieta rezultāts, un autors kā piemēru izmanto boulinga spēlēšanu, kas ir populārs laika kavēklis un socializēšanās instruments amerikāņu vidū. R.Patnams apgalvo, ka pēdējās desmitgadēs vispār boulinga spēlētāju skaits ir pieaudzis, taču spēlētāju pievienošanās grupām un līgām ir mazinājusies, kas liecina, ka cilvēku vēlme biedroties un sadarboties ir mazinājusies. Kā citas līdzdalības aktivitātes indikatorus R.Patnams min vēlētāju aktivitāti, cik daudz cilvēku lasa laikrakstus, dalību koros vai futbola klubos¹⁵ jeb gandrīz jebkuru indivīda aktivitāti, kas kaut nelielā mērā saistīta ar sabiedrību un interesi par tās procesiem, taču tai pat nav jābūt aktīvai darbībai, kā uz to norāda piemērs par laikrakstu lasīšanu. Šī eseja atkal ir solis uz priekšu līdzdalības diskursa pētniecībā, taču lielāku izpratni un konkrētību šajā jomā tas nerada. Turpinot pirmajā pētījumā iesākto tradīciju, R. Patnams ar pilsonisko līdzdalību apzīmē ļoti daudz un dažādas aktivitātes. R.Patnama nākamais darbs šajā jomā ir uz iepriekšminētās esejas balstīta grāmata “Boulings vienatnē: Amerikāņu kopienas sabrukums un atdzimšana” (*Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, 2000). Tas ir apjomīgs pētījums, kurā iekļautas simtiem interviju un kopumā analizēta pilsoniskās līdzdalības un visaptverošas iedzīvotāju vēlmes sadarboties mazināšanos ASV sabiedrībā kopš 1960-ajiem gadiem. Tāpat kā iepriekšējos viņa darbos, autors pievēršas vispārējai līdzdalībai, īsti neizšķirot tās politisko vai pilsonisko iedabu. Analizējot pilsoņu iesaistīšanās līmeņus, viņš atkal aptver gandrīz visu iespējamo – sākot no laikrakstu lasīšanas, iesaistīšanās politikā, sociālo tīklu veidošanu un savstarpējo uzticēšanos, beidzot ar iesaistīšanos asociācijās. Visas šīs aktivitātes tika raksturotas kā pilsoniskā līdzdalība.¹⁶

Protams, visi R.Patnama darbi ir izpelnījušies plašu uzmanību, tie tikuši gan slavēti, gan kritizēti, un viņa milzīgais pienesums šajā jomā, tāpat kā nekonkrētība nepalika

¹⁴ Berger, Ben. Political theory...

¹⁵ Putnam, Robert. Bowling alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*. 1995. Pp.2. Pieejams: <http://archive.realtor.org/sites/default/files/BowlingAlone.pdf> [skat. 2015, 12.apr.].

¹⁶ Berger, Ben. Political theory...Pp. 336.

nepamanīta. R.Patnams viennozīmīgi var tikt uzskatīts par pilsoniskās līdzdalības pētniecības aizsācēju, viņš ir sniedzis milzīgu ieguldījumu tās pētniecībā, sākot no šī jēdziena iedzīvināšanas, līdz ļoti plašiem tā skaidrojumiem. Tomēr, iespējams, ka tieši plašie un vispārīgie skaidrojumi un apraksti arī ir R.Patnama pētījumu spožums un posts¹⁷, un šī tēma sīkāk tiks apskatīta darbā vēlāk.

“Pilsoniskā līdzdalība” akadēmiskajā diskursā jau ienāca kā visai nekonkrēts un visaptverošs jēdziens, kas noteica to, ka arī turpmākie pētnieki un akadēmiķi gāja to pašu ceļu, reizēm tikai šo konceptu paplašinot nevis mēģinot to konkretizēt. Ir pieejamas neskaitāmas definīcijas, tomēr daudzas no tām ir ļoti līdzīgas. Piemēram, viena no plaši izmantotajām definīcijām ir Maikla Delli Karpini, Pensilvānijas Universitātes (ASV) Komunikācijas zinātnes pasniedzēja un Komunikācijas fakultātes dekāna izveidotā: “Individuāla un kolektīva rīcība, kas vērsta uz sabiedrībai nozīmīgu problēmu apzināšanu un risināšanu.”¹⁸ M.D.Karpini sniedz arī tās skaidrojumu: “Tas var iekļaut centienus tieši ietekmēt un risināt kādu problēmu, sadarbošanos ar citiem kopienas pārstāvjiem vai tieša sadarbība ar pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijām. Pilsoniskā līdzdalība ietver plaša spektra aktivitātes, piemēram, darbu zupas virtuvē, dalību apkaimes biedrībā, vēstuļu sūtīšana valdības pārstāvim vai balsošana.”¹⁹ Arī M.D.Karpini definīcija varētu likties visaptveroša, tomēr norāda uz pašām būtiskākajām līdzdalības iezīmēm. Pirmkārt, pilsoniskā līdzdalība nozīmē rīcību. Lai gan indivīda uzskati vai pārlicības var kļūt par motivāciju kādai pilsoniskai rīcībai, līdzdalības būtība tomēr ir reāla darbība. Otrkārt, līdzdalība ir mērķtiecīga un apzināta, tā nevar notikt “nejauši”. Treškārt, neatkarīgi no tā vai līdzdalība tiek īstenota individuāli vai kolektīvi, tā ir vērsta uz sabiedrību.²⁰ Tātad pilsoniskā līdzdalība, pirmkārt, ir mērķtiecīga, uz sabiedrību vērsta rīcība. Lai gūtu vispārīgāku ieskatu šī jēdziena definēšanā, var izmantot arī kādas citas jomas pārstāvju radītu skaidrojumu. Tūsonas, ASV Mākslas padomes pētījumā par mākslas nozīmi līdzdalības veicināšanā minēta šāda definīcija: “Pilsoniskā līdzdalība – visdažādākie veidi, kādos cilvēki piedalās pilsoniskajā, kopienas un politiskajā dzīvē, un tādā veidā izpauž sevi kā sabiedrībā iesaistītu pilsoni. Noteicošās aktīvas pilsoniskās līdzdalības īpašības ir vēlme iesaistīties un sniegt ieguldījumu savas kopienas,

¹⁷ Berger, Ben. Political theory...

¹⁸ Carpini, Delli Michael. *Definition of Civic Engagement*. Pieejams: <http://www.apa.org/education/undergrad/civic-engagement.aspx> [skat. 2015, 3. martā].

¹⁹ Carpini, Delli Michael. *Definition of Civic Engagement*.

²⁰ Stern, Mark, Susan C. Seifert. *Civic Engagement and the Arts: Issues of Conceptualization and Measurement*, 2009. Pieejams: http://animatingdemocracy.org/sites/default/files/CE_Arts_SternSeifert.pdf [skat. 2015, 12. martā].

apkaimes un nācijas attīstībā.”²¹ Šī definīcija tāpat kā iepriekšējās aptver ļoti plašu darbību spektru, un kopumā tās visas demonstrē pilsoniskās līdzdalības diskursa nekonkrētību. Pilsoniskā līdzdalība pati savā būtībā patiešām ir plašs fenomens, kā forma var mainīties atkarībā no vairākiem faktoriem, piemēram, no valsts, kuras kontekstā to apskata un līdzdalības iespējām, ko tā piedāvā. Līdz ar to ir neiespējami un nevajadzīgi atrast universālu definīciju, kas vienlaikus ietvertu gan visas aktivitātes un nozīmes, ko pilsoniskā līdzdalība ietver, gan būtu atbilstoša visām vietām un situācijām. Tomēr ir nepieciešams radīt skaidrāku izpratni par to. Iespējams, tādēļ, ka šis koncepts ir kļuvis tik plašs, ir vērtīgi paskatīties uz to no citas perspektīvas un atrast citus terminus, kuru izmantošana būtu efektīvāka.

1.2. Pilsoniskās līdzdalības izpratne un lietojums Latvijā

Latvijā pilsoniskās līdzdalības tradīcijas ir salīdzinoši jaunas, un ne terminoloģija, ne pētniecība nav tik attīstīta, kā tas ir citur pasaulē, līdz ar to tik plašas interpretācijas, kā minēts iepriekš, Latvijā šajā sakarā nav pieejamas. Pilsoniskās līdzdalības jēdziens tiek lietots gan akadēmiskajā un politiskajā vidē, gan arī ikdienas komunikācijā. Līdz ar to, lai gūtu vispārēju izpratni par to, ko ar šo vārdu šobrīd Latvijā saprot un kāda informācija visvieglāk pieejama gandrīz ikvienam valsts iedzīvotājam, pirmkārt, tika veikta internetā pieejamo resursu izpēte.

Latviešu valodā interneta meklēšanas programmā ierakstot vārdu savienojumu “pilsoniskā līdzdalība”, parādās 7970 rezultāti, kas varētu šķist visai ievērojams resursu skaits. Tomēr, kā zināms, ne vienmēr kvantitāte nozīmē arī kvalitāti. Viens no pirmajiem rezultātiem ir Latvijas Pilsoniskā alianses mājaslapas sadaļa “Līdzdalībai”, kur jautājumu un atbilžu formā skaidro dažādus ar līdzdalību saistītus terminus. Uz jautājumu “Kas ir pilsoniskā līdzdalība?”, autori sniedz šādu atbildi: “Bez iedzīvotāju pilsoniskās ieinteresētības valsts dzīvē var saglabāties plaša starp valsti un sabiedrību, dažādām sabiedrības grupām un arī indivīdiem.”²² No tā izriet divi secinājumi - pirmkārt, pilsoniskā līdzdalība ir ieinteresētība valsts dzīvē, turklāt nevis vienkārša ieinteresētība, bet pilsoniska, un no tā izriet, ka līdzdalība var arī neietvert reālu, aktīvu dalību kādos procesos. Otrkārt, ir skaidrs, ka pilsoniskā līdzdalība ir patiesi būtiska un nepieciešama, jo bez tās valsts un sabiedrība var palikt nošķirtas, taču demokrātiskā valstī šāda sadarbība ir ļoti nozīmīga, un būtībā balsta visu demokrātisko iekārtu. Uz šo aspektu norāda arī kāds cits resurss - Eiropas Savienības Mājas izstrādātais mācību līdzeklis 10.-12. klasēm. Tajā piedāvāts šāds skaidrojums: “Pilsoniskā

²¹ *Potent Roles for Art and Culture in Civic Engagement*. Pieejams: http://www.tucsonpimaartscouncil.org/wp-content/uploads/2011/09/Definitions_and_Diagrams.pdf [skat. 21. martā].

²² Līdzdalības veidi. *www.nvo.lv* Pieejams: <http://nvo.lv/lv/news/page/lidzdalibas-veidi-93/> [skat. 2015, 17.apr.].

līdzdalība ir viens no valsts un Eiropas Savienības (ES) būtiskākajiem demokrātijas pamatelementiem.”²³ Abas definīcijas lieliski sasaucas un viena otru papildina, jo tās vieno loģiska saite, ka sadarbība starp pilsoņiem un valdību ir būtiska, jo tā ir viens no būtiskākajiem demokrātijas pamatelementiem. Taču, ja šo formulējumu analīzei pievēršas nopietnāk, cenšoties caur tām izprast pilsoniskās līdzdalības būtību, ir skaidrs, ka tās sniedz nepilnīgu informāciju. Nav nemaz skaidrs, ko šis jēdziens ietver, un kas ir šis būtiskais demokrātijas pamatelements vai kam ir jābūt, lai neveidotos plaisa starp valsti un sabiedrību. Protams, neviens no iepriekšminētajiem avotiem nav zinātnisks, un tie nevar tikt uztverti kā uzticams avots zinātniskai diskusijai, taču šādā ilustratīvā veidā uzskatāmi var parādīt šīs jomas neattīstīto terminoloģiju un izpratni par to kopumā.

Latvijas Republikas (LR) Kultūras ministrijas (KM) pamatnostādņēs, kas ir vidējā termiņa politikas plānošanas dokuments, “Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012– 2018)” piedāvāta šāda definīcija: “Pilsoniskā līdzdalība – darbība sabiedrības labā, interešu aizstāvība un sabiedrības iesaistīšanās pašvaldības, valsts un ES politikas procesos ir svarīgs demokrātijas pamats. Pilsonisko līdzdalību realizē, iesaistoties dažādās organizācijās, politiskās partijās, piedaloties vēlēšanās, sapulcēs, gājienos un piketos, veicot brīvprātīgo darbu un ziedojot u.c.”²⁴ Šī definīcija sākotnēji gan vispārīgi paskaidro jēdzienu, gan sniedz arī konkrētus piemērus, kā pilsonisko līdzdalību iespējams praktizēt. Lai gan piedāvātie piemēri aptver plašu aktivitāšu loku, salīdzinot ar R.Patnama pieeju, šajā gadījumā daudz vairāk uzsvērtas darbības, kas saistītas ar valsti un politiku. No tā arī izriet secinājums, kas aptver visus trīs minētos skaidrojumus, proti, tiek uzsvērts pilsoniskās līdzdalības nozīmīgums, otrkārt, tā tiek asociēta ar valsti, demokrātiju, iesaistīšanos dažādu līmeņu valdības procesos jeb īsumā – politiskām aktivitātēm. Jebkādas šaubas, ka “pilsoniskā” latviešu valodā vārdu savienojumā “pilsoniskā līdzdalība” varētu arī nebūt ekvivalents “politiskā”, kļiedē sabiedriskā labuma biedrības „Sabiedrība par atklātību – Delna” izmantotā definīcija: “Pilsonisku līdzdalību saprot kā sabiedrības un indivīda aktivitātes, kuru mērķis ir ietekmēt valdību un valsts politiku. Pastāv gan individuālā līdzdalība (piedalīšanās vēlēšanās, vēstules, iesaistīšanās organizācijās, partijās utt.), gan līdzdalība grupās (interese grupas, NVO). Pilsoniskā līdzdalība novērš

²³ Eiropas Savienības iedzīvotāju pilsoniskā līdzdalība. www.esmaja.lv. Pieejams: http://www.esmaja.lv/sites/default/files/root/Eiropas%20eksamens/10-12/ES%20iedzivotaju%20lidzdaliba_10-12klase.pdf [skat. 2015, 17.apr.].

²⁴ Latvijas Republikas Kultūras ministrija. *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012-2018)*. Pieejams: <http://goo.gl/YSPbht> [skat. 2015, 21. martā].

plaisas rašanos starp sabiedrību un valsts pārvaldi un likumdevēju. Aktīva pilsoniska līdzdalība sekmē sabiedrības vairākuma interešu pārstāvēniecību, stiprinādami demokrātiju.”²⁵

Jānorāda, ka šādi avoti vai definīcijas, kas īpaši uzsver pilsoniskās līdzdalības izteikti politisko iedabu, nav izvēlētas apzināti, ignorējot visus zinātniskos avotus, kur pieejamas skaidrākas un precīzākas definīcijas. Latviešu valodā pilsoniskā līdzdalība pārsvarā tiek saprasta tās šaurākajā nozīmē jeb kā politiskā līdzdalība. Šeit gan jāatzīmē, ka latviešu valodā ir maz pieejamu pētījumu, akadēmisku vai zinātnisku rakstu par šo tēmu, tāpēc terminoloģija nav pilnveidota. Joprojām ir tendence šo jēdzienu uztvert vienpusīgi kā politisko līdzdalību, ignorējot daudzus citus būtiskus tās aspektus. Kā vēlāk darbā tiks skaidrots, arī saistībā ar līdzdalības projektiem kultūras un mākslas jomā valda hronisks jēdzienu un teoriju trūkums. Tas nenozīmē tikai to, ka latviešu valodā trūkst vārdu, lai apzīmētu kādas aktivitātes, bet arī to, ka trūkst pašu aktivitāšu. Skaidrāka šo konceptu izpratne, un apziņa, ka līdzdalība ne vienmēr ir saistīta ar politiku, varētu raisīt cilvēku ieinteresētību tajos.

1.3. Pilsoniskās līdzdalības būtība un saistība ar līdzdalības projektiem kultūras un mākslas jomā

Pilsoniskā līdzdalība nebūt nav vienīgais jēdziens, kas laika gaitā ir sācis aptvert arvien plašākas nozīmju jomas. Džovanni Sartori (*Giovanni Sartori*), itāliešu politikas zinātnieks to ir nosaucis par “konceptuālo izstaipīšanos”²⁶ – koncepta sagrozīšanās un “izstaipīšanās”, kas notiek, kad to mēģina piemērot jauniem gadījumiem, taču tas tomēr ne visai labi tiem der. Tādējādi jēdziens tiek „stiepts” uz visām pusēm, līdz tas beidzot aptver tik daudz un dažādu lietu, ka pilnībā zaudē savu nozīmi. Konceptuālā izstaipīšanās skārusi arī „pilsonisko līdzdalību”. Vairāki politologi un akadēmiķi ir pievērsušies šim jautājumam, un piedāvā alternatīvu skatu uz šī jēdziena skaidrošanu.

Pārka Universitātes Starptautiskā pilsoniskās līdzdalības centra (ASV) vadītājs Džerzijs Haupmans (*Jerzy Hauptman*) pievērsās problēmai, ka dažādus terminus, tai skaitā, “pilsoniskā līdzdalība” izmanto kā labskanīgus saukļus, izmantojot situāciju, ka tiem ir pozitīva konotācija, ko visi apzinās, tomēr nav skaidras izpratnes par būtību, ko tie ietver. Viņš savā rakstā “Ceļā uz pilsoniskās līdzdalības teoriju” (*Toward a Theory of Civic Engagement*) uzsver, ka pilsoniskā līdzdalība nekādā gadījumā nav saistīta tikai ar politiku, kā

²⁵ Kas ir pilsoniskā līdzdalība? www.deputatiuzdelnas.lv Pieejams: <http://deputatiuzdelnas.lv/lv/12-saeima/padomi-lidzdalibai/kas-ir-pilsoniska-lidzdaliba.html> [skat. 2015, 18.apr.].

²⁶ Sartori, Giovanni. Concept misformation in comparative politics. *The American Political Science Review*. Vol.LXIV, No.4, 1970. Pp. 1033-1052. Pieejams: <http://dcpis.upf.edu/~raimundo-viejo/docencia/girona/Sartori.pdf> [skat. 2015, 11.apr.].

to bieži mēdz reducēt.²⁷ Dž.Hauptmans skaidro dažādus pilsoniskās līdzdalības veidus, un nobeigumā norāda vairākus elementus, kuri raksturīgi katrai pilsoniskās līdzdalības aktivitātei:

- Pilsoniskā līdzdalība ir racionāla, uz mērķi vērsta darbība, par tās rezultātiem un sekām visi iesaistītie uzņemas dalītu atbildību;
- Pilsoniskā līdzdalība ir individuāla miermīlīga darbība, parasti kādā organizatoriskā struktūrā, bet ir iespējama arī kā vienpersoniski centieni;
- Pilsoniskā līdzdalība uzsver visu aktivitāšu savstarpējās saiknes, ņemot vērā to, ka izmaiņas vienā no tām var ietekmēt arī citas;
- Pilsoniskās līdzdalības aktivitātes ir jāsasaista ar globālo ietvaru, jo jebkurai darbībai ir iespējamās globālas sekas;
- Pilsoniskā līdzdalība pieprasa periodisku tās aktivitāšu pārbaudi un izvērtēšanu, un arī kādu mērķu un uzdevumu izmainīšanu vai pat pilnīgu atsacīšanos no tiem.²⁸

Dž.Hauptmana pilsoniskās līdzdalības elementu uzskaitījums ir vērtīgs, jo ļoti konspektīvi un precīzi norāda uz vairākiem būtiskiem aspektiem, kas vieno visas līdzdalības formas. Īpaši nozīmīgs ir punkts, kas norāda uz visu līdzdalības veidu mijiedarbību, kas iezīmē arī, piemēram, politiskās un kultūras līdzdalības saikni. Šie apgalvojumi sasaucas arī ar M.D.Karpini uzskatu, ka pilsoniskā līdzdalība ir mērķtiecīga darbība, pievienojot vēl kopatbildības aspektu. Būtisks ir arī uzsvars uz izvērtēšanas nepieciešamību, kas ir nozīmīgs solis pilsoniskās līdzdalības veicināšanā. Izvērtējot pašreizējās aktivitātes un veicināšanas stratēģijas, ir iespējams novērtēt, kuras no tām sniedz vēlamu rezultātu, un nepieciešamības gadījumā kaut ko mainīt, lai sasniegtu maksimālo iespējamo efektu.

Principā atšķirīgu pieeju pilsoniskās līdzdalības skaidrošanai izmanto Bens Bergers (*Ben Berger*), Svārtmoras Koledžas (*Swarthmore College*) politikas zinātnes profesors. B.Bergers 2009. gadā savu zinātnisko rakstu "Politikas teorija, politikas zinātne un pilsoniskās līdzdalības beigas" (*Political Theory, Political Science and End of Civic Engagement*) sāk ar provokatīvu frāzi: "Pilsoniskā līdzdalība ir gatava izmešanai atkritumos."²⁹ Turpmāk rakstā B.Bergers, skaidrojot šo kategorisko paziņojumu, uzsver, ka pilsoniskā līdzdalība uzsāka savu dzīvi kā pārlieku elastīgs koncepts, un kopš tā laika tas nepārtraukti ir plests plašumā." "Pilsoniskā līdzdalība" vairāk rada apjukumu, nekā izskaidro,

²⁷Hauptmann, Jerzy. *Toward a Theory of Civic Engagement*. 2005. Pp.5. Pieejams: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/icce/unpan021794.pdf> [skat. 2015, 22. martā].

²⁸ Hauptmann, Jerzy. *Toward a Theory of Civic Engagement*. Pp.7.

²⁹ Berger, Ben. *Political theory...* Pp. 336.

tāpēc tai ir jāpazūd.”³⁰ Lai gan sākotnēji var šķist, ka B.Bergers piedāvā tikai skaļus un izaicinošus saukļus, autora ideja ir ļoti racionāla un piedāvā jaunu skatījumu uz pilsonisko līdzdalību, sakot: “Beigas nevis politiskajai līdzdalībai, sociālajām saiknēm, dalībai apvienībās, brīvprātīgajam darbam, kopienas garam, sadarbībai un tolerantām morālajām normām, bet gan šim visaptverošajam jēdzienam “pilsoniskā līdzdalība”, kas cenšas aptvert visus šos tematus, patiesībā neizskaidrojot neko. Pilsoniskā līdzdalība pašreiz tiek lietota, iekļaujot politiskus, sociālus un morālus komponentus jeb veselu vannu ar sabiedriskiem un privātiem aspektiem.”³¹ Šajā apgalvojumā B.Bergers norāda uz pilsoniskās līdzdalības būtisku problēmu - tās pārāk plašo vērienu, un interpretāciju iespējām, ko tas sniedz, traucējot vienotas izpratnes veidošanos. R.Adlers un Dž. Godžina norādīja savā darbā, un arī B.Bergers uzsver, ka pilsoniskās līdzdalības lietojums atkarīgs no jomas, kurā to lieto, un lai ilustrētu to, kā piemēru izmanto sociologu un politologu pilsoniskās līdzdalības dažādās uztveres. Kad sociologi piemin “pilsonisko līdzdalību”, viņi pārsvarā ar to domā, ko B.Bergers sauc par sociālo vai morālo līdzdalību – cilvēku uzmanība un enerģija, ko viņi iegulda sociālajās grupās un tīklos, vai morālās pārdomās. Savukārt, kad politikas teorētiķi un zinātnieki runā par “pilsonisko līdzdalību”, lielākoties viņi fokusējas tieši uz politisko līdzdalību – cilvēku uzmanību un rīcību, kas saistīta ar politiskiem procesiem un problēmām.³² B.Bergers piedāvā divas dažādas perspektīvas, kā skatīties uz šo fenomenu.

Pirmais B.Bergera līdzdalības iedalījums vērsts uz termina “pilsoniskā līdzdalība” sadalīšanu sīkākās vienībās un to skaidrošanu. Autors izdala trīs līdzdalības veidus: politiskā, sociālā un morālā līdzdalība. Pēc B.Bergera domām tie ir dažādi līdzdalības veidi, kurus nepieciešams nošķirt.

1. **Politiskā līdzdalība** iekļauj lielāko daļu aktivitāšu, ko parasti asociē ar politisko iesaisti vai pilsonību: dalību vēlēšanās, sazināšanos ar pārstāvniecības iestādēm, finansiāla atbalsta sniegšana partijām vai interešu grupām, sekošana politiskajām aktualitātēm, sadarbošanās ar dažādām grupām ar mērķi ietekmēt politiku, dalība piketos un gājienos vai kandidēšana uz politisku amatu.³³

2. **Sociālā līdzdalība** ietver visa veida biedrošanos. Tas nozīmē aktīvu dalību un uzmanības vēršanu uz dažādām pilsoniskām apvienībām, kurām nav nekādas saistības ar politiku, kā arī neformāla socializēšanās un personiskas draudzības.

³⁰ Berger, Ben. Political theory... Pp. 336.

³¹ Berger, Ben. Political theory... Pp. 335.

³² Berger, Ben. Political theory... Pp. 336.

³³ Berger, Ben. Political theory... Pp. 341.

Vairākkārtēja un aktīva sociālā līdzdalība var vairot sociālo kapitālu vai attiecības, kas ietver uzticēšanos un kopības sajūtu. Savukārt sociālais kapitāls korelē ar indivīdu politisko līdzdalību. Līdz ar to, kaut arī sociālā līdzdalība savā būtībā nav saistīta ar politisko līdzdalību, tā rada sociālo kapitālu, kas to veicina.³⁴

Šajā sakarā vērtīgi arī pieminēt R.Patnama komentāru par sociālo kapitālu un tā nozīmi. Sociālais kapitāls apzīmē sociālos resursus, ko indivīds ieguvis, pateicoties viņa sociālajiem tīkliem. Tas viennozīmīgi ir saistīts ar pilsonisko līdzdalību, bet šie jēdzieni ir konceptuāli atšķirīgi. Galvenokārt tāpēc, ka sociālais kapitāls attiecas uz resursu kopumu, kam ir potenciāls ietekmēt indivīda uzvedību, kamēr pilsoniskā līdzdalība ir tieši šī uzvedība. R.Patnams uzsver, ka aktīva un pilnvērtīga pilsoniskā dzīve ne tikai sniedz individuālu labumu, bet veicina demokrātisko institūciju darbību un ekonomisko aktivitāti.³⁵ Viņš arī norāda uz sociālo „trīsvienību” – pilsoniskā līdzdalība, demokrātiskās institūcijas un ekonomiskā attīstība, kas savā starpā ir cieši saistītas, un pilsoniska līdzdalība šajā savienība spēlē galveno lomu.³⁶

3. **Morālā līdzdalība** ietver kognitīvas darbības, uzmanības pievēršanu kādai lietai vai jautājumam. Tā var būt arī ar darbību, ja tā saistīta ar morāles principu ievērošanu vai spriedumu izdarīšanu. Šī ir visgrūtāk definējamā kategorija, bet tā ietver būtiski atšķirīgu sadaļu. Pirmkārt, morālā līdzdalība iespējama kā vienreizējs notikums vai vispārīgs stāvoklis. Kā vienreizējs notikums morālā līdzdalība var būt saistīta gan atsevišķi tikai ar kognitīvu darbību vai tikai ar aktīvu rīcību, gan ar abiem kopā. Kā vispārīgs stāvoklis tā ir uzmanības pieslēgšana un aktīva darbība attiecībā uz morālo kodu ievērošanu un spriešanu.³⁷

B.Bergers norāda, ka skaidrības labad ir nepieciešams šos trīs veidus izdalīt atsevišķi, taču realitātē tie bieži vien pārklājas. Tāpēc papildus trim minētajiem veidiem autors min vēl vienu – “pilsoņu līdzdalību” (*civil*), kas sevī apvieno sociālo un morālo līdzdalību. Latviešu valodā šo atšķirību starp *civic*, no kā B.Bergers ļoti vēlējās atbrīvoties, un *civil*, ko piedāvā kā atšķirīgu un derīgu terminu, ir nedaudz sarežģīti izprast, jo tie abi tulkojami kā “pilsonisks”. Latviešu valodā jēdzienos “pilsoniskā līdzdalība” un “pilsoniskā sabiedrība” tiek lietots viens un tas pats apzīmētājs, taču angļiski pilsoniskās sabiedrības gadījumā izmanto vārdu “*civic*”. Tas arī ir skaidrojums, ko B.Bergers, tāpat kā vārda *civil* izmantojumu, ir aizņēmis no Alekša Tokvila (*Alexis de Tocqueville*). Tā iespējams norādīt, ka pilsoņu (*civil*) līdzdalība ir saistīta

³⁴ Berger, Ben. Political theory... Pp. 342.

³⁵ Putnam, Robert. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*.

³⁶ Turpat.

³⁷ Berger, Ben. Political theory... Pp. 342 - 343.

tikai ar pašiem pilsoņiem, nevis politiku, un ka pašu pilsoņu darbošanās un piemēra rādīšana ir daudz efektīvāks līdzeklis citu cilvēku sasniegšanai, nekā politikas instrumenti.³⁸

Otrs B.Bergera dalījums attiecas uz trīs līdzdalības veidiem, kas atkarīgi no indivīda iesaistīšanās līmeņa. Angļu un latviešu valodu īpatnību un atšķirību dēļ viņa piedāvātos apzīmējumus nav iespējams tieši iztulkot, lai tie saglabātu gan jēgu, gan nozīmi, tomēr tos var vienkārši izskaidrot. B.Bergers norāda, ka katra darbība, ko veicam, sastāv no divām daļām – aktīvas darbības un uzmanības, ko tai veltām. Kāda darbība var iekļaut vienu vai abas no šīm komponentēm, un atkarībā no tā tiek izdalīti trīs iesaistes veidi: *engage in*, *engage by* un *engage with*.

Engage in pieprasa darbību, bet ne uzmanības veltīšanu tai. Iesaistīšanās var apzīmēt arī aktīvu daļību jebkāda veida procesā, bet tā ietver tikai darbību, nevis uzmanības pievēršanu tam. Piemērs šādai darbībai var būt bezmērķīga baumošana vai monotons fizisks darbs, kas neprasa emocionālu iesaisti. *Engage by* attiecas uz gluži pretēju situāciju, kad indivīds var būt iesaistījies kādā absolūti pasīvā, bet uzmanību prasošā darbībā, piemēram, gleznu aplūkošana vai televīzijas pārraižu vērošana. Savukārt trešais iesaistīšanās veids, *engage with*, ietver gan aktīvu darbību, gan uzmanības pievēršanu tam. Tas var būt gan aktīva daļība kādā pasākumā, gan sarunāšanās ar draugu.³⁹

Abi B.Bergera piedāvātie pilsoniskās līdzdalības skaidrojumi un dalījumi, kā arī Dž.Haupmana minētie līdzdalības elementi sniedz skaidrāku ieskatu, un izprati par līdzdalības būtību, un dažādu tās veidu saistību un mijiedarbību, nekā iepriekšminētās plašās definīcijas un skaidrojumi. Tādā skatījumā saprotams, ka arī kultūras līdzdalība ir daļa no pilsoniskās līdzdalības jeb pēc B.Bergera dalījuma – tā ietver sociālo un morālo līdzdalību (*civil*). Līdzdalības projekti kultūras un mākslas jomā, kā daļa no kultūras līdzdalības, arī uzskatāma par pilsoniskās līdzdalības formu. Principi, pēc kādiem notiek iesaistīšanās, ir vienādi vai ļoti līdzīgi, atvasināti no vispārējiem līdzdalības principiem un pielāgoti konkrētiem mākslas vai kultūras pasākumiem. Tāpat kā pilsoniskās līdzdalības iesaistes līmeņus, arī līdzdalības pasākumu iedalījumu saknes meklējamas Š.Arnšteinas astoņu pakāpju līdzdalības modelī “Pilsoniskās līdzdalības kāpnes”, kas parāda, cik daudz un dažādos līmeņos cilvēki var tik iesaistīti pilsoniskajos procesos, bet šo modeli var vispārināt uz dažāda veida pasākumiem. Tas ietver astoņus līmeņus: “manipulēšana”, “terapija”, “informēšana” (nav līdzdalība), “konsultēšana”, “nomierināšana” (tikai “labskanībai”, tukšs sauklis), “sadarbība”, “varas

³⁸ Berger, Ben. Political theory... Pp. 344.

³⁹ Berger, Ben. Political theory... Pp. 340.

deleģēšana”, “pilsoņiem piešķirtā kontrole” (pilsoņu varas līmeņi).⁴⁰ Šī trepju modeļa piemērošana līdzdalības pasākumiem parāda, ka “nav vienkārši tādu līdzdalības vai „ne-līdzdalības” pasākumu, tajā ir plaša gradācija, un šīs trepes parāda tās dažādos soļus.”⁴¹ Tāpēc nevar izpētīt dažādas līdzdalības projektu kultūras un mākslas jomā formas, neapskatot vispārēju pilsoniskās līdzdalības kontekstu, jo abi šie koncepti ir cieši saistīti. F. O`Tūls saka: „Līdzdalību var skatīt kā kopumu. Tas ir, nevar skatīties vienkārši uz to, vai cilvēks līdzdarbojas kultūras dzīvē vai politiskajos procesos, bet drīzāk tas ir līdzdarbošanās instinkts un kapacitāte, kas eksistē kā nepārtrauktība. Ja tu piedalies viena veida cilvēku aktivitātēs, ticamāka ir iespēja, ka tu piedalīsies arī citās tās formās. Tātad kultūras līdzdalība ir cieši saistīta ar pilsoniskumu.”⁴²

⁴⁰ Arnstein, Sherry. *A Ladder of Citizen Participation*. Pp. 217.

⁴¹ Mitchell. C., Sheila Spencer, Alex Lockwood. *Academics' perceptions of arts work in participatory settings*. ArtWorks North East, 2012. Pp. 34. Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/06/Academics-perceptions-of-arts-work-in-participatory.pdf> [skat. 2015, 23.apr.].

⁴² UNESCO Institute for Statistics. *2009 Framework for Cultural Statistics Handbook No2. Measuring cultural participation*. Kvebeka: UNESCO Institute for Statistics, 2012. Pieejams: <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/fcs-handbook-2-cultural-participation-en.pdf> [skatīts: 2015, 10. martā].

2. LĪDZDALĪBAS PROJEKTI KULTŪRAS UN MĀKSLAS JOMĀ

Līdzdalības projekti kultūras un mākslas jomā ir noteikta formāta kultūras un mākslas pasākumu apzīmējums, ko angļu valodā akadēmiskajā diskursā lielākoties pieņemts dēvēt par *participatory arts*. Šo pasākumu būtība ir, neatkarīgi no mākslas žanra, notikuma norises vietas vai citiem uzstādījumiem, iesaistīt auditoriju dažāda veida un radošās kontroles līmeņu gala darba radīšanā, padarot dalībniekus par radošās grupas sastāvdaļu. Organizācija *Helix Arts* un Ņūkāslas Universitātes Biznesa skolas (Lielbritānija) vecākais pētnieks Tobijs Louvs (*Toby Lowe*) 2011. gadā veica pētījumu „Prakšu audits „Māksla līdzdalības uzstādījumos”” (*Audit of Practice “Arts in Participatory Settings”*). Tā mērķi bija apzināt dažādas prakses, kas atrodas vienā plašā kategorijā „māksla līdzdalības uzstādījumos”, ar tām saistīto terminoloģiju, idejas un paņēmienus, kādos organizatori raksturo un kontekstualizē šāda veida aktivitātes.⁴³ Lai to noskaidrotu, tika veiktas intervijas ar māksliniekiem no 23 organizācijām, kas darbojas līdzdalības mākslas un kultūras projektu jomā. Rezultāti parāda, ka praktiķi neizmanto vienotu terminoloģiju. Intervijās kopumā izskanēja 23 dažādi apzīmējumi, lietoti, lai nosauktu cilvēkus, kas rada galarezultātu, un 23 dažādi termini pašas prakses apzīmēšanai.⁴⁴ Turklāt neviena no organizācijām neizmantoja apzīmējumu „māksla līdzdalības uzstādījumos” (šāds apzīmējums tika izveidots pirms pētījuma, apspriežoties darba grupā, un tieši tas tika izmantots, jo pret to bija vismazāk iebildumu). Gan “māksla līdzdalības uzstādījumos”, gan *līdzdalības projekti kultūras un mākslas jomā* ir nepraktiski lietošanai, jo ir pārāk gari. To būtība ir raksturot kultūras un mākslas projektus, kas ļauj skatītājiem kļūt par dalībniekiem, un aktīvi piedalīties satura ietekmēšanā vai radīšanā noteiktā apmērā. Šī iesaiste iespējama dažādos veidos un līmeņos, un noteikti saistīta ar brīvprātīgu un aktīvu darbošanos. Ērtības un skaidrības labad **turpmāk šajā darbā šādi pasākumi tiks apzīmēti ar jēdzienu “līdzdalības pasākumi” un dalība šāda veida projektos tiks saukta par līdzdalību, ja vien netiks norādīts citādi.**

Šis nodaļas mērķis ir ieskicēt terminoloģijas problemātiku, izskaidrot līdzdalības projektu būtību un to saistību ar dažādiem mākslas žanriem un kultūras praksēm, un iepazīstināt ar populārākajiem skatījumiem uz līdzdalības veidiem, atkarīgiem no iesaistīšanās līmeņa un radošās kontroles, kas dota dalībniekiem. Pirmajā apakšnodaļā “Līdzdalības pasākumu terminoloģijas problemātika” tiks apskatīts plašais definīciju klāsts, kas attiecas uz šo praksi, un norādīts uz nekonsekvenci jēdzienu lietojumā. Otrā apakšnodaļa “Līdzdalības

⁴³ Lowe, Toby. *Audit of Practice „Arts in Participatory Settings.”* 2011. Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/06/ArtworksNorthEastAuditofParticipatoryPractice.pdf> [skat. 2015, 2.apr.].

⁴⁴ Lowe, Toby. *Audit of Practice...* Pp. 54.

pasākumu būtība un iesaistes līmeņi” veļtīta A.Brauna auditorijas līdzdalības spektra, kā fundamentāla un viena no plašāk izmantotajiem materiāliem līdzdalības līmeņu skaidrošanai, un T.Louva izveidotā “Bišopas-Kestera” modeļa apskatam. Trešajā apakšnodaļā “Līdzdalības pasākumu klasifikācija” apskatīta A.Brauna un Ērvina fonda (*Irvin Foundation*) līdzdalības projektu iedalījums atkarībā no to būtības un mērķiem, kā arī skaidrota šādu projektu nozīme vispārējā kultūras un sabiedrības kontekstā.

2.1. Līdzdalības pasākumu terminoloģijas problemātika

Līdzdalības pasākumi ir sarežģīts un daudzslāņains koncepts, kas raisa daudz jautājumu. Šie pasākumi var būt saistīti ar jebkuru mākslas žanru vai kultūras notikumu, tie var notikt vai būt saistīti ar dažādām kopienām, norisināties gan visiem pieejamās publiskās vietās, gan specifiskās, piemēram, pansionātos, slimnīcās vai cietumos. Tāpat tie var kalpot dažādiem mērķiem, kā savu pienesumu projektam sniegt izklaides funkciju vai arī veicināt sociālas pārmaiņas. Iesaistes līmeņi un radošā kontrole, kas šajos pasākumos tiek dota dalībniekiem, var variēt plašā diapazonā, turklāt ir iespējamās situācijas, kad ir grūti pat noteikt, kurš konkrētajā gadījumā ir mākslinieks un kurš dalībnieks. Vairāki autori, it sevišķi no Apvienotās Karalistes, kur līdzdalības pasākumu prakse ir ļoti izplatīta, ir pievērsušies tās pētniecībai un skaidrošanai. Kaut gan realitātē pašu mākslinieku un koordinātoru vidū valda liela nekonkrētība jēdzienu lietojumā un savas prakses raksturošanā, teorētiski ir spējuši ievietot līdzdalības pasākumus konkrētos ietvaros, izveidojot ļoti uzskatāmus materiālus, kas piedāvā salīdzinoši skaidru šīs jomas teoriju.

Pola Hamlina fonds (*Paul Hamlyn Foundation, UK*), kopš 2008. gada sadarbojas un atbalsta vairākus pētniekus, kuri izstrādā pētījumu sēriju „MākslasDarbi: Attīstot praksi līdzdalības uzstādījumos” (*ArtWorks: Developing Practice in Participatory Settings*)⁴⁵. Šajos darbos pētnieki pievēršas Lielbritānijas līdzdalības praksi dažādības izpētei, un izstrādā gan teorētiskus materiālus, kategorizācijas, gan ieteikumus un meistarklases veiksmīgākai organizāciju darbībai šāda formāta pasākumos. Šī fonda veiktajā pētījumā “Mākslinieki, kas strādā līdzdalības uzstādījumos” (*Artists Working in Participatory Settings*, 2010) noskaidrots, ka Lielbritānijā ir aptuveni 200 – 250 tūkstoši mākslinieku, kas “regulāri iesaistās darbībā, kas viņiem liek veicināt citu cilvēku mācīšanos un radošumu.”⁴⁶ Šie mākslinieki

⁴⁵ ArtWorks: Developing Practice in Participatory Settings. *Paul Hamlyn Foundation*. Pieejams: <http://www.phf.org.uk/page.asp?id=746> [skat. 2015, 3.apr.].

⁴⁶ Schwarz, Mary. *ArtWorks: Arts in Participatory Settings. Working Paper 2*. 2013. Pp.5. Pieejams: <http://www.artworkspfh.org.uk/wp-content/uploads/2014/05/ArtWorks-Working-Paper-2-Arts-Practice-in-Participatory-Settings.pdf> [skat. 2015, 11. martā].

pārstāv ļoti plaša spektra aktivitātes, kuras to dalībniekiem var sniegt dažādas pieredzes. P.Hamlina fonda mērķis ir uzlabot cilvēku gūto pieredzi šāda veida pasākumos, veidojot profesionālāku un pārlicinošāku sektoru, tāpēc ir svarīgi skaidrot un pamatot līdzdalības pasākumu jomu ar dziļu un zināšanās balstītu izpratni un tās dažādības atzinīgu novērtējumu.⁴⁷

Pirmkārt, ir jāsāk ar izpratni par to, kas ir līdzdalības pasākumi, un jāapzina termini, kas tiek lietoti to raksturošanai. Kā jau iepriekš minēts, T.Louva pētījumā katra no 23 organizācijām lietoja atšķirīgus terminus, lai raksturotu darbu, ko viņi veic, tāpat arī neviens realitātē neizmantoja jēdzienu “māksla līdzdalības uzstādījumos”, kam visi bija piekrituši, kā visneitrālākajam apzīmējumam.

Pat neapskatot visus 23 organizāciju minētos nosaukumus, bet tikai pievēršoties populārākajiem un akadēmiskā diskursā lietotajiem, redzama liela nekoncekvence to lietojumā. Angļu valodā šādus pasākumus visbiežāk mēdz raksturot kā *participatory arts* (līdzdalības mākslas), *participatory culture* (līdzdalības kultūra), *participatory (arts) practice* (līdzdalības (mākslas) prakse) vai *community arts* (kopienas māksla). Minētie termini reizēm tiek attiecināti uz līdzīgiem vai pat vienāda veida pasākumiem, taču sastopamas arī situācijas, kad tie pat nav uztverami kā sinonīmi. Spilgtākais piemērs šajā kopumā ir jēdziens *participatory culture*, ko papildus jau iepriekšminētajai nozīmei, izmanto arī mūsdienu “interneta kultūras” apzīmēšanai, kad, līdz ar Web 2.0 parādīšanos, cilvēkiem ir iespējams pašiem gan veidot, gan patērēt interneta saturu, tādējādi kļūstot par aktīviem dalībniekiem – par *pro-sumers* (no *producer* (ražotājs) un *consumer* (patērētājs)).⁴⁸ Idejiski abi šie koncepti ir saistīti. Tie iezīmē būtisku pavērsieni no pasīvā skatītāja un radītāja nošķiruma uz to saplūšanu, bieži vien gandrīz nedalāmā veselumā, un arī pamatprincipi abām šīm praksēm ir līdzīgi. Tomēr pašsaprotami, ka realitātē šīs aktivitātes savā būtībā var būt arī ļoti atšķirīgas, taču tik un tā jēdziens *participatory culture* vienlīdz bieži tiek lietots attiecībā uz abiem konceptiem.

Reizēm šī veida pasākumi tiek saukti par “kopienas mākslu”. Iemesls tam ir meklējams faktā, ka līdzdalības māksla daļēji attīstījies no kopienas mākslas, tomēr tas bijis tikai viens mākslas veids, kas to ietekmējis. Tagad kopienas māksla uzskatāms kā viens līdzdalības pasākumu atzars, kad projekts tiek veikts kādas kopienas teritorijā vai ciešā saistībā ar kādu konkrētu cilvēku grupu, kas veido kopienas mākslu. Tomēr kopumā līdzdalības pasākumus nevar reducēt tikai uz „kopienas mākslu”, jo šiem projektiem nav obligāti jābūt saistītiem ar

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Jenkins, Henry. *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century (Part One)*. Pieejams: http://henryjenkins.org/2006/10/confronting_the_challenges_of.html [skat. 2015, 22.apr.].

kopienām (tie var būt arī atsevišķi indivīdi vai grupas, kas neveido vai nepārstāv vienu kopienu). Tiem arī nav jāsaucas ar kopienas mākslas paš-definīciju „prakse, kas balstīta kopīgas vietas, tradīciju un gara apziņā”, jo līdzdalības pasākums var neiekļaut neko no tā.⁴⁹

Arī *participatory arts/culture* (līdzdalības māksla/kultūra) un *arts/culture participation* (mākslas/kultūras līdzdalība) apzīmē saistītas, taču dažādas lietas. Kā jau iepriekš norādīts *participatory arts/culture* norāda uz pasākuma veidu, kas aicina dalībniekus aktīvi iesaistīties tā norisē. *Arts/culture participation* ir visaptveroša cilvēku dalība kultūrā. Šajā kategorijā ietilpst gan dalība kādā kolektīvā (koris, gleznošanas nodarbības, video veidošana u.tml.), gan aktīva iesaistīšanās pasākuma norisē (*participatory arts*), tomēr pasīva dalība, piemēram, izrādes vērošana šajā kategorijā neietilpst.⁵⁰ Līdz ar to mākslas/kultūras līdzdalība ir plašāks jēdziens, kas sevī viennozīmīgi ietver arī līdzdalības mākslu/kultūru (*participatory arts/culture*), un pirmais no tiem teorētiski varētu tikt izmantots, lai raksturotu otru, tomēr tas tādā gadījumā būtu pārāk plašs un nekonkrēts apzīmējums, savukārt pretēji šāda jēdzienā pārmaiņus lietošana vispār nav iespējama. Kopumā tomēr šo jēdzienu pamīšus lietošana ir novērojama ne tik bieži, un, iespējams, ka angļiski runājošās zemēs izpratne par to atšķirību ir skaidrāka. Taču, ņemot vērā, ka latviešu valodā nav pieejama literatūra par līdzdalības pasākumiem, lielāko daļu teorētiskos materiālus jātulko no svešvalodas, kas šajā gadījumā ir tieši angļu valoda. Un, kā vēlāk tiks skaidrots, latviski šie abi jēdzieni nav skaidri nodalīti, tāpēc ir vērtīgi sniegt šādu pārskatu.

Līdzdalības kultūra, kas varētu būt viens no variantiem, kā tulkot šo jēdzienu no angļu valodas, viegli var tikt sajaukts ar daudz populārāko jēdzienu *kultūras līdzdalība*. Kultūras līdzdalība ir plašāks koncepts, kas ietver sevī dažādas kultūras līdzdalības aktivitātes (dziedāšana korī vai grupā, dejošana tautas deju vai moderno deju kolektīvā, dalība amatierētrī, mūzikas instrumentu spēlēšana u.c.)⁵¹ Līdz ar to šajā grupā līdzdalības kultūras pasākumi neiekļaujas, jo tie nav saistīti ar dalību kādā kolektīvā. Culturelab 2014. gadā veiktajā pētījumā „Latvijas iedzīvotāju kultūras patēriņš un līdzdalība kultūras aktivitātēs 2007 – 2014” izteikts šāds apgalvojums: „Būtiska ir arī iedzīvotāju aktīva līdzdalība kultūras

⁴⁹ Lowe, Toby. What does Participatory Arts mean? Pieejams: <http://helixarts.blogspot.com/2011/06/what-does-participatory-arts-mean.html> [skat.2015, 1.apr.]

⁵⁰ Brown, Alan S., Jennifer L. Novak-Leonard, Shelly Gilbride. *Getting In On the Act. How arts groups are creating opportunities for active participation.* : The James Irvine Foundation, 2011. Pieejams: <http://irvine.org/images/stories/pdf/grantmaking/Getting-in-on-the-act-2011OCT19.pdf> [skat. 2015, 11.apr.].

⁵¹ Klāsons, Gints, Baiba Tjarve, Anda Laķe u.c. *Latvijas iedzīvotāju kultūras patēriņš un līdzdalība kultūras aktivitātēs 2007-2014: Pētījumu dati un statistika.* Culturelab, 2014. 56.lpp; Pieejams: <https://culturelablv.files.wordpress.com/2014/12/kulturas-paterins-web-versija-3-decembris.pdf> [skat. 2015, 21.apr.].

aktivitātēs, nevis tikai patēriņš, apmeklējot pasākumus kā skatītājam.”⁵² Pēc idejas tam, protams, nevar nepiekrīst. Taču, kā jau iepriekš minēts, ar aktīvu līdzdalību kultūras aktivitātēs, tiek raksturota dalība dažādos kolektīvos, kas neietver līdzdalības kultūras pasākumus. Tomēr dalība šādos projektos nenozīmē arī „pasākumu apmeklēšana tikai kā skatītājam.” Līdz ar to latviešu valodā visaptverošais jēdziens “kultūras līdzdalība” jeb precīzāk “aktīva līdzdalība kultūrā” savā būtībā pat neietver līdzdalības kultūras projektus, un dalību tādos pieskaita pie kultūras patēriņa.⁵³ Ja visas cilvēku saskarsmes ar kultūru būtu jāiedala “kultūras līdzdalībā” un “kultūras patēriņā”, pretstatot tos, kā aktīvo un pasīvo dalību, visticamāk, līdzdalības pasākumi tomēr būtu jāuzskata par aktīvu dalību. Dalība līdzdalības kultūras projektā pēc idejas ir atšķirīga pieredze no pasīvas dalības kultūrā jeb kultūras patēriņa, tomēr arī no tā, ko latviešu valodā pieņemts apzīmēt kā aktīva līdzdalība kultūrā. Līdz ar to redzams, ka Latvijā šī prakse joprojām nav pilnībā izprasta. Otrkārt, līdzdalības kultūru un mākslu varētu pieskaitīt pie kultūras patēriņa, ja vien šajā apgalvojumā „Būtiska ir arī iedzīvotāju aktīva līdzdalība kultūras aktivitātēs, nevis tikai patēriņš, apmeklējot pasākumus kā skatītājam” tiktu izņemts divdabja teiciens, kas nenorādītu uz to, ka kultūras patēriņš ir iespējams tikai kā pasīva darbība. Šāds pārspriedums par dažādiem kultūras līdzdalības un līdzdalības kultūras veidiem izskatās pēc apzināta kalambūra veidošanas, taču tas ir jau iepriekš komentētās terminoloģijas neesamības un neskaidrību rezultāts.

Tā kā latviešu valodā nav vienota termina šādas prakses apzīmēšanai, šajā darbā izmantotais apzīmējums “līdzdalības pasākumi” ir pielāgots tulkojums no angļu valodas termina “*participatory arts/culture*”, aizstājot “mākslu” vai “kultūru” ar “pasākumi”, jo šādi pasākumi ne vienmēr ir saistīti ar kādu mākslas žanru, bet tie var būt saistīti, piemēram, ar jau iepriekšminētajiem kopienu projektiem. Terminoloģijas neesamība Latvijā gan drīzāk ir saistīta ar gluži pretēju situāciju, nekā tā ir ārzemēs. Lai arī pamazām līdzdalības pasākumi gūst savu popularitāti šeit, tie joprojām nav pārāk izplatīti, līdz ar to, pretstatā angļiski runājošajām zemēm, Latvijā terminoloģijas trūkums un nekonsekvence jēdzienu lietojumā skaidrojama ar nepieciešamības trūkumu pēc tādas, nevis ļoti plašās jomas dēļ. Realitātē Latvijā apzīmējums “līdzdalības pasākumi” vispār netiek lietots mākslas un kultūras kontekstā, bet gan, piemēram, sabiedrības politiskās līdzdalības sakarā.⁵⁴ Kopumā vērojama nekonkrētība valodas lietojumā, turklāt arī apzīmējumi, kas tiek izmantoti, lai raksturotu līdzdalības pasākumus, atsevišķos gadījumos lietoti arī atšķirīgu pasākumu sakarā. Piemēram, līdz šim plašāko šāda veida pasākumu klāstu koncentrētā veidā bija iecerēts īstenot Eiropas

⁵² Turpat.

⁵³ Turpat.

⁵⁴ Ērgle, Antra. Jauniešus aicina uz “līdzdalības skolu”. *Bauskas dzīve*. Pieejams: <http://bauskasdzive.diena.lv/vietejas-zinas/jauniesus-aicina-uz-lidzdalibas-skolu-116378> [skat. 2015, 2. maijā].

Kultūras galvaspilsētas *Rīga 2014* ietvaros. Aptuveni ceturto daļu pasākuma programmas veidoja projekti, kas raksturoti kā „iedzīvotāju dalība.” Lai arī tas iezīmē līdzdalības aspektu, iedzīvotāju dalība var realizēties dažādos veidos, un, izpētot pasākumus, kas šādi identificēti, redzams, ka daļa no tiem pēc būtības neatbilst līdzdalības prakses idejai. Līdz ar to redzams, ka neskaidrība par šo pasākumu būtību un terminu lietošanu ir vērojama gan teorētiskajā, gan praktiskajā laukā.

Iespējams, līdz šim arī nav bijusi liela nepieciešamība pēc precīzas terminoloģijas, tomēr, lai arī pamazām, bet Latvijā šādi pasākumi gūst popularitāti, kas rada nepieciešamību pēc teorijas veidošanas un sakārtošanas. Tas radītu lielāku skaidrību gan kultūras organizatoru vidū, gan atvieglotu potenciālās auditorijas orientēšanos pasākumu klāstā, kā arī veicinātu skaidrāku projektu izvērtēšanas un finansēšanas procesu veidošanos. Tāpēc, lai radītu skaidrību, kas tieši ir saprotams ar līdzdalības projektiem kultūras un mākslas jomā, tiks sniegts pārskats par šīs prakses būtību, dažādiem iesaistīšanās veidiem un līmeņiem.

2.2. Līdzdalības pasākumu būtība un iesaistes līmeņi

Līdzdalības pasākumi nav vēl viens atsevišķs mākslas žanrs, bet gan pasākumu veids, kas savienojams gandrīz ar jebkuru mākslas, kultūras, kopienas, izglītojošiem vai cita veida projektiem, un tā pienesums ir aktīva dalībnieku iesaistīšana radošajā procesā.

T.Louvs līdzdalības pasākumus definē kā “prakse, kas ietver mākslinieku sadarbošanos ar vismaz vienu citu personu, lai viņu iesaistītu procesā, ko mākslinieks ir ierosinājis.”⁵⁵ Līdz ar to līdzdalības pasākumi aptver visdažādākos žanrus un prakses, un T.Louvs norāda, ka līdzdalības jomā var darboties gan mūziķi, filmu veidotāji, teātra režisori, rakstnieki, fotogrāfi, dizaineri, horeogrāfi, skulptori un vēl daudz dažādu jomu pārstāvji. Tāpat arī katrs var izvēlēties citu pieeju, lai iesaistītu cilvēkus, sākot no mākslinieka sarunām ar publikas pārstāvjiem, beidzot ar ilgtermiņa radošām darbnīcām. Tomēr šīs dažādās prakses ir iespējams grupēt un izveidot līdzdalības mākslas un kultūras prakšu spektru, kas var palīdzēt izskaidrot dažādus piegājienu šādu projektu rīkošanā. T.Louvs un organizācija *Helix Arts*, izveidojuši līdzdalības prakšu spektru (skat. 1.attēls⁵⁶). T.Louvs norāda, ka viens veids, kā nosaukt katru no spektra galiem, ir atsaucoties uz debatēm starp Grantu Kesteru (*Grant*

⁵⁵ Lowe, Toby. *What does Participatory art mean?* Pieejams: <http://helixarts.blogspot.com/2011/06/what-does-participatory-arts-mean.html> [skat. 2015, 14.apr.].

⁵⁶ Lowe, Toby. *A Quality Framework for Helix Arts` Participatory Practice*. 2012. Pp.4. Pieejams: <http://www.helixarts.com/pdfs/Helix%20Arts%20Quality%20Framework%20full.pdf> [skat. 2015, 11.apr.].

Kester) un Klēru Bišopu (*Claire Bishop*)⁵⁷ par kvalitāti un dažādiem „sadarbības mākslas veidu” elementiem. Vienā spektra galā atrodas tie projekti, kuru mērķis ir veicināt dalībnieku radošo izzīni un iesaisti, otrā galā iederas projekti, kuros mākslinieki izmanto cilvēkus kā materiālu saviem mākslinieciskajiem procesiem.

Galvenie atšķirību nosakošie faktori ir:

- Dalībnieka loma;
- Darba autorība;
- Līdzdalības ētika.⁵⁸

Spektru labi paskaidro divu pasākumu piemēri. “Kestera galu” raksturo *Helix Arts* projekts *Ynot?*, kas notika vairākus gadu garumā, un kura ietvaros jaunie vecāki un jaunieši, kas pameta aprūpes iestādes, sadarbojās ar pašu izvēlētiem māksliniekiem, lai kopā izveidotu mākslas projektu. Šajā procesā visi iesaistītie veidoja ciešu radošu sadarbību, līdz ar to arī gala darba autori ir gan mākslinieki, gan dalībnieki. Vidū atrodas tādi projekti kā ceļojošais mūzikls *Glorious*, kurš katrā nākamajā vietā tiek iestudēts no jauna ar vietējiem iedzīvotājiem dažu nedēļu laikā, reflektējot par to, kā ir dzīvot šajā konkrētajā vietā. Līdz ar to projekta autorība ir dalīta un radīšanā vienlīdzīgi ir iesaistītas abas puses. Tomēr tas ir projekta autora darbs, kurš arī nosaka līdzdalības formas un noteikumus, piemēram, dalībnieks nevarēja izvēlēties, vai veidot fotogrāfijas vai piedalīties izrādē. “Bišopas gala” pasākuma piemērs ir Entonija Gromlija (*Anthony Gromley*) projekts *Domain Field*, kurā brīvprātīgie dalībnieki izveidoja sava ķermeņa ģipša atlējumus, no kuriem tika izveidotas skulptūras. Tādejādi šis darbs nevarētu notikt bez dalībnieku iesaistīšanās, bet viņiem bija maza vai nekāda kontrole pār radošo procesu, un darba autorība pieder tikai pašiem māksliniekiem.⁵⁹

⁵⁷ Bishop, Claire. *The Social Turn: Collaboration and Its Discontents*. *Artforum*, 2006. Pieejams: http://onedaysculpture.org.nz/assets/images/reading/Bishop%20_%20Kester.pdf [skat. 2015, 12. martā].

⁵⁸ Lowe, Toby. *What Does Participatory Arts Mean?*

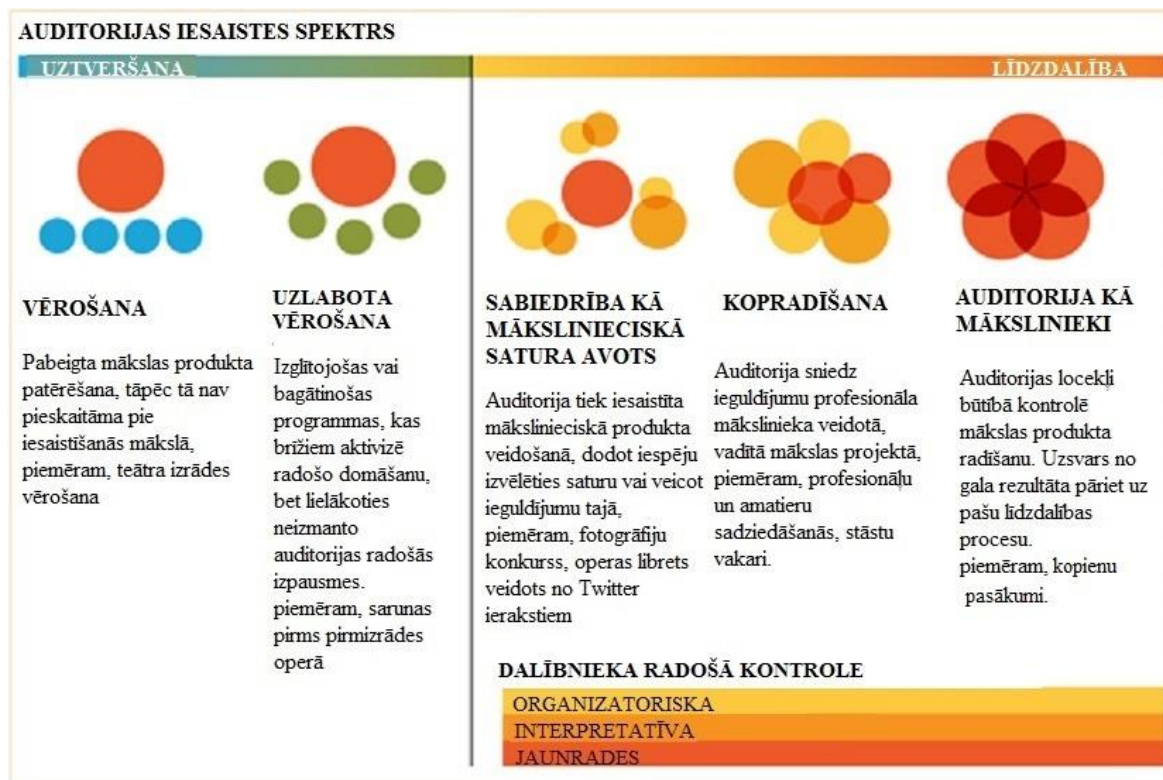
⁵⁹ Lowe, Toby. *A Quality Framework for Helix Arts` Participatory Practice*. Pp.5.

Vidus		
Bišopas gals	(Kopā radīts darbs)	Kestera gals
Dalībnieki ir mākslinieka darba materiāls	Darbs tiek radīts, māksliniekiem un dalībniekiem sadarbojoties kopīgās meistarklasēs, tomēr mākslinieks nosaka kopējo projekta ietvaru	Dalībnieki ir iesaistīti mākslas darba izstrādē un radīšanā
Autortiesības uz darbu pieder māksliniekam		Darba autortiesības tiek dalītas starp mākslinieku un dalībniekiem
Dalībnieki piekrīt, ka viņus iesaista kā mākslas darba sastāvdaļas		Dalībnieki ir informēti un piekrīt iesaistīties projektā, viņiem tiek sniegta iespēja apspriest un dot norādes par saturu un procesa norisi
Piemērs: Entonija Gormleja publisko skulptūru projekts “Domain field”, kurā tika izmantoti brīvprātīgo ģipša atlējumi	Piemērs: Ceļojošs mūzikls “Glorious”, kas katrā jaunā vietā atkārtoti iestudē izrādi ar jauniem mūziķiem un vietējiem iedzīvotājiem.	Piemērs: <i>Helix Arts</i> “YNot?” projekts, kas iesaistīja jauniešus, kas pamet aprūpes iestādes, lai veidotu plaša spektra mākslas projektus

Šī spektra izprašana ir noderīga, lai veidotu kritisku dialogu par līdzdalības pasākumiem, jo tas ļauj saprast, cik dažādu veidu līdzdalības projekti ir iespējami, un tie jau sākotnēji pieprasa atšķirīgas pieejas, kā arī dalībnieku pieredzes tajos būs ļoti atšķirīgas.

Citādu līdzdalības spektru piedāvā A.Brauns. Viņš izdala piecus Š.Arnšteinas modelī balstītus dalības un iesaistes līmeņus: vērošana, pastiprināta iesaiste, mākslinieciskā satura *crowdsourcing*, kopradīšana, auditorija kā mākslinieki (2. attēls⁶⁰). Vērošana un pastiprināta iesaiste ir pasīva dalība pasākumā, līdz ar to nav pieskaitāma pie līdzdalības pieredzes, un tāpēc šīs divas sadaļas sīkāk šajā darbā netiks apskatītas.

⁶⁰ Brown, Alan S., Jennifer L. Novak-Leonard, Shelly Gilbride. *Getting In On the Act...* Pp. 5.

1. Sabiedrība (tās aktivitātes) kā mākslinieciskā satura avots (*Crowd-Sourcing Artistic Content*)

No šī soļa sākas līdzdalības pasākumu prakses. Šajā līmenī auditorija tiek iesaistīta mākslinieciskā darba radīšanā vai tās veicināšanā, parasti to visu pārrauga un organizē profesionāli mākslinieki. Auditorija vēl nav “uz skatuves”, bet tā ir piedalījies mākslinieciskā darba radīšanā. Piemēram, izstādes, kas ietver vai sastāv no kopienas pārstāvju darbiem, fotogrāfiju konkursi, skulptūras, kuras veidotas ar sabiedrības iesaisti, operas librets, kas veidots no *tvītiem*.⁶¹

2. Kopradīšana (*co-creation*)

Šī spektra daļa ilustrē situācijas, kad auditorijas biedri kļūst tieši iesaistīti mākslinieciskajā procesā un pieredzē. Piemēram, kad amatieru mūziķi spēlē kopā ar profesionālu orķestri, kad deju pasākuma apmeklētājiem palūdz piecelties un iesaistīties horeogrāfijā. Līdz ar to daļa mākslinieciskās kontroles tiek nodota dalībnieka vai auditorijas rokās. Bet galvenais uzsvars nav uz kontroles nodošanu, bet uz jaunas formas “organizatorisko porainību” – stāvokli, kas atļauj brīvāku radošās enerģijas apmaiņu starp mākslas organizāciju un tās publiku. Šī veida prakses kļūst arvien populārākas. Biežāk tās izmanto izpildītājmākslā, jo, piemēram, vizuālajās mākslās mākslinieciskais saturs ir stingrāk fiksēts. Izņēmums varētu būt publiskā māksla, kur dalībnieki drīkst kāpt, rāpties vai dažādi izmainīt darbu, piemēram, gaismas

⁶¹ Brown, Alan S., Jennifer L. Novak-Leonard, Shelly Gilbride. *Getting In On the Act...* Pp. 17.

instalācija, kuras apmeklētāji ir lūgti vilkt baltas drēbes, lai paši kļūtu par kustīgu instalācijas sastāvdaļu.⁶²

3. Auditorija kā mākslinieki (*audience-as-artist*)

Visaugstākās līdzdalības fāze sasniegta tad, kad auditorijas dalībnieki gandrīz pilnībā pārņem mākslinieciskā procesa vadību. Profesionāls mākslinieks var radīt šīs pieredzes ietvaru, bet iznākums ir atkarīgs no dalībniekiem. Tam nav obligāti jābūt nekontrolētam, visiem pieejamam procesam, lielākoties tas ir rūpīgi organizēts kopdarbs. Šādiem darbiem var būt arī savi skatītāji, piemēram, kad ielu mākslas pasākumā daļa veido zīmējumus, kamēr citi to vēro, ir iespējama arī migrācija starp dalībnieka un skatītāja pozīciju. Gala darbs var būt vai nebūt veidots publiskam patēriņam vai kritikai, bet pats radīšanas process šeit ir vissvarīgākais.⁶³

Trīs iepriekšminētajos līdzdalības līmeņos dalībnieki var iesaistīties arī trīs dažādos kontroles veidos: organizatoriska iesaiste (izvēlēšanās, labošana, organizēšana, balsošana), interpretatīvā iesaiste (uzstāšanās, esoša mākslas darba interpretēšana, pārveidošana), jaunrades iesaiste (pilnīgi jauna darba izveide).⁶⁴

Šis aspekts padara līdzdalības spektru vēl sarežģītāku un kompleksāku, taču var palīdzēt vieglāk orientēties dažādās līdzdalības mākslas praksēs. Piemēram, auditorija, kurai tiek dota iespēja pasākuma beigās balsot par izpildītajiem priekšnesumiem vai noteikt, kādu dziesmu izpildīt, kā pēdējo, tehniski runājot, īsteno virspusēju organizatoriskās iesaistes formu, jo viņi piedalās, izdarot izvēli, kas neprasa nekādas radošās spējas, bet tomēr sniedz iespēju līdzdarboties procesā. Šādam iesaistes veidam būtu jābūt nošķirtam no citiem paveidiem, kas sniedz iespēju piedalīties radošākos veidos, piemēram, jauna darba radīšana (jaunrades iesaiste).⁶⁵ Izmantojot trīs līmeņu līdzdalības spektru un trīs līmeņu radošās kontroles iedalījumu, iespējams kategorizēt līdzdalības pasākumus, un atrast precīzākus vārdus, to raksturošanai.

2.3. Līdzdalības pasākumu klasifikācija

Līdzdalības pasākumi var tikt veidoti gan kā sociāli, izglītojoši vai izklaidējoši pasākumi, gan mākslinieks šo formātu var izmantot, meklējot jaunas pieejas darba radīšanā. Līdzdalības pasākuma mērķim ir jābūt skaidri definētam, jo tas ir projekta pamatā un virza plānošanas un īstenošanas procesu. Tā kā līdzdalības pasākumos dalībniekiem un

⁶² Brown, Alan S., Jennifer L. Novak-Leonard, Shelly Gilbride. *Getting In On the Act...* Pp.18.

⁶³ Turpat.

⁶⁴ Brown, Alan S., Jennifer L. Novak-Leonard, Shelly Gilbride. *Getting In On the Act...* Pp.19.

⁶⁵ Brown, Alan S., Jennifer L. Novak-Leonard, Shelly Gilbride. *Getting In On the Act...*

māksliniekiem ir ļoti cieša saikne, visām iesaistītajām pusēm ir svarīgi apzināties konkrētā pasākuma mērķi. Tas palīdz māksliniekiem un kuratoriem atbilstoši plānot projektu, izvēlēties resursus un darbā izmantojamās metodes, lai sasniegtu iecerēto, kā arī ļauj dalībniekiem labāk izprast projektu un apzināties, ko viņi no tā var sagaidīt. Pasākuma mērķi, pirmkārt, nosaka paša mākslinieka interese, kāpēc viņš vispār šajā jomā darbojas. Pētniece Mērija Švarca (*Mary Schwarz*), sadarbojoties ar Pola Hamlina fondu un turpinot pētījumu sēriju *ArtWorks*, norādīja, ka, lai izprastu mākslinieku motivācijas, ir vērtīgi izmantot 6K modeli (Kas? Kāpēc? Kur? Kad? Kurš? Kā?). M.Švarca intervēja mākslniekus, lai noskaidrotu izplatītākos iemeslus, kāpēc viņi darbojas līdzdalības pasākumu jomā. No gūtajām atbildēm autore secināja, ka galvenie faktori, neskaitot mākslinieciskos aspektus, tam ir sekojoši:

- **Personiskie** - piemēram, mākslniekam ir interesanti uzzināt citu cilvēku stāstus vai arī pēc iesaistīšanās šādā projektā ir sajūta, ka esi paveicis ko nozīmīgu;
- **Sociālie** – piemēram, palīdzēšana cilvēkiem saņemties mainīt savu dzīvi, sniedzot iespējas to darīt, apzināšanās, ka tas var pozitīvi ietekmēt cilvēku dzīves, kā arī apzināšanās, ka sociālais aktīvisms var būt pamats akadēmiķu interesei par šo jomu, tādējādi palīdzot radīt jaunas zināšanas;
- **Politiskie** (*political*) – piemēram, jauniešu iedrošināšana iesaistīties politikā un paust savu viedokli, pārliecināšanās, ka caur šo projektu vietējā valdība sadzirdēs cilvēku vēlmes un viedokļus;
- **Rīcībpolitikas** (*policy*) – piemēram, strādāšana ar aktuālajām tēmām – jauniešu bezdarbs, jauniešu un bērnu izglītības pieejamības problēmas, sekošana aktualitātēm – ja kopienas kohēzija ir populāra, organizācijas pievēršas tai savos projektos;
- **Finansiālie** – piemēram, daļa mākslnieku sākuši darboties šajā jomā, jo tajā bija viegli uzsākt savu darbību uzreiz pēc izglītības iegūšanas.⁶⁶

Kā redzams, mākslnieki iesaistās šajā procesā ļoti atšķirīgu iemeslu dēļ, un bieži vien tas arī nosaka viņu darba galveno mērķi. Piemēram, līdzdalības pasākumu izmantošana dažādu sociālu pārmaiņu vecināšanā, marginālu grupu integrēšanā vai pilsoniskās (sociālās, morālās un arī politiskās) līdzdalības uzlabošanā kļūst arvien populārāka. Iemesls tam varētu būt līdzdalības pasākumu pieejamība, jo lielākoties tie neuzliek nekādus šķēršļus dalībai, tai skaitā, finansiālus apgrūtinājumus kā dalības maksas. Ferdinands Luiss darba “Līdzdalības mākslas radīšana un pilsoniskā līdzdalība” (*Participatory Art-Making and Civic Engagement*) ievadā norāda: “Kad entuziastisku cilvēku grupa sanāk kopā, lai dejotu, dziedātu, stāstītu stāstus, rakstītu vai radītu mūziku kopā, viņi iesaistās visvērtīgākajās kopienas līdzdalības

⁶⁶ Schwarz, Mary. *ArtWorks: Arts in Participatory Settings*. Working Paper 2. 2013. Pp.12.

formās. Aktīva līdzdalība mākslas pasākumos var veidot sociālos tīklus, iedrošināt jaunus kopienas līderus, uzlabot kopienas labklājību, uzlabot indivīdu dzīves un iesaistīt pilsoņus dažādos jaunos un nozīmīgos veidos.”⁶⁷ Līdzdalības pasākumu sociālais aspekts ir nozīmīgs, un kaut arī kultūras līdzdalībai vai patēriņam arī ir kopumā pozitīva sociālā ietekme un nozīme, līdzdalības pasākumi savā ziņā ir demokrātiskāki un pieejami plašai sabiedrības daļai. Tomēr līdzdalības pasākumiem ir ne tikai sociāla nozīme, bet tie būt dažādu mērķu vadīti, un bieži vien mākslinieki tomēr priekšplānā izvirza pašu mākslasdarba radīšanas procesu. A.Brauns izdala četras līdzdalības pasākumu kategorijas atkarībā no tā, kādu mērķi ar tām vēlas sasniegt:

1. Līdzdalība kopienai nepieciešamā darbībā vai sabiedriska mērķa vārdā.

Daudzas līdzdalības programmas ir veidotas ar mērķi pievērsties tieši kādai specifiskai problēmai, piemēram, sociālajam taisnīgumam, sociālajam aktīvismam vai cenšas iesaistīt diskriminētās grupas. Piemērs šādām programmām var būt projekts, kurā sociālais dienests sadarbībā ar māksliniekiem vai kādu mākslas organizāciju iesaista seniorus dažādās mākslas aktivitātēs. Tās arī var organizēt dažādas sabiedriskas organizācijas, kas citādi nav saistītas ar mākslas projektiem. Būtībā šādiem projektiem ir instrumentāla nozīme, tas ir, māksla tiek lietota kā instruments kāda cita mērķa sasniegšanai.

2. Līdzdalība mākslinieka redzējuma atbalstam vai kā tā papildinājums.

Šādas aktivitātes ir līdzdalības veicināšanas misijas virzītas, bet nav saistītas ar iesaisti paša pasākuma programmas plānošanā. Parasti pats līdzdalības process ir svarīgāks nekā māksliniecisks rezultāts. Piemēri var būt orķestru sadarbība ar amatieru mūziķiem, teātru sadarbība ar klientiem, kuru laikā tie sapulcējas, lai kopā lomās lasītu scenārijus. Šādas aktivitātes var vairojot lojalitāti un vēlmi darboties saskaņā ar organizācijas misiju, un veicināt kopienas garu un apziņu.

3. Līdzdalība māksliniecisajā procesā un tā gala rezultāta labā.

Tāda veida līdzdalība ietver situācijas, kad auditorijas dalībniekiem ir tiesības kaut kādā mērā piedalīties radīšanas procesā vai pašā gala darba radīšanā. Piemēram, kopīgi radīta izrāde, kurā brīvprātīgie darbojas gan kā aktieri, gan kā komandas biedri. Šāda veida programmās līdzdalības aktivitāte ir pakļauta profesionāli vadītam māksliniecisķajam rezultātam.

⁶⁷ Lewis, Ferdinand. *Participatory Art-Making and Civic Engagement*. Animating Democracy. Pp. 2.

4. Līdzdalība kā fundamentāls mērķis.

Šajā gadījumā līdzdalības aspekts ir pats svarīgākais. Visas programmas būtība ir tajā, ka mākslinieciskais rezultāts ir nezināms un lielākoties atkarīgs no dalībniekiem, vai citiem vārdiem – rezultāts ir tikai līdzdalības blakusprodukts. Šajā kategorijā auditorijas dalībnieki un mākslinieks kļūst par vienu veselu.⁶⁸

Ar šo konkrēto iedalījumu A.Brauns ir aptvēris ļoti plašu iespējamo motivāciju spektru. Katrs no šiem mērķiem var tikt apvienots ar jebkuru no iepriekšminētajiem līdzdalības veidiem vai līmeņiem, un kopumā tas rada plašu iespēju loku, kādā veidā cilvēkus iesaistīt aktivitātē, kurai būs kāds konkrēts mērķis. Turklāt divas no iepriekšminētajām kategorijām – “līdzdalība mākslinieka redzējuma atbalstam vai kā tā papildinājums” un “līdzdalība mākslinieciskā procesa vai rezultāta labā”, kas kā galveno mērķi izvirza tieši mākslas radīšanu, ir iespējams sadalīt sīkāk. T.Louva pētījumā “Prakšu audits „Māksla līdzdalības uzstādījumos”” izveidots šāds dalījums, balstoties uz dažādu organizāciju līdzdalības prakšu piemēru analīzi.

1. Mākslas radīšana (*art making*) – darbība, kuras primārais mērķis ir dot iespēju māksliniekiem un dalībniekiem strādāt kopā, lai radītu jaunu mākslas darbu. Arī sniegt māksliniekiem iespēju sadarboties ar citiem cilvēkiem, lai attīstītu savas spējas un talantus, kas nepieciešami viņu pašu projektu realizēšanai.

2. Iesaistīšana un informēšana (*engagement and outreach*) – darbība, kuras primārais mērķis ir stimulēt cilvēku interesi par mākslu vai kādu konkrētu jomu un veicināt viņos vēlmi pašiem kaut ko radīt.

3. Vietas nodrošināšana un darba kopienu radīšana (*Providing space and creating communities of practice*) – nodrošina vietu radošas aktivitātes uzsākšanai un iespēju satikt līdzīgi domājošus cilvēkus.

4. Attīstības iespējas (*Progression opportunities*) – darbības, kas vērstas uz to, lai veicinātu cilvēku turpmāku iesaistīšanos radošos projektos, arī pēc dalības konkrētajā programmā vai projektā.⁶⁹

Visas četras kategorijas apraksta darbības, kas saistītas vai vērstas uz cilvēku sasaistīšanu ar mākslu, taču tikai viena - “mākslas radīšana” apzīmē darbību, kuras mērķis ir tieši gala rezultāts, kas rezultējas reālā mākslas darbā, tāpēc T.Louvs šo kategoriju iedala vēl trīs apakškategorijās:

⁶⁸Brown, Alan S., Jennifer L. Novak-Leonard, Shelly Gilbride. *Getting In On the Act...*

⁶⁹ Lowe, Toby. *Audit of Practice...* Pp. 14-15.

1. **Kopā radīta līdzdalības māksla** ietver mākslinieka sadarbošanos ar dalībniekiem, lai kopīgi uzsāktu darbu, kuru radoši aizsāk mākslinieks un veicina dalībnieku iesaistīšanos tajā, lai viņi izzinātu un attīstītu paši savas radošās idejas. Mākslinieks sadarbojas ar dalībniekiem, lai attīstītu kopīgu radošo vīziju un rezultātus, kuru autorība būs dalīta.

2. **Mākslinieka vadīts līdzdalības pasākums** ir aktivitāte, kurā mākslinieks sadarbojas ar dalībniekiem, lai realizētu kādu mākslinieka vīziju. Šajā aktivitātē dalībnieki ir iesaistīti kā materiāls, lai palīdzētu māksliniekam to realizēt, sniedzot savas idejas un daloties pieredzē, lai izstrādātu konkrēto projektu.

3. **Talantu/prasmju attīstīšana** ir izglītojošas aktivitātes, kurās piedalās mākslinieki, lai iemācītu dalībniekiem specifiskas zināšanas un prasmes, lai viņi varētu uzlabot savas prakses.⁷⁰

Gan T.Louva un *Helix Arts* pētījumi, gan A.Brauna un *Bišopas-Kestera* līdzdalības iedalījumi skaidri ilustrē līdzdalības prakšu plašo iespējamo aktivitāšu spektru. Tāpat arī redzams, ka šādi pasākumi var kalpot gan dažādiem sociāliem mērķiem, būt pašmērķīgi vērsti uz dalībnieku līdzdalības veicināšanu, gan tie var drīzāk būt kā viens no instrumentiem mākslinieka rokās, ko viņš izmanto savās interesēs. Dažādie iesaistes līmeņi atvasināti no Š.Arnšteinas astoņu pakāpju iesaistes modeļa, un uz līdzdalības pasākumiem attiecas tikai reālas līdzdalības soļi, tas ir, “sadarbība”, “varas deleģēšana” un “pilsoņiem piešķirtā kontrole” (pilsoņu varas līmeņi). Lai arī realitātē reizēm ir sastopami līdzdalības pasākumi, kuros tiek īstenota citu pakāpju iesaiste, lielākoties tā ir tikai simboliska. No tā izriet jautājums par šī vārda „nelietīgu valkāšanu” jeb – kā nošķirt projektus, kuri ietver reālus līdzdalības elementus, lai arī kurā no iepriekšminētajiem līmeņiem tie darbotos vai kāds mērķis tiem būtu pamatā, no tādiem, kas tikai simboliski izmanto šo apzīmējumu, galu galā projektā neiekļaujot nekādus līdzdalības elementus? Nosacīti pirmos no tiem varētu saukt par veiksmīgiem jeb kvalitatīviem līdzdalības pasākumiem, kamēr otrie būtu neveiksmīgi jeb nekvalitatīvu projektu piemēri. Tādā gadījumā būtiski ir apzināties divas lietas. Pirmkārt, kādi ir kvalitātes kritēriji, pēc kuriem noteikt, vai konkrētais projekts ir kvalitatīvs, otrkārt, kā nodrošināt kvalitatīva līdzdalības pasākuma izveidi, kā pakāpties pa *līdzdalības kāpnēm*.

⁷⁰ Lowe, Toby. *Audit of Practice...* Pp. 16-17.

3. LĪDZDALĪBAS PROJEKTU KULTŪRAS UN MĀKSLAS JOMĀ VEIKSMĪGAS NORISES PRIEKŠNOSACĪJUMI

Par kultūras nozīmi, sociālo un ekonomisko ietekmi tiek daudz diskutēts. Tā sakarā arī ir veikti vairāki pētījumi gan Latvijā, gan ārzemēs, kas pierādījuši gan kultūras ekonomisko⁷¹, gan sociālo ietekmi.⁷² Tādi pētījumi ir mainījuši uzskatu, ka “lai arī kultūra Latvijā tiek uzskatīta par būtisku ikdienas sastāvdaļu, attieksme pret to ir kā pret patērējošu nozari, kas eksistē uz citu tautsaimniecības nozaru radīto bagātību pārdales rēķina.”⁷³ Papildus tam ir veikti arī pētījumi, kas pievēršas tieši līdzdalības pasākumiem, un tajos ir pierādīts, ka tiem var būt īpaši liela nozīme sabiedrības un indivīdu dzīves uzlabošanā dažādos veidos. Angļu mākslas teorētiķis F. Matarazo savā darbā “Jēga vai ornaments? Kultūras līdzdalības sociālā ietekme” (*Use or Ornament? Social impact of participation in the arts*, 1997)⁷⁴ pievēršas atsevišķi arī līdzdalības pasākumu ietekmes novērtējumam. Autors secina, ka tie var uzlabot dalībnieku labklājību un pārliecinātību par sevi, uzlabot savstarpējo komunikāciju un veicināt kopienas saliedētību. Tomēr sliktiem līdzdalības pasākumiem iznākums var būt gluži pretējs, kā tas ir aprakstīts F.Matarazo zinātniskajā rakstā “Pētījumos balstīto kopienu mākslas prakšu izmantošana veselībā starptautisko perspektīvu attīstība” (*International perspectives on the development of research-guided practice in community-based arts in health*)⁷⁵, un tādā gadījumā tie var kļūt par tikai simbolisku iesaistīšanas metodi.⁷⁶

Šī darba mērķis nav skaidrot vai pamatot kultūras vai līdzdalības pasākumu ietekmi un nepieciešamību, jo tas, balstoties gan uz iepriekšminētajiem, gan arī uz citiem pētījumiem, tiek pieņemts *per se*. Tomēr, kā izriet no F.Matarazo raksta, sliktiem jeb nekvalitatīviem līdzdalības pasākumiem ne tik vien var izpalikt pozitīvā ietekme, tie var radīt gluži pretēju efektu. Ņemot vērā, ka bieži vien tieši līdzdalības pasākumi ir tie, caur kuriem cilvēki pirmo

⁷¹ Ķīlis, Roberts. *Kultūras sektora ekonomiskā nozīme un ietekme Latvijā*. 2007. 5.lpp. Pieejams: www.kkf.lv/fails.php?fid=206 [skat.2015, 3. maijā].

⁷² Australian Expert Group in Insustries Studies (AEGIS). *Social Impacts of Participation in the Arts and Cultural Activities: Evidence, issues and recommendations*. Austrālija: Cultural Ministers Council's Statistics Working Group, 2005. Pieejams: http://www.arts.tas.gov.au/__data/assets/pdf_file/0020/23627/Social_Impacts_of_the_Arts.pdf [skat. 2015, 22.apr.].

⁷³ Ķīlis, Roberts. *Kultūras sektora ekonomiskā nozīme un ietekme Latvijā*. 2007. 5.lpp.

⁷⁴ Matarasso, François. *Use or Ornament? Social impact of participation in the arts*. Pp. 97.

⁷⁵ Matarasso, François. *International perspectives on the development of research-guided practice in community-based arts in health*. Pp. 5 - 11.

⁷⁶ Cunningham, Malaika. *What participatory arts can teach us about political engagement?* 2014. Pieejams: <http://culturalvalueinitiative.org/2014/05/01/participatory-arts-can-teach-us-political-engagement-malaika-cunningham/> [skat. 2015, 14.apr.].

reizi saskaras ar kultūru,⁷⁷ ir svarīgi radīt labu “pirmo iespaidu”, tāpēc jautājums par šādu pasākumu kvalitāti ir īpaši būtisks. „Labo” un „slikto” pasākumu dalījumu var pārveidot par kvalitātes jautājumu, norādot, ka “kvalitatīvs” tiek izmantots kā sinonīms arī apzīmējumam “veiksmīgs”. T.Louvs komentē to, sakot: “Kvalitātes jautājums, runājot par mākslu, ir visai sarežģīts, jo tas vienmēr saistīts ar krietnu devu subjektivitātes ikvienā no šādām sarunām. Un, domājot par līdzdalības mākslu, ņemot vērā, cik plaša spektra mākslas un kultūras aktivitātes, kas veicina citu cilvēku radošumu, tā ietver, sarežģītības pakāpe ir sevišķi augsta. Tas diemžēl daudziem cilvēkiem liek pilnībā no šādas sarunas izvairīties.”⁷⁸

Šīs nodaļas mērķis ir izskaidrot, kā kvalitāte izpaužas līdzdalības pasākumu sektorā, kādi ir galvenie kritēriji un aspekti, kas jāievēro, lai nodrošinātu kvalitatīvu līdzdalības pasākumu, un iepazīstināt ar dažādu organizāciju izstrādātajiem līdzdalības pasākumu kvalitātes kritērijiem. Pirmajā apakšnodaļā “Kvalitātes jēdziens un tā izpratne līdzdalības pasākumu sfērā” tiks sniegts ieskats kvalitātes jēdzienā, un kā tas tiek saprasts līdzdalības pasākumu kontekstā, kā iespējams nodrošināt, ka izdosies kvalitatīvs darbs, piedāvājot F.Matarazo piecu posmu modeli. Otrajā apakšnodaļā “Kvalitatīva līdzdalības pasākuma priekšnosacījumi” tiks apskatīti organizācijas *Creative Scotland* un pētnieces Reičelas Blanšas (*Rachel Blanche*) darbs “Kvalitātes vadības pamatu veidošana mākslas organizācijām un māksliniekiem Skotijā, kas darbojas līdzdalības uzstādījumos” (*Developing a Foundation for Quality Guidance for arts organisations and artists in Scotland working in participatory settings*) un *ArtWorks* kvalitātes izvērtēšanas pētījums, lai sniegtu detalizētākus veiksmīga darba izveides un norises ieteikumus.

3.1. Kvalitātes jēdziens un tā izpratne līdzdalības pasākumu sfērā

Tas, ko nozīmē kvalitāte vai kvalitatīvs darbs, ir atkarīgs no daudziem faktoriem – kādā jomā to lieto, kāds ir bijis darba/produkta/aktivitātes mērķis, uzdevumi un citiem faktoriem. Tāpēc ir būtiski kvalitātes jautājumu pētīt tieši saistībā ar konkrēto kontekstu un katru atsevišķo gadījumu. Tomēr – kā izprast kvalitātes jēdzienu?

Vispārīgu definīciju piedāvā Hārvarda Universitātes Pētnieku grupa izstrādātajā pētījumā “Kvalitātes īpašības” (2010) piedāvā vispārīgu kvalitātes definīciju:

1. Raksturīga pazīme, īpašība;

⁷⁷ Piemēram, *Rimini Protokoll* veidotajā projektā “100% Rīga”, kurā simts, ar teātri iepriekš nesaistīti rīdzinieki tika iesaistīti laikmetīgā teātra izrādes veidošanā, lielākā daļa atzina, ka nekad iepriekš nav bijuši teātrī arī kā skatītāji [no intervijas ar Gundegu Laiviņu, 2015, 30.apr.]

⁷⁸ Lowe, Toby. *Quality in Participatory Art*. Pieejams: <http://culturalvalueinitiative.org/2015/02/04/quality-participatory-art-toby-low/> [skat. 2015, 1.apr.].

2. Izcilības novērtējums, vērtīguma sastāvdaļa.⁷⁹

Tāpat kvalitāte ir kaut kas, šajā gadījumā pasākumam, piemītošs, kas raksturo visu kopumu, un tas norāda uz šī pasākuma vērtību un izcilību. Arī mākslas sfērā parasti vārds “labs” un tā sinonīmi tiek aizstāti ar apzīmējumu “kvalitatīvs”. Piemēram, mākslas organizācijas to izmanto, raksturojot savus mērķus. *Helix Arts* savā mājaslapā raksta: “*Helix Arts* strādā ar māksliniekiem, sadarbojoties ar sabiedrisko un brīvprātīgo sektoru organizācijām, lai sniegtu cilvēkiem iespējas piedalīties augstas kvalitātes mākslas aktivitātēs.”⁸⁰ Tāpat arī mākslas un kultūras sektorā uz kvalitāti skatās kā uz atbilstību kādam mērķim vai iesaistīto pušu cerībām, kādu rezultātu vai ietekmi pasākumi vai darbi rada, kā arī būtisks ir ne tikai gala rezultāts, bet arī vērtē to organizācijas vadības, projektu norises un atbildīgo un iesaistīto cilvēku sakarā. Tas nozīmē, ka projekta kvalitāti nevar mērīt (testēt, analizēt) tikai pašā produktā. Kvalitāte var tikt radīta tikai projekta attīstīšanas un radīšanas laikā. R.Blansa arī norāda uz pārmaiņām no kvalitātes kontroles vai nodrošināšanas uz kvalitātes vadību, menedžmentu un nepārtrauktu kvalitātes uzlabošanu.⁸¹

Līdzdalības pasākumu kontekstā tas nozīmē plānošanas procesu un tādējādi jānorāda uz F.Matarazo piedāvātā piecu posmu plānošanas modeļa nozīmību. F.Matarazo norāda, ka problemātika, kas saistās ar līdzdalības mākslas projektu kvalitātes izvērtēšanu, rodas šīs prakses būtībā, jo šajā procesā ir daudz iesaistīto pušu: mākslinieki, dalībnieki, menedžeri, atbalstošie darbinieki, finansētāji un citi. Viegļāk izvērtēt šo procesu kvalitāti varētu būt, izdalot visas līdzdalības projekta fāzes un aplūkojot katru no tām atsevišķi.

1. posms: Konceptija

Ir jāizpēta, jāanalizē un jāamācās no iepriekšējās pieredzes un citiem darbiem, jāapzina teorijas, pieņēmumi, kas saistās un varētu būt pamatā konkrētajam darbam. Skaidrs formulējums, **kā** un **kāpēc** tieši šis konkrētais mākslas projekts sniegs cerētos rezultātus un vēlamo iznākumu, ir būtisks teorētiskais pamats gan pašam darbam, gan tā izvērtēšanai. Līdzdalības pasākumiem var būt pozitīva dažādu veidu ietekme, bet, ja par to netiks domāts jau pašā projekta sākumā, visticamāk, nekādi rezultāti arī netiks sasniegti.

⁷⁹ Seidel, Steve, Shari Tishman, Ellen Winner etc. *Qualities of Quality. Understanding Excellence in Arts Education*. Pp. 5. Pieejams: <http://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/arts-education/arts-classroom-instruction/Documents/Understanding-Excellence-in-Arts-Education.pdf> [skat. 2015, 25.apr.].

⁸⁰ *Overview*. Pieejams: <http://www.helixarts.com/pages/home.html> [skat. 2015, 26.apr.].

⁸¹ Blanche, Rachel. *Developing a Foundation for Quality Guidance for arts organisations and artists in Scotland working in participatory settings*, 2014. Pp. 48-49. Pieejams: <http://www.creativescotland.com/resources/professional-resources/research/creative-scotland-research/developing-a-foundation-for-quality-guidance> [skat. 2015, 27.feb.].

2. posms: Līgumslēgšana (starp mākslinieku un dalībnieku)

Dalībnieks piekrīt un apzinās, ka un kādā apmērā projekts var ietekmēt cilvēku dzīves dažādos aspektos. Jāformulē, kas vienam par otru būtu jāzina, kā dalībnieki tiks pieņemti vai noraidīti, un kādi pienākumi tiek saistīti ar dalību. Ļoti svarīga ir darba ētisko aspektu apspriešana un ievērošana. Tāpat arī būtiski ir saprast, kurš nosaka darba kvalitāti – vai tie ir organizatori un mākslinieki, vai dalībnieki, kurus darbs ietekmēs. Šie “līgumi” var būt rakstiski, mutiski vai pat “neverbāli”, bet visiem iesaistītajiem ir jābūt par tiem vienisprātis.

3. posms: Darbs

Liela uzmanība jāpievērš līdzdalības projekta plānošanai un sagatavošanai, tai jābūt balstītai uz prasmēm, teoriju un pieredzi. Kaut arī nekad nevar būt pilnīga pārliecība, ka gala rezultāts būs izdevies, jo pat izcili mākslinieki reizēm rada sliktus darbus, laba koncepcija, plānošana un darba process palielina veiksmīga iznākuma iespēju. Patīkams darba process tiks iesaistītajiem justies labi un nenozēlot piedalīšanos pat tad, ja gala darbs būs neveiksmīgs vai neizdosies kādu neparedzētu iemeslu dēļ.

4. posms: Radīšana

Radīšanas procesa kvalitātes kritēriji ir tādi paši kā jebkuram mākslas vai kultūras projektam, ieskaitot gala darba estētiskos aspektus un emocionālo un intelektuālo apmierinājumu, ko tas sniedz. Īsumā par radīšanas procesu var uzdot šādus jautājumus: vai radītais darbs piedāvā veiksmīgu pieredzi gan pats par sevi, gan arī vispārējā mūsdienu mākslas kontekstā? Vai dalībniekiem ir gandarījuma sajūta pēc dalības projektā?

5. posms: Pabeigšana

Svarīgs kvalitāti ietekmējošs aspekts ir arī tas, kā projekts beidzas. Tas var ietekmēt projekta jēgu, līdz ar to arī visa notikušā rezultātu. Vai dalībniekiem tiek sniegts arī turpmāks atbalsts un attīstība? Vai tiek piedāvāts izvērtēšanas process, refleksijas un atsauksmes par darbu un nākotnes plānošana? Šajā fāzē ir ļoti būtiska izvērtēšana, un tās mehānismiem un principiem ir jābūt zināmiem jau no paša projekta sākuma. Ir arī jāzina, kā projekts tiks vērtēts no dalībnieku, mākslinieku, pasūtītāju un citu iesaistīto skatupunkta.⁸²

F. Matrazo norāda arī, ka, protams, nav pareizais un nepareizais veids, kā organizēt pasākumus, un katrs var to darīt, kā vēlas. Tāpat arī šī shēma nepiedāvā universālu piemēru, kas pasargās no visām kļūdām un garantēs pilnīgu izdošanos katrā darbā. Šis process

⁸² Matarasso, François. International perspectives on the development of research-guided practice in community-based arts in health. *UNESCO Observatory Multi-Disciplinary Journal in the Arts*. Vol.3, Issue 3, 2013. Pp. 5 - 11. Pieejams: <http://mailout.co/wp-content/uploads/2013-Creative-Progressions.pdf> [skat. 2015, 26.apr.].

kvalitātes apraksts nodrošina tikai noderīgas vadlīnijas. Par pašu procesa kvalitāti F.Matarazo uzsver, ka ir iespējams identificēt īpašības, objektīvās kvalitātes, kas nepieciešamas, lai nodrošinātu labu līdzdalības mākslas procesa norisi. F.Matarazo šajā sakarā norāda, ka ir divu veidu neveiksmes. "Sliktā neveiksme", no kuras ir grūti kaut ko mācīties, kas ir saistīta ar slikti izstrādātu koncepciju un plānošanas procesu, kas nav balstīts teorijās un mācībās, kas gūtas no iepriekšējās pieredze. „Labā neveiksme” ir saistīta ar neparedzamiem un nekontrolējamiem apstākļiem, kas var atgadīties ar ikvienu, taču viss process bijis rūpīgi plānots, un no tā tik un tā var gūt vērtīgu pieredzi.⁸³

Šī shēma ir labs sākums māksliniekiem, kas ir tikai iesācēji līdzdalības pasākumu organizēšanā. Kaut arī tā nesniedz konkrētus ieteikumus, tā palīdz saskatīt būtiskākos aspektus, kam darba radīšanas procesā jāpievērš uzmanība, un ļauj jau sākumā identificēt būtiskākās projekta fāzes un potenciālās problēmas katrā no tām.

Katra no fāzēm arī var tikt saistīta ar konkrētiem punktiem, kas jāievēro un kas galu galā veidos gan katras fāzes, gan gala darba kvalitāti, tāpēc ir noderīgi izstrādāt vadlīnijas vai standartus, pēc kuriem māksliniekiem un organizācijām vadīties, plānojot savus projektus. Organizācija *ArtWorks* un pētniece Eleanor Sellersa (*Eleanor Sellers*) uzskata, ka to izstrāde līdzdalības pasākumu sektoram ir ļoti būtiska. Pirmkārt, tā palīdzētu tiem, kas ir iesācēji šajā jomā, jo tas sniegtu sava veida atbalstu un, ņemot vērā, ka viņiem nav pieredzes, no kā mācīties, būtu iespējams skaidrāk saprast, kas līdzdalības jomā ir vai nav svarīgi. Otrkārt, tie vecinātu labāku izpratni par šo praksi un prasmēm, kas nepieciešamas, lai šajā jomā veiksmīgi darbotos, jo skaidri standarti būtu noderīgi visām procesā iesaistītajām pusēm, un nodrošinātu patstāvīgu līdzdalības mākslas projektu kvalitāti.⁸⁴

3.2. Kvalitatīva līdzdalības pasākuma priekšnosacījumi

Līdzdalības pasākumi ir tikai viens kultūras un mākslas pasākumu veids, un uz to, protams, attiecas daudzi gan kvalitātes, gan rīkošanas principi, kas attiecināmi uz šo sfēru kopumā. Tomēr šāda veida pasākumiem ir zināma specifika, tāpēc to kvalitātes principus ir vērtīgi aplūkot arī atsevišķi. Līdzdalības pasākumu kvalitātes pētīšanai ir pievērsušies vairāki pētnieki un mākslas organizācijas. Viens no apjomīgākajiem un nozīmīgākajiem ir R.Blanšas un organizācijas *Creative Scotland* veiktais pētījums, kurā analizējuši arī daudzus priekšgājēju

⁸³ Matarasso, François. International perspectives on the development of research-guided practice in community-based arts in health. Pp. 8-9.

⁸⁴ Sellers, Eleanor. *ArtWorks Cymru. Participatory arts training audit*, 2011. Pp. 23 Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/06/AWC-Participatory-Arts-Training-Audit-FINAL.pdf> [skat. 26.apr.].

darbus. Viņa norāda, ka gandrīz ikvienā gadījumā, pirmkārt, kvalitāte ir atkarīga no šiem pieciem universālajiem elementiem:

- **Mērķiem**, ko organizācija vēlas sasniegt;
- **Resursiem**, kas nepieciešami, lai nodrošinātu procesa funkcionēšanu;
- **Faktoriem, kas var ietekmēt, kā (cik labi) process noritēs;**
- **No pašiem procesiem;**
- **Procesu iznākumiem.**⁸⁵

Šie ir vispārīgi aspekti, no kuriem ir atkarīga kvalitātes izvērtēšana, un tie ir noteicošie faktori, kas nosaka, ko konkrētajā gadījumā nozīmē kvalitatīvs darbs. No tā izriet, ka jebkuri kvalitātes principi ir atkarīgi no tā, kādi ir konkrētā projekta mērķi. Šie paši pieci faktori attiecas arī uz līdzdalības pasākumiem, bet tieši tādēļ ir svarīgi kvalitāti noteicošos faktoros skatīt attiecīgajā kontekstā. R.Blansa, par pamatu izmantojot apjomīgo Anglijas Mākslas padomes pētījumu par bērnu un jauniešu mākslas izglītību un viņu izstrādātos kvalitātes principus, pielāgoja tos līdzdalības pasākumiem, un rezultātā izveidoja sarakstu ar astoņiem būtiskākajiem kvalitātes principiem līdzdalības projektu kontekstā:

- Mākslinieciskā izcilība un profesionālisms;
- Autentiskums un sociālā nozīme;
- Iedvesmojošs un iesaistošs;
- Vērsts uz dalībniekiem;
- Saturīgs, aktīvs un liek aktīvi piedalīties;
- Dalībnieki piedzīvo attīstību;
- Dalībnieka īpašumtiesības;
- Izvēlēta atbilstoša vieta un resursi;
- Rūpīgi izplānots, izvērtēts un drošs.⁸⁶

Šīs varētu uzskatīt par astoņām sadaļām, kuras jāizvērtē līdzdalības projektā, un pēc tā varētu spriest, vai projekts ir kvalitatīvs jeb veiksmīgs, tomēr arī šie, lai arī specifiski līdzdalības praksēm, ir visai vispārīgi. T.Louvs 2011. izstrādāja kvalitātes principus, balstoties uz daudzu organizāciju darbiem, kas tikuši atzīti par veiksmīgiem un labiem piemēriem, un savā darbā uzsvēra, ka, lai kvalitātes vadlīnijas būtu efektīvas, tām ir skaidri jāformulē, kā augstas kvalitātes darbs “izskatās”, tas ir, tā īpašības.

⁸⁵ Blanche, Rachel. *Developing a Foundation for Quality Guidance...* Pp. 47.

⁸⁶ Blanche, Rachel. *Developing a Foundation for Quality Guidance ...*Pp. 60.

Līdzdalības pasākumi bieži vien mēdz notikt ārpus ierastajām pasākumu norises vietām kā teātri, koncertzāles vai estrādes. Daudz biežāk iespējams šādus pasākumus pieredzēt mazdārziņos, apkaimes skvēros, pansionātos, pamestās rūpnīcās vai tamlīdzīgās vietās, kuru pamatfunkcija nav pasākumu norises vietas nodrošināšana. Tāpēc ļoti būtisks līdzdalības aktivitātes organizēšanas solis ir vietas radīšana, kur tā varēs notikt. Ja šāda aktivitāte plānota vietā, kas primāri nav paredzēta pasākumu norisei, ir jāpievērš uzmanība un jāiegulda darbs, lai nodrošinātu, ka procesi varēs noritēt veiksmīgi.⁸⁷

Ja pasākums plānots vietā, kas iepriekš nav izmantota tādiem mērķiem, un tiks iesaistīti cilvēki, kas nav konkrētās jomas profesionāļi un ir bez vai ar limitētu iepriekšējo pieredzi un saistību ar kultūras vai mākslas pasākumiem, ir vairāki punkti, kuriem ir vērts pievērst uzmanību. Tie pasākumu rīkotājiem varētu šķist pašsaprotami, it sevišķi, ja ir iepriekšēja pieredze pasākumu bez līdzdalības elementiem rīkošanā. Tomēr, pirmkārt, ir atsevišķi punkti, kuriem līdzdalības projektos ir jāpievērš īpaša uzmanība, otrkārt, arī pašsaprotamas lietas tieši šī iemesla dēļ tiek piemirstas.

Tobija Louva ieteiktie primārie vietas radīšanas soļi:

- Attiecību un sadarbību radīšana;
- Projekta mērķu apspriešana un izstrāde;
- Resursu piesaiste;
- Vietas, datumu un laiku precizēšana, kad māksliniekiem/kuratoriem būs iespēja satikt dalībniekus;
- Visu iesaistīto pušu apspriešanās, izprašana un vienošanās par darba stilu, gaitu un kultūru;
- Dalībnieku atbalsta sistēmas un stratēģijas izstrādāšana un ieviešana;
- Atbilstoša aprīkojuma pieejamības nodrošināšana gan dalībniekiem, gan vadītājiem
- Aktīvas un nepārtrauktas komunikācijas starp visiem iesaistītajiem nodrošināšana un veicināšana;
- Ja nepieciešams, atbilstošas izstāžu/izrādes vietas nodrošināšana;
- Diskusijas veidošana ar dalībniekiem par to, kas viņus sagaida turpmāk šajā sakarā;
- Budžeta plānošana.⁸⁸

Otrs būtisks aspekts ir attiecīgo mākslinieku, kuratoru vai vadītāju ieguldītais darbs konteksta izpētē, pētīšanā, plānošanā. Svarīgi, lai attiecīgā persona/-as ieguldītu lielu darbu

⁸⁷ Lowe, Toby. *A Quality Framework for Helix Arts` Participatory Practice*. Pp.8

⁸⁸ Lowe, Toby. *A Quality Framework for Helix Arts` Participatory Practice*. Pp.8

šajā procesā. Noderīgi, ja ir iespējams sadarboties ar cilvēkiem, kam jau ir pieredze attiecīgajā uzdevumā un līdzdalības pasākumu rīkošanā vai vadīšanā.⁸⁹

Attīstot iepriekš izteikto domu par diviem galvenajiem nosacījumiem, T.Louvs papildus norāda šādus nepieciešamos elementus, lai līdzdalības mākslas procesi varētu veiksmīgi funkcionēt:

- **Atbilstošas vietas izvēle**, kas nodrošina pieejamību un ir piemērota vide konkrētajam pasākumam un tā mērķiem;
- **Aprīkojuma un materiālu nodrošināšana**, kas ļauj māksliniekiem un dalībniekiem radīt tādu darbu un tādā kvalitātē, kādā viņi vēlas;
- **Procesa dokumentēšana un ierakstīšana**;
- Pārliecība, ka **autorības un īpašumtiesību jautājumi ir apspriesti** un tiem piekrīt gan mākslinieki, gan dalībnieki;
- **Atļauja dalībniekiem dalīties ar savu darbu**, cik plaši viņi vēlas un ir piemēroti, un citu cilvēku iesaistīšana dialogā par to;
- **Dalībnieku turpmākas pašu iniciētas radošās aktivitātes veicināšana**;
- **Vīziju, mērķu un uzdevumu izvirzīšana, progresa novērtēšana**;
- **Risku izvērtēšana**: pārliecināšanās, ka cilvēki apzinās aktivitātes riskus, un darījuši visu, lai no tiem izvairītos;
- **Efektīva budžeta pārvaldīšana**;
- **Loģistikas problēmu apzināšana un risināšana** – pārliecība, ka cilvēki atradīsies īstajās vietās īstajā laikā ar visu viņiem nepieciešamo;
- **Efektīvas komunikācijas nodrošināšana starp visiem iesaistītajiem.**⁹⁰

T.Louvs apgalvo, ka, ja šie aspekti tiek ievēroti, tas rada zināmu drošību, ka projekts tiks veikts profesionālā garā, būs izstrādāts saskaņā ar plānotajiem mērķiem un uzdevumiem, ņemto vērā dalībnieku vajadzības un konkrētās mērķa grupas uzvedības modeļus vai vispārējos uzstādījumus.

Nepieciešamie elementi, lai attīstītu un vadītu kvalitatīvu līdzdalības procesu:

1. **Pietiekami finanšu resursi**, lai iesaistītu nepieciešamos cilvēkus un nodrošinātu viņus ar vajadzīgo aprīkojumu un materiāliem;
2. **Pietiekami laika resursi**, lai izveidotu attiecības un radītu sadarbību, kas palīdz gūt zināšanas par projekta kontekstu;

⁸⁹ Lowe, Toby. A Quality Framework for Helix Arts` Participatory Practice. Pp.9

⁹⁰ Lowe, Toby. *Audit of Practice...* Pp. 42.

3. **Reāli, sasniedzami darba mērķi** (saistīti ar budžetu);
4. **Aktivitātes ilgums un mākslinieku/dalībnieku proporcija**, pārlicība, ka māksliniekiem būs iespēja izveidot jēgpilnas attiecības ar dalībniekiem;
5. **Dalībniekiem piedāvātas praktiskais un emocionālais atbalsts**, lai viņiem būtu iespēja pilnvērtīgi piedalīties;
6. **Skaidri noteiktas mākslinieku, dalībnieku un citu iesaistīto lomas**;
7. **Dalībnieku iesaiste lēmumu pieņemšanas procesā** visa projekta laikā;
8. **Sistemātiska domāšana un dalībnieku attīstības iespējas**;
9. **Iespējas un resursi, lai varētu pārdomāt un mācīties**;
10. **Nodrošināt iespēju eksperimentiem**;
11. **Prasmīgu un profesionālu mākslinieku iesaistīšana**, kuriem piemīt spēja:
 - Veidot attiecības ar cilvēkiem un palīdzēt ar to arī citiem;
 - Padziļināti izprast jomu, kurā viņi darbojas;
 - Iedvesmot un atbrīvot citu radošumu, iesaistīt cilvēkus radošajā darbībā;
 - Izaicināt dalībniekus paskatīties uz pasauli citādāk;
 - Likt cilvēkiem piešķirt jaunu nozīmi viņu pieredzēm;
 - Arī turpmāk izaicināt un attīstīt savu darbību.⁹¹

Daļa no šiem punktiem ir attiecināmi ne tikai uz līdzdalības pasākumiem, bet arī uz kultūras vai mākslas pasākumiem kopumā, taču daži no minētajiem aspektiem ir specifiski līdzdalības projektiem, un tiem ir vērts pievērst īpašu uzmanību. Piemēram, ir būtiski ielānot laiku, lai veidotu attiecības ar dalībniekiem, jo tikai tā ir iespējams izprast viņu situāciju un kontekstu, kādā būs jāstrādā. Šāda veida projektos ir būtiski apzināties, ka ikvienam iesaistītajam ir savs stāsts un viedoklis par notiekošo, kas ir jāņem vērā, tāpēc tam ir jāatvēl gana daudz laika, turklāt ir jāizvērtē arī organizācijas kapacitāte, lai saprastu, ar cik lielu auditoriju būs iespējams pilnvērtīgi strādāt. Lai arī konkrēti plāni un visa procesa strukturēšana ir svarīga, jāapzinās, ka projekts, kurā ir iesaistīti daudz dažādi cilvēki, kas parasti ir konkrētās jomas neprofesionāļi, ir ar dažādiem raksturiem un pieejām lietām, vienmēr var notikt kaut kas neplānots. Tāpēc arī skaidri strukturētā un kārtīgi saplānotā procesā ir jāatstāj vieta eksperimentiem un neparedzētām izmaiņām. Uz vairākiem no šiem aspektiem norāda arī paši mākslinieki. T.Louvs citā pētījumā pievērsās tieši jautājumam, ko

⁹¹ Lowe, Toby. *Audit of Practice...* Pp. 42.

paši mākslinieki uzskata par būtiskiem aspektiem savos darbos, un kas tos padara veiksmīgus. Kopā no šī pētījuma T.Louvs secināja, ka tie iedalās sekojošās kategorijās:

- **Attiecību veidošana:** mākslinieki norādīja uz plaša diapazona tehnikām, ko izmantojuši, lai veidotu attiecības ar dalībniekiem. Galvenais daudzu mākslinieku praksē bija tas, ka viņi sāka ar ieklausīšanos, izprašanu un atbildēšanu uz kontekstu, nevis sava redzējuma virzīšanu, un tādējādi ir iespējams radīt attiecības, kas paver ceļu māksliniekam uz savas kaislības nodošanu tālāk arī dalībniekiem;
- **“Nezināšanas” nozīme:** sākuma punkts daudziem māksliniekiem bija jautāšana, pozīcija, kurā viņi nav eksperti, kas radīja situāciju, ka paši dalībnieki un viņu konteksti kļuva par darba izziņas avotu;
- **Dalībnieku pakļaušana ekselencei, un viņu iesaistīšana kritiskās pārdomās.** Mākslinieki stingri uzstāj uz to, ka dalībnieku iesaistīšanas kritiskā izvērtēšanas procesā ir būtisks veiksmīga darba radīšanas faktors.
- **Plānošana un reaģēšana uz neveiksmēm un pārmaiņām.** Līdzdalības prakse ir gan kārtīgi strukturēta (gan ar individuālu pasākumu plānu, gan visa kopējā projekta plānu), gan arī ļoti plūstoša, pieprasot no māksliniekiem spēju radoši reaģēt uz neveiksmēm (kas bieži vien piedāvā jaunas aizraujošas iespējas) un cita veida izmaiņām.
- **Sniegt cilvēkiem iespēju izbēgt no iepriekš definētām identitātēm.**
- **Mākslinieki mēģina atpazīt līdzdalības projektu “uzliesmošanas punktu” – brīdi, kurā parādās darba centrālā ideja.**⁹²

Mākslinieki ar veiksmīgu projektu lielākoties saista mākslinieciskā procesa norisi, izceļot arī jau iepriekšminētos vispārējos līdzdalības pasākuma kvalitātes principus, piemēram, laika nepieciešamību, lai veidotu attiecības ar dalībniekiem, kas arī līdzdalības projektos ir ļoti svarīgi. Šeit parādās būtiska problēma – mākslinieki bieži vien nedomā par darba racionālajām pusēm, piemēram, budžetu, reāliem mērķiem, atbilstoša mēroga pasākumiem, savu kapacitāti un iespēju samērošanu ar laika, finansiālajiem un cilvēku resursiem un citām praktiskām un svarīgām lietām.

Kopsavilkumā izriet, ka ir vispārīga vienota izpratne par to, kādi faktori nodrošina kvalitatīva darba radīšanu. Lai sasniegtu augstu darba kvalitāti ir ārkārtīgi svarīgi pievērst vienlīdz lielu uzmanību visiem darba veidošanas posmiem. Kvalitatīva darba radīšana ir atkarīga no plānošanas, mākslinieku un visu iesaistīto kopatbildības radīšanas, koncertēšanās

⁹² Lowe, Toby. *Quality in Participatory Art*.

uz saturu, kontekstu, procesu un produktu, kas iekļauj arī skatījumu no dalībnieka perspektīvas.⁹³

Izdarot secinājumus no visiem apskatītajiem pētījumiem un norādītajiem kvalitatīva darba priekšnoteikumiem, var izvirzīt **šādus galvenos kvalitātes priekšnosacījumus:**

- Pietiekami un atbilstoši resursi, ieskaitot piemērota un mērķiem atbilstoša vide;
- Pietiekoši daudz laika plānošanai, attiecību izveidošanai un projekta īstenošanai;
- Projekts ir veidots, un resursi piemeklēti atbilstoši dalībnieku vajadzībām un vērsti uz viņu atbalstu;
- Iespējas reflektēt, pielāgot un izvērtēt;
- Reāli sasniedzami mērķi;
- Izpratne par mākslinieku un partneru lomām;
- Atbalsts un uzticība starp visām iesaistītajām pusēm;
- Demokrātiska lēmumu pieņemšana (mākslinieks-partneris-dalībnieks).

Daļa no minētajiem nosacījumiem varētu šķist pārāk pašsaprotami (piemēram, pietiekoši daudz laika, resursu un piemērots saturs). Tomēr *ArtWorks* pētījumā tika noskaidrots, ka pat paši acīmredzamākie priekšnosacījumi bieži vien netiek ievēroti līdzdalības mākslas projektos, kas nozīmē, ka veiksmīga projekta realizācijas iespēja tiek būtiski samazināta.⁹⁴ Lai samazinātu neveiksmju varbūtību, kuratoriem jābūt gataviem neparedzētām pārmaiņām, jo līdzdalības pasākumos to iespējamība ir salīdzinoši liela. Ļoti būtiski ir arī atvēlēt laiku pēc projekta beigām kritiskai tā izvērtēšanai, ņemot vērā visu iesaistīto pušu viedokļus. Nepārtraukta un godīga komunikācija starp māksliniekiem, kuratoriem un dalībniekiem ir viens no būtiskākajiem veiksmīga līdzdalības pasākuma priekšnosacījumiem.

⁹³ Schwarz, Mary. *ArtWorks: Quality – because we all want to do better. Working Paper 8*. Pp. 27-28. Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/06/WP8-Quality-because-we-all-want-to-do-better.pdf> [skat. 2015, 26.apr.].

⁹⁴ Blanche, Rachel. *Developing a Foundation for Quality Guidance* ..Pp. 78.

4. LĪDZDALĪBAS PROJEKTI KULTŪRAS UN MĀKSLAS JOMĀ LATVIJĀ

Latvijā līdzdalības pasākumu klāsts ir salīdzinoši neliels, tomēr jāatzīmē, ka pilnībā visus pasākumus ir grūti apzināt. Šādu pasākumu raksturošanai Latvijā tiek izmantoti ļoti dažādi apzīmējumi, tāpēc ne vienmēr tikai izlasot pasākuma nosaukumu vai aprakstu, ir iespējams noteikt, vai tas ir līdzdalības pasākums. Tomēr, lai arī var uzskatīt, ka līdzdalības pasākumu skaits ir drīzāk niecīgs, tie ir ļoti atšķirīgi, tādējādi bagātīgi dažādos aspektos – gan žanriski, gan dalībnieku iesaistes veidu un līmeņu ziņā, kopumā reprezentējot visu Alana Brauna iesaistes spektru, gan arī tie atrodas dažādās pozīcijās “Bišopas-Kestera” modelī. Ir iespējams apgalvot, ka Latvijā šī joma ir kvantitatīvi maznozīmīga, taču kvalitatīvi augstvērtīga, un ir labs piemērs jebkuram nākotnes potenciālajam līdzdalības pasākumam.

Lai gūtu konkrētāku ieskatu šīs jomas stāvoklī Latvijā, tika veiktas intervijas ar sešiem kultūras un mākslas notikumu kuratoriem, kuru projekti savā būtībā bija ļoti atšķirīgi. Tādējādi ir iespējams, pirmkārt, apzināt, cik daudzveidīga ir līdzdalības pasākumu joma Latvijā, kā arī - vai un kā atšķiras, piemēram, uzskati par dažādiem ar to saistītiem jautājumiem, organizēšanas pieredzes, aktuālākās problēmas un skatījums uz nākotnes perspektīvu. Intervijas nosacīti sastāvēja no divām daļām – pirmās daļas jautājumiem par pamatu tika izmantotas intervijas vadlīnijas no Tobija Louva 2011. gada pētījuma „Prakšu audits „Māksla līdzdalības uzstādījumos. Savukārt otrā daļa sastāvēja no šī darba autores brīvi izvēlētiem jautājumiem, kas kā vispārīgas vadlīnijas (skat. 2.pielikumu) tika izmantotas visās sarunās. Intervijas tika veiktas ar sešām pasākumu rīkotājām:

- 1) Jekaterina Stakle – Latvijas Mākslas akadēmijas Funkcionālā dizaina nodaļas maģistrante, projekta “Iesakņotāji” kuratore. Projekts tika uzsākts maģistra darba ietvaros un turpināts ar nodibinājuma *Rīga 2014* atbalstu kā EKG pasākums;
- 2) Gundega Laiviņa - biedrības „Latvijas Jaunā teātra institūts” valdes priekšsēdētāja, laikmetīgā teātra izrāžu kuratore, vairāku līdzdalības projektu veidotāja (izrāde 100% Rīga, Zināšanu un nezināšanu melnais tirgus nr. 16, Starptautiskais jaunā teātra festivāls *Homo Novus* u.c.);
- 3) Ina Ločmele – Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras menedžmenta un radošo industriju maģistrante, laikmetīgās dejas pasākuma “Dejas dienas 2015” projektu vadītāja. Pasākums ar Olgas Žitluhnas iniciatīvu notiek katru gadu kopš 2006.gada;
- 4) Liāna Beņķe – biedrības ISSP (*International Summer School of Photography*) projektu vadītāja, fotogrāfiju projekta “Rīgas pašportreti” rīkotāja. Projekts norisinājās no 2012. līdz 2014. gadam visā Rīgas teritorijā, tas bija arī *Rīga 2014* programmas pasākums;

izrāde. Savukārt „Iesakņotāji” un „Labas vietas” talka atšķirībā no iepriekšminētajiem projektiem, ir dizaina projekti, tomēr arī tie darbojas katrs savā, nedaudz atšķirīgā jomā. „Labas vietas talkas” galvenais mērķis bija tieši uz Rīgas apkaimju labiekārtošanu, cieši visos līmeņos sadarbojoties ar vietējiem iedzīvotājiem, padarot viņus par lēmumu pieņēmējiem, tādējādi gala rezultāts tieši atbilstu viņu vēlmēm, kā arī paši tika iesaistīti projekta realizēšanā. „Iesakņotāji”, atšķirībā no pārējiem projektiem, fokusējas tieši uz vairākām sociālām problēmām, kā galveno izvirzot sociālās aprūpes centru kritisko stāvokli un senioru dzīves līmeni tajos, un uzmanības pievēršana un pašu problēmu risināšana ir galvenais projekta uzdevums. Turpmāk arī ir sniegts īss ieskats, kā katrs no projekta kuratoriem raksturo savu darbu.

Papīra festivāls: *“Bija tāda darbnīca, kur viņi trijās stundās izdomā stāstu, kopā izstrādā scenāriju, un kopā tad izveido tos savus stāstus, un pa dienu tad rādīja. Tur tieši paši tie kopienas cilvēki bija tie mākslinieki, un tad tie performanču meistari bija vienkārši viņiem palīgi. Koncepts bija no māksliniekiem, bet visas idejas tieši no pašiem dalībniekiem.”* [U.M.] (skat. 3. pielikumu att.1. un 2.)

Jaunā teātra institūts: *“Pirmais lielais projekts bija 2005. gadā Cameriga, ko taisīja vācu Rimini protokols [Rimini Protokoll], kur visa izrāde ir balstīta tieši vietējo rīdzinieku, Latvijas iedzīvotāju, pieredzē un stāstos, un viņi paši arī piedalījās tajā izrādē. [...] Tad otrs projekts bija saistīts ar deju, kur arī mēs dažādos līmeņos iesaistījām cilvēkus, lielākais bija dejas dienas laikā, kur notika šīs izrādes. [...] Un trešais lielais ir ”100% Rīga” Tātad atkal, nu, simts cilvēku tiešā līdzdalība.”* [G.L.] (skat. 3.pielikumu att.3. un 4.)

Dejas dienas: *“Ir dejas meistarklases, kas, protams, ir bezmaksas. Tad arī organizējam radošās darbnīcas. Tā atšķirība ir, ka [darbnīcās] cilvēki piesakās un strādā 4 stundas ar profesionālu horeogrāfu, un galā top izrāde, ko tad arī nākamajā dienā rāda.”* [I.L.] (skat. 3.pielikumu att. 5. un 6.)

Rīgas pašportreti: *“Projekta pamatdoma bija tāda, ka tiek radīti tie Rīgas iedzīvotāju pašportreti radošajās darbnīcās kopā ar māksliniekiem. Un katrā no tām darbnīcām dalībnieki radīja savus pašportretus. Un plus vēl pēc tam bija tā aktivitāte [...], ka iedzīvotāji paši varēja iesūtīt. [...] Mums bija svarīgi to līdzdalību uzturēt visā tā projekta garumā, jo tā izstādē tur arī uz vietas bija tā fotobūdiņa, kur mēs aicinājām katru apmeklētāju nobildēties.”* [L.B.] (skat. 3.pielikumu att. 7. un 8.)

Labas vietas talka: *“Doma bija iesaistīt iedzīvotājus viņu apkārtējās telpas, publiskās telpas plānošanā un savā veidā arī pierādīt, nu, ka cilvēki var būt radoši, un ka arhitektu un*

dizaineru loma tajā procesā ir būt par daļu no plašākas komandas, nevis būt par to, kas nosaka tos gala lēmumus, pieņem tos lēmumus, kas attiecas, kas ietekmē pēc tam šo iedzīvotāju dzīvi.” [G.K.] (skat. 3.pielikumu att. 9. un 10.)

Iesakņotāji: *“Mums tātad ir 3 fokusi: seniori sociālās aprūpes centros, kur mēs nebijām apmierināti ar dzīves kvalitāti. [...] Nākamais fokuss bija pamatskolas izglītība. Un šeit bija tas, ka ir bērni, pilsētnieki, kuriem, mūsaprāt, pietrūka zināšanu par dabu un vidi, un tādām lietām. [...] Plusā vēl vide – gan pansionātā uzlabojam vidi, gan arī pilsētvidē. [...] Tad bija šis te posms ar 8 nodarbībām, katru otro nedēļu, lai tie augi paaugas. Tad bija 3 izstādes, 3 diskusijas, teiksim, tā, sarunas, un 3 darbnīcas.” [J.S.] (skat. 3.pielikumu att. 11. un 12.)*

Pēc T.Louva “Bišopas-Kestera” spektra šos pasākumus var iedalīt sekojoši. Pie “Bišopas gala” pieder JTI projekti, jo tajos dalībnieks ir mākslinieka instruments viņa radošās idejas īstenošanai. Dejas dienas, „Rīgas Pašportreti” un Papīra festivāls pārstāv “Vidus” iedaļu, jo gala rezultāts tiek radīts, māksliniekiem un dalībniekiem sadarbojoties kopīgās meistarklasēs, tomēr mākslinieks nosaka kopējo projekta ietvaru. “Kestera galu” pārstāv „Labas vietas talka” un „Iesakņotāji”, jo dalībnieki ir pilnībā iesaistīti mākslas darba izstrādē un radīšanā, darba autorība ir dalīta starp māksliniekiem un dalībniekiem. Minētie projekti pārstāv arī visu A.Brauna Auditorijas iesaistes spektru. Dejas dienas, Papīra festivāls, JTI projekti, „Labas vietas talka”, kā arī daļa „Rīgas Pašportretu” pasākumi raksturojami kā kopradīšanas projekti, jo dalībnieki aktīvi tika iesaistīti projekta realizācijā, sadarbojoties ar māksliniekiem. Dalībniekiem tika piešķirta zināma radošā kontrole pār procesu. „Rīgas Pašportretu” projekts, kura ietvaros rīdžiniekiem bija iespēja iesūtīt savus pašportretus, kuri tika iekļauti noslēguma izstādē, pieskaitāms pie spektrā norādītā pirmā līdzdalības pasākumu veida “Sabiedrība (tās aktivitātes) kā mākslinieciskā satura avots”. „Iesakņotāji” toties bija vienīgais projekts, kas uzskatāms par “Auditorija kā mākslinieki” pasākumu piemēru, jo tajā uzsvars bija uz pašu līdzdalības procesu, un dalībniekiem tiek piešķirta ļoti liela kontrole pār procesu.

TERMINOLOĢIJA

Intervijās tika diskutēts arī par terminoloģijas jautājumiem. Kā piemērs tika minēts, ka Lielbritānijā ir tik daudz terminu, ka kuratori nespēj vienoties par vienotu izpratni, savukārt Latvijā šai jomai īsti nemaz nav izstrādātas terminoloģijas. Tāpēc kuratori tika lūgti norādīt terminus, kādus viņi paši izmanto, lai runātu par savu darbu. Gandrīz visi kuratori norādīja, ka izmanto divu veidu apzīmējumus. Viena ir projektu valoda, otra – ko izmanto komunikācijā ar potenciālajiem dalībniekiem. Piemēram, „Labas vietas talkas” kuratore norāda:

“Pašvaldībai mēs izmantojam tādus terminus kā sabiedrības iesaiste, līdzdalība, jo tas rings the bell a bit [piesaista uzmanību].” [G.K.]

Gunita Kuļikovska arī piebilst, ka tā jādara, jo Eiropas fondi izdarot spiedienu uz pašvaldībām, lai tās aktīvāk attīstītu līdzdalības rīkus. Arī JTI pārstāve izsaka līdzīgu viedokli:

“Tā [par līdzdalības pasākumu] mēs to saucam projektos, bet mēs nelietojam, nē nu... Citreiz kaut kādas sarunās vai intervijās es to tā arī nosaucu, bet, nu, patiesībā mēs mēģinām veidot kopā ar māksliniekiem un dalībniekiem vai autoriem labu laikmetīgās mākslas vai laikmetīgā teātra, vai dejas izrādi.” [G.L.]

Tā kā „Rīgas Pašportretu” projekts tapa sadarbībā ar organizāciju no Somijas, tāpēc viņi izmantoja terminu, ar kādu somi šo projektu jau bija aizsākuši iepriekš, tādējādi starptautiskas sadarbības rezultātā tiek arī sniegts ieguldījums terminoloģijas paplašināšanā, tiek ieviesti jauni termini un veicināta to izpratne:

“Kā community art jeb kā kopienu māksla, kā mēs to tulkojam. Bet nu tas arī ir jēdziens, kas vienmēr ir jāskaidro, ja to izmanto.” [L.B.]

Kas attiecas uz valodu, ko izmanto komunikācijai ar dalībniekiem, to nosaka pasākumu veids, taču vairāki kuratori uzsver, ka, piemēram, termins “līdzdalības māksla” varētu nebūt piemērots, jo potenciālie dalībnieki varētu nesaprast, kas ar to domāts, un ko no šāda pasākuma sagaidīt. Gundega Laiviņa šajā sakarā norāda, ka:

“Protams, ir ļoti svarīgi paskaidrot, kāds ir tas koncepts, kādi ir tie principi, lai cilvēki arī nesagaida kaut ko citu nekā tas patiesībā ir, bet nu mēs tās saucam par izrādēm nevis kaut kāda projektu valodā.” [G.L.]

Tomēr arī šī terminoloģijas neesamība netiek uzskatīta par lielu problēmu. Tā kā šādi projekti Latvijā ir salīdzinoši jauna joma, tad terminoloģiju iespējams attīstīt vienlaikus ar prakses pilnveidošanu. Uz šo aspektu norāda Gunita Kuļikovska:

“Bet tas [ka nav terminoloģijas] nav šķērslis – tas nav nekas negatīvs, ka tās terminoloģijas varbūt nav vai ka šajā praksē neeksistē, tāpēc jau tādiem projektiem arī jābūt, lai viņi ienestu tās inovācijas, nu, lai refrešotu [atsvaidzinātu] to terminoloģiju.” [G.K.]

Gundega Laiviņa pauž uzskatu, ka eventuāli terminoloģijas jautājumu vajadzētu sakārtot:

“Mēs neesam ļoti pie tā piestrādājuši, lai kaut kā to terminoloģiju sakārtotu. Bet droši vien tas būtu jādara, jo Latvijā vispār ar jēdzieniem ļoti grūti. Ar labiem jēdzieniem latviešu valodā.” [G.L.]

Terminoloģijas precizitāte ļautu kultūras un mākslas pasākumu auditorijai un citām ieinteresētajām pusēm skaidrāk izprast notikuma jēgu un katras grupas lomu un funkcijas tajā. Skaidrība ļautu izbēgt no vilšanās un neapmierinātības gan piedāvājuma, gan pieprasījuma pusē. Pašlaik terminoloģijas neesamība nav kritiska problēma, ņemot vērā, cik maz šobrīd ir šādu projektu, tomēr līdz ar jomas attīstību būtu nepieciešams to sakārtot.

MĒRĶI UN MĒRĶAUDITORIJAS

Pasākuma mērķauditorijas un potenciālo dalībnieku apzināšana ir būtisks projekta plānošanas solis, no kā izriet daudzi citi projekta aspekti, tai skaitā, arī pasākuma mērķi. Šajā apakšnodaļā tiks minēti, kādi ir galvenie kuratoru mērķi, darbojoties līdzdalības jomā, kā arī, kas ir šo projektu mērķauditorijas.

Līdzdalības pasākumi tiek uzskatīti par plašākai sabiedrības daļai pieejamiem vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, lielākoties šādi pasākumi ir bezmaksas, kas nojauc būtisku pasākumu apmeklēšanas barjeru, kā tas bija arī visu šeit apskatīto projektu gadījumā. Otrkārt, konkrēti Rīgas gadījumā, kur raksturīga kultūras notikumu koncentrēšanās pilsētas centrā, ļoti būtisks ir aspekts, ka līdzdalības projekti bieži vien tiek rīkoti tieši apkaimēs, tādējādi iesaistot vietējos iedzīvotājus, un, atsvaidzinot citādi bieži vien aizmirstos rajonus. Izteikti tam pievērsās „Labas vietas talka”, darbojoties trīs Rīgas apkaimēs (Sarkandaugavā, Čiekurkalnā un Ziepniekkalnā) un kopā ar iedzīvotājiem veidojot kādas apkaimes vietas labiekārtošanas plānu. Mērķauditorija bija tieši konkrētās vietas iedzīvotāji, jo tieši viņi vislabāk zina, kas konkrētajā vietā nepieciešams, un šāda kopīga vietas radīšana vispār stiprina kopienas apziņu, kas attiecīgi arī bija šī projekta mērķis. Uz šo aspektu norāda Liāna Beņķe, kuras rīkotais projekts norisinājās vairākās Rīgas apkaimēs:

“Kopumā tā pamatdoma bija tāda - iesaistīt mākslā vai radošos procesos tādus cilvēkus, kas ikdienā ar to nesaskaras, un parādīt viņiem, ka tas var būt arī viņiem interesanti un vērtīgi, un tas nav kaut kas tikai tāds, kas notiek tur centrā, un tikai kaut kādai cilvēku grupai bet ka arī viņi ir daļa no tās dzīvās kultūras.” [L.B.]

Šeit parādās vēl viens populārs līdzdalības pasākumu aspekts – savas pieejamības un nepiespiestās atmosfēras dēļ tie bieži piesaista tieši tos cilvēkus, kas ikdienā, iespējams, kultūras pasākumus apmeklē ļoti reti vai nedara to nemaz. Tāpēc arī kuratori mēdz tieši koncentrēties uz šo cilvēku grupu. Tas tiek darīts vairāku iemeslu dēļ - gan lai viņos raisītu interesi un piesaistītu konkrētai jomai, piemēram, laikmetīgajai dejai, kā tas ir Dejas dienu gadījumā, gan, otrkārt, uzsvērt laikmetīgās mākslas pieejamību visiem, kā, piemēram, uzskata Gundega Laiviņa:

“Runājot par Latviju, dot kaut kādu pieeju laikmetīgajai mākslai plašākam cilvēku lokam. Ar šādu procesu pierādīt, ka tas nav nekas ekskluzīvs, neiespējams, nesaprotams, elitārs, bet ka tam ir ļoti dažādas izpausmes formas iespējamās.” [G.L.]

Par to, ka ar līdzdalības projektiem var piesaistīt citādi grūti aizsniedzamas grupas, izsakās Una Meiberga:

“Protams, tā ir, ka šādos pasākumos vairāk iesaistās tādi cilvēki, kas tāpat varbūt neaizietu uz izstādi, piemēram. Tas ir nepiespiestāks, vienkāršāks veids, protams. [...] Un tas var arī veicināt, ka viņš pēc tam tomēr aizies uz kādu izstādi. Tas ir pierādīts daudzviet, man liekas, daudzviet jau pasaulē.” [U.M.]

Atšķirīgs mērķa grupu iesaistes princips bija „Iesakņotāju” projektam, kas vienā projekta fāzē bija konkrēti vērsts uz viena sociālās aprūpes centra iemītniekiem un vienas skolas skolēniem, taču turpmākajās projekta sadaļās līdzdalība bija iespējama jebkuram interesentam, tomēr lielākais uzsvars tika saglabāts uz senioriem un sākumskolas skolēniem. Jekaterina Stakle skaidro, ka pamatā bija doma pievērsties senioriem:

“Mēs nebijām apmierināti ar dzīves kvalitāti. Arī egoistisku mērķu vadīti – arī ko TU gribētu darīt, kad tu būsi seniors? Es negribētu tā dzīvot.” [J.S.]

Primāri ar līdzdalības projektu palīdzību kuratori dažādos veidos vēršas tieši pie tās sabiedrības daļas, kas atšķirīgu iemeslu dēļ ir atsvešināti no kultūras vai zināmā mērā arī izstumti no sabiedrības, kā tas ir senioru gadījumā. Lai gan varētu šķist, ka šīs grupas ir grūti aizsniedzamas un sarežģīti iesaistāmas kultūras procesos, tomēr visu organizāciju pieredze liecina, ka ar to būtībā problēmu nav. Uz laikmetīgās dejas meistarklasēm nāk cilvēki, kas nekad nav dejujuši. Laikmetīga teātra izrāžu veidošanā labprāt piedalās cilvēki, kuri pat nekad iepriekš nav apmeklējuši teātri kā skatītāji. Un sociālās aprūpes centrā, kurā no 350 iedzīvotājiem tikai 10 apmeklēja vietējos pulciņus, nebija problēmu atrast atsaucīgus seniorus. Dažu projektu ietvaros tiek domāts arī par integrācijas jautājumiem. G.Laiviņa kā piemēru min izrādi *100% Rīga*, kurā piedalījās dažādu etnisko un sociālo grupu pārstāvji, kuriem bija jāsadarbības kopīga mērķa vārdā. Tādējādi tika parādīts, ka, piemēram, latviešu un krievu sadarbība un miermīlīga līdzaspastāvēšana ir iespējama. Arī kādā izrādes recenzijā pausts viedoklis, ka „šis ir pirmais reālais integrācijas projekts, kas realizēts Latvijā starp latviešiem un krieviem.”⁹⁵ Arī Kalnciema kvartāla pasākumi veicina vietējās sabiedrības marginālo grupu iesaistīšanos kultūras pasākumos:

⁹⁵ Radzobe, Silvija. Teātris, kas spēj ietekmēt dzīvi. *Literatūras un filozofijas portāls Satori*.Pieejams: http://satori.lv/raksts/8449/Teatris_kas_spej_ietekmet_dzivi [skat. 2015, 30.apr.].

“Te ir daudz riska grupu iedzīvotāju, bet arī viņi te nāk, un šeit ļoti labi un veselīgi integrējas, un tad viņiem nenāk prātā darīt visādas kriminālas lietišķas.” [U.M.]

Tas, pirmkārt, pierāda to, ka ne tikai teorijā, bet patiešām līdzdalības pasākumi var darboties kā auditorijas piesaistes instruments, un ar to palīdzību var radīt abām pusēm izdevīgu situāciju - gan kultūras sektoram, gan auditorijai. Otrkārt, mākslas un kultūras pasākumi rada labu platformu gan integrācijai, gan savstarpējās sadarbības un attiecību veicināšanai, cilvēkiem tiek dota iespēja satikt dažādus cilvēkus, ar atšķirīgu dzīvesveidu un pieredzi, tādējādi viņi var labāk saprast sabiedrībā norisošos procesus, saprast, ka aiz katra jautājuma, problēmas vai tendences atrodas konkrēti cilvēki ar savu dzīvesstāstu. Tas savukārt rezultātā palielina ne tikai cilvēku iesaisti kultūras pasākumos, bet arī viņu sociālo kapitālu un vispārējo pilsoniskās līdzdalības kapacitāti.

“Tas ir tas, ko mums no padomju prātiem jāmēģina, nu, jāmēģina transformēt. Jo tas jau tāpat attiecas uz ļoti daudzām citām lietām. Jo tā pati piedalīšanās tajā talkā [Labas vietas talka] kaut vai, tad tu aiziesi uz vēlēšanām. Nu, tas jau gandrīz vai tādā ļoti standartizētā piegājienā, bet tu sāc vienkārši kļūt aktīvāks, jo tu kaut kur piedalies. Un piedalies, tu satiec cilvēkus un tur jau rodas, kaut kādas iespējas attīstīties. Kaut kādas draudzības, kaimiņu sadarbības, kaut kāds business jau. Tas ir kaut kas tāds, kas var to sabiedrību tālāk veidot tādu sadarbīgu. Tas jau mums Latvijā laikam pietrūkst visos līmeņos.” [G.K.]

Tā kā tie ir mākslas vai kultūras projekti, tad papildus iepriekšminētajiem mērķiem, piemēram, laikmetīgās mākslas pieejamības veicināšana vai sociālu problēmu aktualizēšana, liela loma ir piešķirta arī gala darba izveidei un pašam rezultātam. Būtiska loma ir arī katra mākslinieka vai organizatora personiskajai motivācijai darboties šajā jomā. Vairākos gadījumos tā bija interese par reālo pasauli un šo brīdi, jo, esot te un tagad, ir vislabāk iespējams iemūžināt konkrēto laiku, nevis vēlāk atskatoties uz pagātņi. Tāpat arī tiek pausts uzskats, ka katra cilvēka dzīve ir gana nozīmīga un vērtīga, lai to būtu interesanti iekļaut izrādē. Gundega Laiviņa arī norāda:

“Interese par šī brīža dzīvi un reālo pasauli, nevis fikciju vai sarakstītu dzīvi. [...] mēs varam atrast citus ceļus, kā mēs varam šo reālo dzīvi transformēt mākslas darbā, nekā tikai lūdzot autoriem rakstīt lugas par mūsdienām.” [G.L.]

Interese un nepieciešamība izzināt aktuālo situāciju vada arī Labas vietas talkas darbību, tomēr nedaudz citā aspektā. Vēlme izzināt apkaimes iedzīvotāju aktuālās vajadzības un nepieciešamības ir būtiska, lai radītais rezultāts patiešām būtu noderīgs, turklāt ar iedzīvotāju līdzdalību iespējams panākt

“Lielāku efektu pašās beigās, jo tiklīdz, kā viņi bijuši klāt pašam tam procesam, turklāt vairākās stadijās, viņiem ir daudz lielāka ticība rezultātam, daudz lielāka interese par rezultātu un daudz lielāka vēlme to rezultātu kaut kādā veidā nosargāt.” [G.K.]

Tas dizaina projektam apkaimē ir ļoti būtiski, jo tā ir pat iespējams nodrošināt kārtību un izvairīties no nepieciešamības uzstādīt novērošanas kameras, piemēram.

Dejas dienas horeogrāfi, paralēli laikmetīgās dejas popularizēšanai, var izmantot šo pasākumu arī savas deju skolas vai nodarbību reklamēšanai, tādējādi gūstot arī personīgu labumu, kā arī ieguldījumu šīs jomas attīstībā caur to. Kopumā līdzdalības pasākumi sniedz atbalstu visām iesaistītajām pusēm, un uzlabo visas sfēras, ar ko tā saskaras. Tomēr, kā jau iepriekš norādīts uz F.Matarazo pētījumu, labi līdzdalības pasākumi veicina visas uzskaitītās labās lietas, savukārt sliktiem pasākumiem var rasties pretējs efekts, tāpēc ir svarīgi runāt par kvalitāti, un to, kādu nozīmi tai piešķir latviešu kuratori. Pirmkārt, ko viņi ar to saprot un vai līdzdalības pasākumu kvalitāti un veiksmīgu norisi vērtē atšķirīgi, nekā to darītu cita veida projektiem, un otrkārt, kā viņi nodrošina, lai pasākums izdotos veiksmīgs vismaz pēc viņu kritērijiem.

KVALITĀTE

Lai noskaidrotu, pēc kādiem kritērijiem kuratori vērtē savu darbu kvalitāti, intervijās tika apspriesti aspekti, kas nosaka līdzdalības pasākumu kvalitāti. Turpmāk izklāstīti kuratoru viedokļi par katra veiksmīgāko projektu un īss tā raksturojums, kā arī uzskati par to, vai līdzdalības pasākumi būtu jāvērtē pēc atšķirīgiem kritērijiem.

Latvijā vienoti līdzdalības pasākumu kvalitātes kritēriji nav izveidoti. Tomēr arī tā nav uzskatāma par problēmu, ņemot vērā, ka pašlaik šādu pasākumu īpatsvars kultūras telpā ir tik mazs. Papildus birokrātija šo jomu neveicinātu, un šādu kritēriju vai vadlīniju izstrāde tukšā vietā nav nepieciešama. Gundega Laiviņa pauž viedokli, ka, ja valsts veidotu politiku, piemēram, sakot – nākamajos piecos gados mūsu mērķis ir veicināt līdzdalību, un tam mēs atvēlam šādu summu, tādā gadījumā būtu nepieciešams izveidot kritērijus projektu atlasei un to izvērtēšanai.

Interviju gaitā kuratoriem tika lūgts nosaukt un raksturot viņu praksē veiksmīgāko projektu un pamatot savu izvēli. Lai gan jautājums sākotnēji samulsināja visus respondentus, ikviens spēja izvēlēties kādu aktivitāti vai vismaz aspektu, kas viņuprāt bijis īpaši veiksmīgs. Vairāki kuratori šeit norādīja uz to, ka līdzdalības pasākuma kvalitāte, galvenokārt, ir atkarīga no dalībnieku gūtās komunikatīvās pieredzes un socializācijas efektiem un paša procesa, un mākslas darbam vai gala rezultātam ir sekundāra nozīme:

“Bet, man liekas, ka tur jau tas process vairāk ir baudās, tas rezultāts varbūt nav tik svarīgs tādā sabiedrības iesaistīšanās. Un varbūt tie blakusefekti arī ir tie jēgpilnākie. Tā socializēšanās, pieredzes apmaiņa, kaut kādu jaunu prasmju apgūšana, vispār tā izziņa, kaut kādu jaunu kultūru vai jomu apgūšana, ka tās ir tās prioritārās lietas, kas notiek pāri.”
[U.M.]

Kuratori norāda arī uz to, kā tā ir mākslinieku atbildība, vai gala darbs izdosies, jo viņiem jau sākotnēji jāapzinās un lielākoties mākslinieki arī to ņem vērā, ka no apkaimes iedzīvotājiem vai cilvēkiem, kas nav konkrētās jomas profesionāļi, nevar pieprasīt izcilu rezultātu pēc estētiskajiem novērtējuma kritērijiem. Dejas dienu organizatore norādīja uz to, ka, piemēram, tieši šī projekta kontekstā viņiem ir citas lietas, kas tiek vērtētas kvalitātes sakarā. Dejas izrādei kā tradicionālam mākslas notikumam vērtē māksliniecisko līmeni un izpildījuma profesionalitāti, savukārt līdzdalības pasākumā galvenie kritēriji ir, cik lielu auditoriju izdevās piesaistīt un cik lielu interesi pasākums ir radījis, kādas atsauksmes par to parādās publiskajā telpā. Tomēr daļa organizatoru uzsvēra to, ka līdzdalības pasākumiem netiek izvirzīti atšķirīgi kvalitātes kritēriji. Ikvienu no šiem projektiem rīko profesionāļi, kuri uzņemas atbildību par kvalitātīvu projekta norisi un rezultātu. Gundega Laiviņa kā piemēru min faktu, ka viņa izrādes gan ar iedzīvotāju līdzdalību, gan bez tās tiek vienā festivāla programmā. Tas nozīmē, ka visi projekti tiks vērtēti pēc vieniem kritērijiem. Gunita Kuļikovska turklāt norāda, ka kvalitātīvs iznākums bijis īpaši svarīgs „Labas vietas talkas” kontekstā:

“Mēs gribējām atšķirties no parastās pagalmu talkas, iet uz kvalitātīvu dizainu. Nu, ir labi tie izrietošie apstākļi, bet tas īsti nav tas, uz ko mēs gribējām iet. Protams, prieks un tā tālāk, bet nu.. Kvalitatīvs, augstvērtīgs dizains, [...] mēs tieši to gribējām parādīt, ka ar daudz mazākiem resursiem un daudz īsākā laikā mēs varam panākt desmitkārtotu rezultātu tādā pašā kvalitātē.” [G.K.]

Savukārt „Iesakņotāju” projekta koncepts jau primāri nebija vērst uz konkrētu gala produkta vai priekšnesuma radīšanu, līdz ar to kvalitātes aspekti jāskatās caur citu prizmu, jo tie jau sākotnēji izriet no projekta mērķiem. Šī projekta mērķi bija pievērst uzmanību sociālām problēmām un uzlabot konkrētus senioru un skolēnu dzīves kvalitātes aspektus, kas arī ir izejas punkts kvalitātes izvērtēšanai šajā gadījumā.

Kopumā Latvijā līdzdalības pasākumu kuratori apzinās gan šo projektu nozīmi un ietekmi uz iesaistīto cilvēku dzīvēm, līdz ar to darbojas atbildīgi, nepadarot sekundāras cilvēku sajūtas un viņu gūto pieredzi. Tomēr arī gala rezultātam tiek piešķirta būtiska nozīme, kas ļauj šos projektus vērtēt kā līdzvērtīgus jebkuriem citiem mākslas, dizaina vai kultūras pasākumiem. Tomēr šādu projektu organizēšana un visa veida kvalitātes nodrošināšana ir zināmā mērā

sarežģītāka nekā to, kur auditorija atrodas pasīvu vērotāju lomā. Tas ir sarežģītāk gan kuratoriem, gan pašiem dalībniekiem.

“Tas ir grūtāks veids. Tas ir daudz grūtāks veids. Jo viņiem pašiem ir jākāpj uz skatuves un jāpiedalās.” [G.L.]

Lai gan pamatā tas ir kultūras vai mākslas projekts, tādējādi uz to attiecas jebkuri kultūras menedžmenta principi, tomēr ir dažas specifiski aspekti, kuriem īpaši jāpievēršas. Kā, iespējams, būtiskākos no tiem varētu minēt rūpīgu konteksta, vietas un dalībnieku izpēti, un pēc tās sekojoša attiecību veidošana ar viņiem.

PLĀNOŠANA

Līdzdalības pasākumu rūpīgai plānošanai visa projekta gaitā ir liela ietekme uz gala rezultātu, līdz ar to arī uz pieredzi, kādu dalībnieks no projekta iegūs. Kā F.Matarazo piecu posmu modelī skaidrots, ikvienam posmam jāpievērš vienādi liela uzmanība, lai līdzdalības projekts izdotos veiksmīgs. Ir jāatvēl gana daudz laika un resursu izpētes procesam, attiecību veidošanai ar dalībniekiem, un jārēķinās ar neparedzētiem apstākļiem, kas, sadarbojoties ar neprofesionāļiem, ir ļoti iespējami. Ļoti būtisks ir arī projekta izvērtēšanas posms, kas sniedz iespēju reflektēt par paveikto un mācīties no pieļautajām kļūdām. Apakšnodaļā sniegts ieskats kuratoru uzskatos par būtiskākajiem līdzdalības pasākuma plānošanas posmiem un aspektiem, kas to plānošanā ir atšķirīgs no citu projektu organizēšanas.

“Es nedomāju, ka cilvēkiem Latvijā principā ir pretestība pret iesaistīšanos un piedalīšanos. Cits jautājums ir, kā tos cilvēkus iesaista [..]. Nu, ka tā interese iesaistīties nāk dabiski, nevis ar varu. Un tas, man liekas, ir ļoti svarīgi. Par to arī, man liekas, māksliniekiem daudz būtu jādomā. Ka tu kaut kā, vardarbīgi iesaistot cilvēku, nenogalini viņā vispār jebkādu vēlmi kaut kur mūžā iesaistīties, kas ir iespējams.” [G.L.]

Sadarbojoties un radošā procesā iesaistot konkrētās jomas profesionāļus un strādājot kultūras iestādēs, kas speciāli paredzētas un pielāgotas šādam mērķim, daudzas problēmas, ar kurām nākas saskarties līdzdalības pasākumos, nemaz neeksistē. Turklāt līdzdalības pasākumā jaunu pieredzi gūst gan dalībnieki, gan arī mākslinieki, līdz ar to ir jāpievērš īpaša uzmanība abu pušu sagatavošanai šim procesam. Ņemot vērā, ka lielākā daļa latviešu mākslinieku iepriekš nav strādājuši ar neprofesionāļiem un līdzdalības pasākumu jomā, jebkurš aspekts ir gana svarīgs, lai to apspriestu, pat, ja tas varētu likties pašsaprotams. To uzsver Gundega Laiviņa:

“Mēs mēģinām visas šīs lietas izrunāt ar viņiem, jo viņiem nav tā pieredze, viņiem ir pieredze tikai profesionālā teātrī. Es to redzu kā kuratora vai, vienalga, producenta uzvedumu - ļoti

savlaicīgi izrunāt šīs lietas, jo Latvijā ne vienmēr tas ir pašsaprotami. Rietumeiropā tas jau ir pašsaprotami vai Kanādā.” [G.L.]

Vairākas kuratores norādīja arī uz to, ka ir nepieciešams izveidot personīgu saikni ar dalībniekiem, lai viņi justos līdzvērtīgi, nevis mazāk vērtīgi vai spējīgi, tādējādi nespējot pilnvērtīgi iesaistīties procesā:

“Mums ir arī uzstādījums, ka pirms katras meistarklases pasniedzējam ir sevi jāiepazīstina un jāpastāsta pāris vārdos, [...] lai tā atmosfēra būtu brīvāka, nepiespiestāka. [...] Svarīgi arī, ka pasniedzējs nav tāls un nerasniedzams, uz kaut kāda pjedestāla, un ir apbrīnojams un ir bail no viņa. Jo tikai caur tādu patīkamu, nepiespiestu atmosfēru var raisīt interesi cilvēkā.” [I.L.]

Komunikācijas aspekts ir svarīgs ikvienā projektā, un līdzdalības pasākumā, lai raisītu dalībnieku uzticību un ticību tam, ka šī iesaiste viņiem būs vērtīga, būtisku lomu spēlē iespēja uzturēt ilgstošu saikni ar viņiem. Tādā ziņā apkaimju projekti ir īpaši izdevīgā pozīcijā, jo ilgstoši iespējams sastrādāties ar vienu kopienu un izveidot jēgpilnas attiecības. Piemēram, Una Meiberga to izcēla gan kā Papīra festivāla, gan citu līdzdalības projektu vienu no veiksmes atslēgām:

“Ļoti svarīgs aspekts ir tas, ka mēs vienmēr godīgi komunicējam, ļoti svarīgi ir cilvēkus nekādā veidā nepievilt. Un, tā kā mēs te tik ilgi jau darbojamies, mums ir izveidojusies šī te saikne ar cilvēkiem, un viņi mums uzticas. Tas ir ļoti svarīgi, lai tam ir laiks, un mums tas te ir tā bijis.” [U.M.]

Pietiekama laika un resursu veltīšana savstarpējās saiknes radīšanai ir nozīmīga gan veiksmīga procesa, gan rezultāta radīšanā, un visi kuratori apzinās to, ka, pirmkārt, jācenšas iesaistīt reālistisku cilvēku skaitu, lai pietiktu visu resursu veiksmīgai sadarbībai. Piemēram, „Ieskaņotāju” projektā, apzinoties savas iespējas, dalībnieku skaits tika limitēts līdz 30, taču „Rīgas Pašportretu” projektā organizatoriskā kapacitāte netika tik labi aprēķināta, tādējādi radās grūtības ar auditorijas pilnvērtīgu aptveršanu. Liāna Beņķe norāda, ka veiksmīgākais projekts bija tieši tas, kur iesaistīto dalībnieku bija vismazāk un ar kuriem māksliniekiem bija iespējams kopā pavadīt visilgāko laiku. „Labas vietas talkas” ietvaros katrā apkaimē projekts tika sākts ar vietas iesildīšanas un iepazīšanās pasākumu:

“Ar tādu kā ballīti, ar vietas iesildīšanu, lai piesaistītu uzmanību, un strādājam ar cilvēkiem, kuri savu uzmanību jau ir pievērsuši šai idejai, nevis savelkam visus cilvēkus kaut kādā vienā telpā un liekam viņiem ģenerēt, tad ir tāds – kāpēc? Un kā? Un ar ko tas saistās?” [G.K.]

Līdz ar to, neskatoties uz faktu, ka daļai kuratoru šī bija pirmā pieredze līdzdalības pasākumu rīkošanā, kopumā ir visai laba izpratne par to funkcionēšanu un svarīgajiem aspektiem. Lai arī

visos projektos konteksta izpētei un attiecību veidošanai tiek pievērsta gana liela uzmanība, tomēr kā izcilu piemēru var minēt tieši „Iesakņotāju” projektu. Pirmkārt, projekts iesākās ar gadu ilgu izpētes procesu, kura laikā notika sadarbība gan ar sociālās aprūpes centru, gan skolēniem, gan visām pastarpināti iesaistītajām grupām, piemēram, skolotājiem un vecākiem.

“Tad tika palaists pilotprojekts, un šajā vietā man pievienojās sociālanthropologs, un šeit pievienojas meitene ar Zviedru augstskolas [Stockholm School of Economics in Riga] izglītību, tā kā tas ir menedžments, vadība, finanses, tāpēc, ka tas ir svarīgi, jo dizains saka, ka veiksmīgākās programmas ir starpdisciplināras.” [J.S.]

Viss projekts tika rūpīgi izplānots, atvēlot laiku gan attiecību veidošanai, gan reflektēšanai par paveikto, kas ir ļoti būtisks aspekts, lai projekts virzītos uz sava mērķa sasniegšanu:

“Katras nodarbības beigās seniori un bērni izsakās – kas nostrādāja, kas nenostādāja, kas patika, nepatika, interesanti, neinteresanti. Pēc tam notiek komandas apspriešana, un saka – šī metode strādāja, šī pilnīgi izgāzās, šo nekad vairs neatkārtosim, šo ekspluatējam tālāk. Tad šeit, pilotprojekta beigās notika tie lielie uzlabojumi un tika sastādīts plāns tālāk.” [J.S.]

Arī pašiem dalībniekiem tika dota iespēja pieņemt lēmumus, tomēr, kas ir ļoti būtisks līdzdalības aspekts, ka paši cilvēki ir lemtspējīgi, nevis viņu vietā to izdara kāds cits, atņemot iespēju apzināties savas spējas un viedokļa nozīmi:

“Mēs gribējām, lai tie cilvēki paši ir noteicēji, jo sākumā mēs viņus ievadām sistēmā, tad, kad viņi jau saprot to sistēmu, mēs viņiem ļaujam pašiem. Te mēs viņiem ļāvām līdzdarboties un lemt. Bet, protams, mums ir variants, ko mēs darām, ja notiek tā, ja notiek tas.” [J.S.]

Turklāt darbs notika ar divām grupām, kas pašas par savu dienas režīmu nelemj, tāpēc, pirmkārt, jo īpaši svarīgi ir ļaut viņiem pieņemt vismaz kaut kādus lēmumus par savu dzīvi, bet no otras puses, projektu vadītājiem ir jārēķinās, kas šis iepriekšnoteiktais režīms uzliek zināmus ierobežojumus arī viņu darbībai:

“Plus, mums bija jāsaskaņo programma ar skolu un pansionātu, tur mēs visur iepriekš sūtām plānu, tur viss ir pēc laikiem. Mēs zinām, ka senioriem pussešos ir vakariņas un viņiem jābūt uz to laiku ir jābūt mājās.” [J.S.]

Turklāt būtisks ir arī aspekts, ka katram projekta solim bija *Plāns B*, kā rīkoties, ja tomēr kaut kas nav noticis, kā iecerēts, kas arī nodrošināja pilnībā veiksmīgu projekta norisi.

Kopumā visi no minētajiem projektiem noritēja veiksmīgi, un ikviena pasākuma plānošanā bija ieguldīts liels darbs. Kā jau iepriekš minēts, pamatprincipi šādu pasākumu rīkošanai, protams, nāk no vispārējā kultūras un mākslas pasākumu menedžmenta, un nevienai no

kuratorēm šis nebija pirmais projekts, tāpēc, izmantojot jau iegūtās zināšanas un papildinot tās ar dažādas literatūras studijām tieši saistībā ar līdzdalības pasākumiem, izdevās radīt patiesi veiksmīgus projektus. Jāatzīmē gan, ka vairākos projektos notika arī sadarbība ar ārzemju māksliniekiem, kuri ir šīs jomas profesionāļi. Gundega Laiviņa norāda, ka ārzemju mākslinieku atbalsts ir ļoti būtisks:

“Ir mākslinieki, kam ir milzīga pieredze šajā jomā, kuri sagatavo mūs, nevis mēs viņus. Respektīvi, nu, viņiem ir gadu desmitiem pieredze, viņi ir mainījušies paši, un tā kā analizējuši to. Patiesībā, visi ārzemju mākslinieki, ar kuriem mēs esam strādājuši Latvijā, nāk ar milzīgu pieredzi. Tieši tāpēc mēs strādājam ar viņiem, jo mēs nejutāmies tik stipri, vismaz nejutāmies tik stipri, lai tos mūsu, lai cilvēkus, kas kļūst par dalībniekiem vienkārši iemestu kaut kādā sadarbībā.” [G.L.]

Tāpat arī „Rīgas Pašportretu” projektā tika iesaistīti vairāki ārzemju mākslinieki:

“Jo tieši tie ārzemju mākslinieki, ko mēs uzaicinājām, viņi bija ar diezgan lielu pieredzi, par cik ārzemēs vairāk ir attīstīti šādi projekti. Un tad viena no projektu domām bija, ka varbūt caur to projektu kaut kā ienest tās līdzdalības prakses šeit, un tā zināšanas, ko mēs pārņēmām no tiem ārzemju māksliniekiem. Un kaut kādā veidā arī iedrošināt tos vietējos mākslniekus darboties šajā jomā.” [L.B.]

Mērķis bija arī parādīt vietējiem māksliniekiem caur profesionāļu darbu, kā darboties šajā jomā, un latviešu fotogrāfi tika aicināti piedalīties ārzemnieku darbnīcās un vērot viņu darbu, smelties pieredzi, taču fotogrāfi šo iespēju neizmantoja, jo pašiem neesot bijusi sajūta, ka tas viņiem varētu būt noderīgi vai interesanti. Uz līdzīgu situāciju norāda arī Una Meiberga:

“Tev varbūt nav jābūt profesionālim, bet tev ir jābūt radošam, tev jāvar izdomāt, kā ar tiem cilvēkiem darboties, kā viņus iesaistīt. Un veidi, kā to izdarīt, ir vienkārši visneiedomājamākie. Bet tā problēma ir, ka profesionāļi jau par to neaizdomājas. Viņiem jau trūkst pieredzes, ja, kā vadīt tādu procesu. Un arī nepadomā, ka tas varētu būt svarīgi.” [U.M.]

Lai gan minētie piemēri uzskatāmi par veiksmīgiem, un tāpēc varētu likties, ka varbūt tomēr māksliniekiem nemaz nevajag par to aizdomāties, vai viņi tāpat šīs lietas izprot, tā gluži vis nav, un tas sasauca ar faktu, ka, neskatoties uz dažiem ļoti veiksmīgiem piemēriem, tā ir ļoti maza daļa no kopējā kultūras piedāvājuma, turklāt ne vienmēr tas, kas ir nosaukts par līdzdalības pasākumu, tāds arī savā būtībā ir. Un ar šiem aspektiem sāk iezīmēties arī līdzdalības pasākumu problēmu lauks, kurā viens no galvenajiem jautājumiem ir tieši lēnā attīstība un pēctecības trūkums.

PROBLĒMAS

Šī darba viens no pamatpieņēmumiem bija, ka Latvijā līdzdalības pasākumu jomā ir būtiskas problēmas, ar kurām nākas saskarties gan pasākumu rīkotājiem, gan tiem, kas tikai plāno uzsākt darbību līdzdalības pasākumu laukā, gan arī pašiem potenciālajiem dalībniekiem. Kā iepriekš jau norādīts, tad Latvijā nav problēmu ar cilvēku iesaistīšanos, jo no kuratoru un mākslinieku puses tiek pieliktas lielas pūles un rūpība, lai pasākumā dalībnieki tiktu iesaistīti kā līdzvērtīgi partneri, lai viņi justos droši un izbaudītu gan pašu procesu, gan arī rezultātā radītu kvalitatīvu darbu. Tāpat arī piedāvājuma klāsts, lai arī neliels, ir ļoti dažāds. Ar šiem pasākumiem kuratori vērsas pie ļoti dažādām sociālām grupām, dažāda vecuma cilvēkiem, piedāvā plašus iesaistes veidus un iespējas.

Kopumā parādījās dažas problēmas, uz kurām norādīja atsevišķi kuratori. Piemēram, Ina Ločmele minēja, ka līdzdalības projektu gadījumā ir problemātiski saprast, kas tieši ir mērķauditorija, jo principā tiek strādāts uz visiem cilvēkiem, kas nav laikmetīgās dejas profesionāļi, tomēr tas ir pārāk plaši un grūti aptverams, tādēļ ir grūti arī atrast kanālus, pa kuriem vislabāk sasniegt potenciālos dalībniekus. Savukārt Jekaterina Stakle kā galveno problēmu minēja tieši psiholoģisko un emocionālo spriedzi, kādu nācās piedzīvot, strādājot sociālās aprūpes centrā:

“Mana lielākā problēma bija, ko psiholoģiski grūti pārdzīvot, bija tas, ka tā vide pansionātos ir ļoti nomācoša, un tie cilvēki, nu, rupji sakot, padodas tai visai dzīvošanai tur, tad viņi ir ļoti, ļoti grūti izkustināmi.” [J.S.]

Tomēr divas problēmas bija universālas, uz kurām norādīja gandrīz visi organizatori, proti, finansējums un pēctecība. Pirmkārt, visi norādīja uz finansējuma trūkumu, taču nevienā intervijā šī diskusija netika izvērstā, jo pašas kuratores šo aspektu pieminēja, šķiet, tikai tāpēc, ka tas kultūras (un arī daudzās citās) jomās ir jau kā folklorizējies joks. Kā Jekaterina Stakle komentēja šo problēmu:

“Finansējums, nu, tas ir vienmēr, to pat var neuzskatīt par problēmu. No otras puses, vienkārši jāizdomā citas lietas, ko tu vari izdarīt.” [J.S.]

Līdzdalības projektu kontekstā tas ir ļoti būtisks ieteikums, jo tajos lielākoties vienmēr tiek meklētas netradicionālas iespējas un pieejas, un reizēm tas arī ir veids, kā samazināt nepieciešamo finansējumu, taču tāda gadījumā ir jāpievērš uzmanība, lai dalībnieki netiktu ekspluatēti vienkārši kā bezmaksas darbaspēks mākslinieka radošās ieceres realizēšanai. Savukārt otra problēma saistās ar pēctecības trūkumu, un uz to norādīja vairākas kuratores, neslēpjot, ka tas ir patiesi bēdīgs jautājums, turklāt vairākas reizes norādot uz to, ka

pagājušajā gadā EKG Rīga 2014 ietvaros bijusi tāda notikumu pārbagātība, taču nav darīts nekas, lai to turpinātu. Uz to norāda Una Meiberga, sakot:

“Nu, jā, vienīgi tas, ka tagad pēc Rīga 2014 tas viss ir izbeidzies, vienkārši nekā nav. Tas ir drausmīgi, jā. Tādā Rīgas kontekstā tas ir traģiski. Iestrādes visur... visādas labas lietas sāka notikt, bet, protams, ka tūlīt viņas būs par, nu, vienkārši vēstures piemiņā, jo neko tur vairs nestimulē. Bet nu tas tādas kultūras politikas plānošanas... idiotisms diezgan. Nu, it kā ir tā – “hei, darām tā kā Eiropā,” bet patiesībā mēs tikai izliekamies.” [U.M.] Arī Gundega Laiviņa komentē pēctecības trūkumu:

“Mana problēma ir tā, ka mēs nevaram nodrošināt šo te pēctecību, būdami NVO ar 3 darbiniekiem. Jo valstij nav šāda politika. Ļoti spilgts piemērs ir pagājušogad Rīga 2014, kas nebija tikai teātra projekti, bet kur bija virkne pasākumu ar cilvēku dažādu līmeņu līdzdalību. Punkts. Viss. Neviena programma nav uztaisīta, lai to turpinātu. Tā kā tā ir mūsu tāda problēma, arī politiska.” [G.L.]

Lielākā daļa no minētajiem projektiem tika finansēti no Rīga 2014 budžeta, līdz ar to īpaši izjuta EKG gada beigšanos, jo līdz ar to beidzās arī finansējums, un projektu turpināšanās ir apgrūtināta. Neviena organizācija gan nav savu darbību tāpēc pārtraukusi, tomēr tā vairs nevar noritēt tik aktīvi kā iepriekš.

“Tā nepārtrauktība un process visu laiku, tas ir ļoti svarīgi. Bet nevienam jau tas nav izdevīgi, jo ne tur prestižs, ne finanšu aprites redzamības tur nav. Tāpēc arī nevienam tas nav interesanti. Tas būtu jātaisa kopā ar labklājību un to sociālo jomu, kas mums arī ir šausmīgā stāvoklī, līdz ar to no turienes jau nekāda atbalsta arī nav.” [U.M.]

Lai radītu ilgstošu un paliekošu efektu, lai līdzdalības pasākumi darbotos kā kultūras pasākumu auditorijas piesaistes instruments, lai tādējādi palielinātu sabiedrības sociālo kapitālu un veicinātu pilsonisko līdzdalību vai realizētos jebkurš no līdzdalības pasākumu pozitīvajiem aspektiem un rezultātiem, tam ir jāpievērš uzmanība un jānodrošina turpināšanās iespējas.

“Man ir žēl, ka tam nav pēctecības. Mēs arī nevaram nodrošināt to nākamo soli, kas viņos raisītu interesi par kultūru, par mākslu, par līdzcilvēkiem. Nu to nevar atrisināt ar vienu iestudējumu.” [G.L.]

Tomēr nekādas problēmas nav nepārvaramas, un tas nedrīkst traucēt jomas attīstību, jo, kā arī kuratores norādīja, ja nepietiek finansējuma, vienkārši jāizdomā cits veids, kā darboties. Kā arī norādīts, neviena no minētajām organizācijām savu darbību nav pārtraukusi, kā arī Latvijā

ir vēl citi kuratori, kas šajā jomā darbojas. Tāpēc būtu vērtīgi domāt par viņu attīstības iespējām, lai turpinātu šo sfēru attīstīt gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi.

NĀKOTNES IESPĒJAS

Ir būtiski uzlabot un papildināt līdzdalības projektu kuratoru un mākslinieku prasmes un zināšanas, lai turpmāk projekti tiktu veidoti vēl veiksmīgāk. Kuratores kā dažus no nepieciešamajiem priekšnoteikumiem minēja līdzdalības pasākumiem veltītu mājas lapu un apmācības vai seminārus, veltītus līdzdalības projektu organizēšanai.

Ir nepieciešams veicināt starpnozaru sadarbību, kā arī jāveicina iespējas māksliniekiem sadarboties un mācīties vienam no otra. Vairākas kuratores atzina, ka, piemēram, vienotas mājaslapas izveide, kas būtu veltīta līdzdalības projektiem, varētu būt vērtīga tieši tā dēļ, ka būtu iespējams vienuviet redzēt, kā šajā jomā darbojas citi latviešu kolēģi, smelties iedvesmu un rast kontaktus iespējamiem projektiem. Tāpat arī visi organizatori norādīja, ka seminārs vai apmācības būtu ļoti noderīga un interesanta pieredze. Liāna Beņķe, kas jau sava projekta ietvaros sadarbojās ar ārzemju māksliniekiem, atbalsta šāda izglītojoša pasākuma rīkošanu: *“Ja ir kaut kāda iespēja apmeklēt kaut kādas lekcijas, seminārus par šo tēmu, es vienmēr izmantoju šo iespēju, mēģinu kaut ko tur vairāk no tās teorētiskās puses, no tās pieredzes puses, jo šeit vispār tā pieredze nav pārāk liela, tā kā arī mums lielā mērā tā bija improvizācija, tas process. Mēs dažreiz izjutām, ka gribētos tādu balstu, ka, nu, kādu, kam paprasīt, kādus ekspertus šajā jomā.”*

Būtisks aspekts šādu apmācību vai semināra rīkošanā būtu tā aktualitāte, tas ir, ja tas nāktu kopā ar iespējām savas iegūtās zināšanas izmantot, kā tas bija *Rīga 2014* ietvaros, kad arī tika rīkotas meistarklases un konferences, un reāli paša *Rīga 2014* projekta ietvaros bija iespējams uzreiz praktiski pielietot gūtās zināšanas. Jekaterina Stakle iesaka paša līdzdalības pasākuma formātu izmantot organizatoru izglītošanā:

“Labāk sarīkot līdzdalības pasākumu tiem vadītājiem, lai viņi reāli redz, kas darbojas, kas nē. Ja grib tikai informēt, tad labāk varbūt sarīkot informatīvu filmu. Formalitātes dēļ nav jēgas, jāzina, ko ar to grib panākt.”

Papildus mākslinieku un kuratoru izglītošanai semināru vai apmācību veidā, lai arī kāds formāts tam tiktu izmantots, ļoti vērtīgi būtu pievērst šim jautājumam papildus uzmanību arī izglītības iestādēs, kurās notiek kultūras menedžeru sagatavošana.

SECINĀJUMI

Līdzdalības pasākumu joma Latvijā nav ļoti plaša, taču esošais piedāvājums ir daudzveidīgs. Tiek pārstāvēti dažādi mākslas žanri, kā arī tiek veidoti cita veida pasākumi, piemēram, līdzdalīgā dizaina projekti. Iepriekšminētie projekti atšķiras pēc formāta, un kopumā pārstāv gan visu T.Louva „Bišopas-Kestera” modeli, gan A.Brauna Iesaistes spektru. Kuratori norāda, ka runājot par līdzdalības pasākumiem, viņi izmanto atšķirīgu valodu projektiem un komunikācijai ar dalībniekiem un skatītājiem. Pārsvarā dalībniekiem un auditorijai pasākumi tika raksturoti pēc to pamata žanra, piemēram, teātra izrāde. Taču kuratori arī uzsver, ka ir būtiski arī paskaidrot, ka izrādē būs šie līdzdalības aspekti, lai visiem iesaistītajiem šis aspekts būtu skaidrs. Daži no apzīmējumiem, ko kuratori minēja, raksturojot līdzdalības projektus, ir „līdzdalība”, „interaktivitāte” un „kopienu māksla”, kas tika aizgūts no ārzemju kolēģiem. Tas norāda uz aspektu, ka starptautiska sadarbība var veicināt jaunu terminu rašanos.

Vairāki kuratori ar līdzdalības pasākumiem vēlas vērsties pie tās sabiedrības daļas, kas ikdienā neiesaistās kultūras dzīvē, kā arī grib plašākai sabiedrībai sniegt pieeju laikmetīgajai mākslai. Atsevišķi projekti veidoti ar mērķi aktivitātēs iesaistīt kādu konkrētu sociālo grupu vai tieši apkaimes iedzīvotājus. Kuratorus līdzdalības pasākumu formāta izmantošana interesē, jo tādējādi ir iespējams, neizmantojot izdomātus dramaturģiskus darbus, radīt stāstus par reālo šībrīža pasauli. Piemēram, par izrādes pamatu izmantojot reālu cilvēku dzīvesstāstus, nevis dramaturga radītus stāstus. Daži kuratori ar saviem projektiem vēlas pievērst uzmanību sociālām problēmām vai tieši veicināt sabiedrības līdzdalību dažādos procesos un savstarpējo sadarbību.

Kuratori apzinās līdzdalības pasākumu menedžmenta specifiku, taču būtisks ieguvums šajā sakarā arī ir sadarbība ar ārzemju kuratoriem, kuriem ir lielāka pieredze šajā jomā. Kā nozīmīgi aspekti tiek minēti attiecību veidošana ar dalībniekiem, godīga komunikācija, priekšizpēte un laiks reflektēt par paveikto un mainīt plānus, ja nepieciešams. Līdzdalības pasākumu kvalitātes kritēriji nav atšķirīgi no tiem, kas izvirzīti cita veida projektiem, galvenokārt tāpēc, ka procesu tik un tā koordinē profesionāļi.

Būtiskas problēmas šajā jomā netiek norādītas. Finansējuma trūkums ir problēma daudzās sfērās, tāpēc šis aspekts netika īpaši izcelts. Lielākā daļa kuratoru pēctecības trūkumu minēja kā nozīmīgāko problēmu, norādot, ka ir grūti veikt pārmaiņas vai radīt ilgtermiņa ietekmi, ja nav iespējams projektus turpināt. Kā nākotnes attīstības iespējas tiek minēti semināri un apmācības, lai uzlabotu kuratoru un mākslinieku prasmes un veidotu kvalitatīvākus projektus nākotnē.

NOBEIGUMS

Māksla un kultūra sniedz iespēju satikties dažādām cilvēku grupām, tā var raisīt sarunas vai veidot jaunus sakarus un attiecības. Līdzdalības pasākumi ir iespēja satikties tādiem cilvēkiem, kas, iespējams, citos apstākļos nekad netiktos vai nespētu atrast kopīgu valodu. Tiem, kas ikdienā jūtas nenovērtēti vai uzskata, ka neko savā dzīvē, kopienā vai valstī nespēj mainīt, tā ir iespēja apzināties un pieredzēt to, ka arī viņi ar savu darbu un idejām spēj ietekmēt procesus, un redzēt tam rezultātu. Mākslinieki, bērni, seniori, marginālu grupu pārstāvji, dažādu tautību cilvēki šādu projektu ietvaros nekonzcentrējas uz tām problēmām un šķietamajām robežām, kas viņus ikdienā nodala un atrod to, kas viņus padara līdzīgus un vienu. Reizēm tam ir nepieciešams tikai viens skvērs apkaimē, kas sniedz iespēju ikvienam iesaistīties tā plānošanā un tapšanā. Līdzdalības pasākumos gala rezultāts un kopējā ietekme vienmēr ir lielāka nekā visu iesaistīto cilvēku atsevišķo ieguldījumu summa. Salīdzinot to ar ēkas būvniecību, ja katrs cilvēks tās celtniecībā pievienotu vienu ķieģeli, galu galā tā nebūtu tikai liela kvadrātveida ķieģeļu kaudze, bet pajumte kādam, un ieguvums no tā būtu daudz lielāks nekā no milzīga daudzuma atsevišķu ķieģeļu. Pilsoniskā, politiskā, kultūras līdzdalība mijiedarbojas, un kā norādījis Fintans O'Tūls, nevienam līdzdalības izpausmi nevar skatīt atrauti no citām, jo tā ir kā līdzdalības kapacitāte, kas raksturo kādu cilvēku vai sabiedrību. Kultūras līdzdalība, tai skaitā, arī iesaistīšanās līdzdalības pasākumos, visticamāk, palielinātos, piemēram, Latvijas iedzīvotāju politiskā līdzdalība. Piemēram, izplatīts nebalsošanas vēlēšanās iemesls ir ticības trūkums, ka šī katra atsevišķā balss kaut ko vispār ietekmē. Tāpēc jēgpilnāks veids, kā šo mijiedarbību iekustināt, ir sākt ar kultūras līdzdalības veicināšanu, īpaši uzsverot līdzdalības pasākumu nozīmi tajā. Tāda pieeja būtu efektīvāka, jo sniegtu cilvēkiem iespēju nepiespiestā un brīvā veidā apzināties savas spējas kaut ko ietekmēt, parādītu, ka ikviens ir būtisks un vajadzīgs sabiedrības loceklis. Tāpat arī kultūras līdzdalību var sekmēt ar līdzdalības pasākumu palīdzību. Lielākoties tie ir pieejami gandrīz jebkuram interesentam, jo pārsvarā ir bezmaksas, bieži notiek publiskās vietās, ieskaitot pilsētas apkaimes, neprasa nekādas īpašas zināšanas vai prasmes, lai piedalītos turklāt, kas arī nav mazsvarīgi, nav nepieciešams ievērot īpašu apģērba etiķeti vai nenotiek vietās, kas varētu raisīt bijību cilvēkiem, kas pirmo reizi nolēmuši iesaistīties kāda kultūras vai mākslas pasākumā.

Kopumā līdzdalības pasākumiem ir ļoti daudz pozitīvo ietekmju, tomēr jāņem vērā būtisks aspekts – neveiksmīga pieredze šādā pasākumā var radīt cilvēkā vispārēju pretestību pret jebkāda veida iesaistīšanos ne tikai kultūras pasākumos, bet arī citās līdzdalības

aktivitātēs. Ja cilvēks piedzīvos vilšanos, tiks iesaistīts ar varu vai galu galā negūs to, kas tika solīts, pastāv liela iespēja, ka viņš nekad vairs nevēlēsies nekur piedalīties.

Lai gan pamatā līdzdalības pasākumi ir saistīti ar kādu citu kultūras, mākslas, dizaina vai sociālo projektu, ir atsevišķas lietas, kurām jāpievērš īpaša uzmanība, rīkojot tos. Ir jāatvēl vairāk laika konteksta izpētei, rūpīgi jāpievēršas izpētes procesam, jāizveido attiecības ar dalībniekiem, lai nodrošinātu, ka projekta norisē viņu vēlmēs tiek uzklautas un ievērotas. Tāpat arī jāreķinās ar to, ka pastāv daudz lielāka iespēja, ka kāds plāns neizdosies kā iecerēts, jo sadarbošanās ar konkrētās jomas neprofesionāļiem ir daudz neparedzamāka, nekā, ja darbā iesaistīti tikai cilvēki ar iepriekšēju pieredzi. Ļoti būtisks ir arī jautājums par šādu darbu ētiskajiem aspektiem, vai tie ir skaidri visām iesaistītajām pusēm, vai visi apzinās, kur un kā gala rezultāts tiks izrādīts, kādas metodes tiks izmantotas sadarbībā, un galvenais – vai visi tam piekrīt. Šie un citi jautājumi ir jāapsver gan pirms projekta uzsākšanas, gan arī tiem jāseko līdzī visai projekta gaitā. Tāpēc, pirmkārt, jāsaprot, ka katra projekta pašnovērtējums uzlabos katru nākamo darbu. Vienīgais veids, kā mācīties un pilnveidoties, ir skaidra komunikācija iesaistīto starpā, lai saprastu, kāpēc un kā tiek darītas tieši šīs konkrētās lietas, un pretī no līdzgaitniekiem saņemot godīgas atsauksmes. Lai tas būtu iespējams, jānodrošinās ar laika resursiem, kā arī, kad Latvijā šī joma attīstīsies vēl plašāk, būtu noderīgi izstrādāt kvalitātes un menedžmenta vadlīnijas, tomēr pagaidām tā būtu tikai apgrūtināša birokrātija. Pašlaik būtu svarīgi turpināt šādu pasākumu popularizēšanu, gan rīkojot tos, gan arī pievēršot uzmanību to akadēmiskai izpētei un terminoloģijas pilnveidošanai. Kopumā situāciju Latvijā varētu raksturot kā daudzsološu – tā ir attīstības sākuma stadijā, taču ar lielu izaugsmes potenciālu, jo esošie kuratori ar radītajiem projektiem pierādījuši, ka spēj veiksmīgi darboties līdzdalības pasākumu jomā. Pašlaik terminoloģijas neesamība ir loģiska un saprotama, kā arī plašie un bieži vien ļoti atšķirīgie uzskati par līdzdalības pasākumiem un to būtību, jēdziena „līdzdalības pasākums” vai tamlīdzīgu apzīmējumu izmantošana saistībā ar pasākumiem, kas teorētiski tādi neskaitās, ir saprotama un pieļaujama situācijā, kad šī joma Latvijā tikai uzsāk savas gaitas. Tāpat arī kļūdas, neapreķināti auditorijas apmēri vai neveiksmīgas metodes izmantošana ir absolūti normāla procesa sastāvdaļa, un neko no iepriekšminēta nevar uzskatīt par kļūdu vai būtisku trūkumu. Galvenā problēma ir pēctecības trūkums, savukārt tas vairs nav kuratoru, bet jau kultūrpolitikas veidotāju dienaskārtībā iekļaujams jautājums.

KOPSAVILKUMS

1. Jēdziens „pilsoniskā līdzdalība”, runājot Džovanni Sartori vārdiem, ir „izstaipījies”, tas ir kļuvis tik plašs, ka būtībā apzīmē visu un tādējādi neko vienlaicīgi. Tāpēc skaidrības labad pilsoniskā līdzdalība iedalāma 3 atsevišķos veidos: politiskā līdzdalība, sociālā līdzdalība un morālā līdzdalība.
2. Aktīva sociālā līdzdalība veido sociālo kapitālu, kas korelē ar politisko līdzdalību, tādējādi sociālā līdzdalība to pastarpināti ietekmē. Morālā un sociālā līdzdalība savienojoties veido pilsoņa (*civil*) līdzdalību.
3. Kultūras līdzdalība ir saistīta ar morālo un sociālo jeb pilsoņu līdzdalību, un tā ietver gan aktīvu darbību, gan uzmanības pievēršanu tam (Bena Bergera *engage with principals*).
4. Līdzdalības pasākumu iesaistes līmeņi un veidi ir atvasināti no Šerijas Arnšteinas fundamentāla pilsoniskās līdzdalības astoņu pakāpju modeļa.
5. Ņemot vērā, ka līdzdalības projekti kultūras un mākslas jomā stāv pāri visu veidu mākslas žanriem vai kultūras pasākumu veidiem, un tas ir viens no pasākumu veidiem, šis raksturojums tiek aizstāts ar ērtāk lietojamu jēdzienu – **līdzdalības pasākumi**, un tie „ietver mākslinieku sadarbošanos ar vismaz vienu citu personu, lai viņu iesaistītu procesā, ko mākslinieks ir ierosinājis.”
6. Līdzdalības pasākumos dalībnieku-mākslinieku attiecību modelis var variēt no „dalībnieks kā instruments mākslinieka rokās” līdz „dalībnieki līdztiesīgi darba radītāji”, balstoties uz „Bišopas-Kestera” modeli; dalībnieku iesaiste iespējama vairākos līmeņos – sabiedrība (tās aktivitātes) kā mākslinieciskā satura avots, kopradīšana un dalībnieki kā mākslinieki, pamatojoties uz Alana Brauna iesaistes spektru.
7. Līdzdalības pasākumiem pamatā var izvirzīt četru veidu motivācijas: līdzdalības pasākumi kopienai nepieciešamā darbībā vai sabiedriska mērķa vārdā; līdzdalība mākslinieka redzējuma atbalstam vai kā tā papildinājums; līdzdalība mākslinieciskajā procesā un tā gala rezultāta labā; līdzdalība kā fundamentāls mērķis.
8. Lai pārliecinātos, ka līdzdalības pasākumā līdzdalības aspekti tiek iestrādāti un tie izpaužas arī realitātē, nepieciešami kvalitātes kritēriji, kuru pamats ir universāls, bet tie papildināti ar līdzdalības pasākumiem specifiskiem aspektiem. Līdzdalības pasākumu kvalitāte balstās to plānošanas procesā un tā uzbūvē; kvalitāti nevar „iestrādāt” tikai gala rezultātā, tai ir jābūt iekļautai visā projektā.

9. Fransuā Matarazo piecu posmu modelis piedāvā universālu līdzdalības projekta sadalījumu, ar mērķi nodalīt būtiskākās fāzes produktīvākai kvalitātes kontrolei. Šīs fāzes ir: koncepcija, līgumslēgšana (starp mākslinieku un dalībnieku), darbs, radīšana un pabeigšana.
10. Kvalitāte ir atkarīga no šiem pieciem universālajiem elementiem: mērķiem, ko vēlas sasniegt; resursiem, kas nepieciešami procesa funkcionēšanai; faktoriem, kas var ietekmēt, kā (cik labi) process noritēs; no pašiem procesiem, procesu iznākumiem.
11. **Galvenie līdzdalības pasākuma kvalitātes principi ir:** pietiekami un atbilstoši resursi, ieskaitot piemērota un mērķiem atbilstoša vide; pietiekoši daudz laika plānošanai, attiecību izveidošanai un projekta īstenošanai; projekts ir veidots, un resursi piemeklēti atbilstoši dalībnieku vajadzībām un vērsti uz viņu atbalstu; iespējas reflektēt, pielāgot un izvērtēt; reāli sasniedzami mērķi; izpratne par mākslinieku un partneru lomām; atbalsts un uzticība starp visām iesaistītajām pusēm; skaidras un reālas gaidas; demokrātiska lēmumu pieņemšana (mākslinieks-partneris-dalībnieks).
12. Latvijā kuratori, lai raksturotu savus darbus, izmanto apzīmējumus kā „interaktivitāte”, „kopienas māksla”, „līdzdalība”, „iesaiste”, taču norāda, ka tie tiek izmantoti projektos, savukārt runājot ar dalībniekiem, specifisku terminoloģiju neizmanto.
13. Kuratori norāda, ka galvenokārt ar līdzdalības pasākumiem cenšas sasniegt un iesaistīt to sabiedrības daļu, ka ikdienā maz vai nemaz nesaskaras ar mākslu un kultūru, kā arī vēlas sniegt iesaistītajiem plašāku pieeju un izpratni par laikmetīgo mākslu pēc iespējas plašākai sabiedrības daļai.
14. Līdzdalības pasākumi tiek izmantoti arī kā instruments, lai atdzīvinātu Rīgas apkaimes un decentralizētu kultūras piedāvājumu, lai pievērstu uzmanību sociālām problēmām, izglītotu sabiedrību, veicinātu integrāciju.
15. Pašlaik Latvijā nav vienotu līdzdalības pasākumu kvalitātes standartu vai vadlīniju, taču šobrīd tā vēl nav problēma, ņemot vērā šauru jomu. Tai attīstoties, būtu vērts domāt arī par vadlīniju izveidi, kas palīdzētu veidot veiksmīgākus projektus un regulētu finansējuma sadali.
16. Lai gan pašai līdzdalībai, gūtajai pieredzei un sajūtām kuratori piešķir lielu lomu, kvalitatīvam iznākumam ir būtiska nozīme, lielākoties kuratori atzīst, ka starp pilnībā profesionāļu veidotu darbu un līdzdalības projektu nekādas kvalitātes kritēriju atšķirības nav pieļaujamas.

17. Pieredzes trūkuma dēļ latviešu kuratori bieži vien sadarbojas ar ārzemju kolēģiem, kas darba procesā apmāca arī latviešus. Latviešu kuratori daudz mācās un pilnveido savu praksi ar ārzemju mākslinieku palīdzību.
18. Kopumā kuratori norāda tikai uz vienu būtisku problēmu, izņemot finansējuma trūkumu, kas kā atsevišķa problēma netiek apskatīta tās hroniskās izplatības dēļ, un tā ir pēctecības trūkums un šīs jomas nesekmēšana ar kultūrpolitikas palīdzību.
19. Lai līdzdalības pasākumu joma Latvijā veiksmīgi varētu attīstīties, tai jāpievērš lielāka uzmanība gan izglītības iestādēs, gan turpinot šādus pasākumus organizēt un popularizēt. Kultūrpolitikas veidošanā jāpievēršas arī šai jomai, pozitīvs aspekts būtu kādas programmas izveide, kas īpaši fokusētos uz to. Terminoloģijas izveide un sakārtošana varētu veicināt iedzīvotāju izpratni par šāda veida pasākumiem.
20. Ir plašas šī darba turpināšanas iespējas, ņemot vērā, ka līdzdalības joma akadēmiskā līmenī līdz šim Latvijā vēl nav pētīta. Primāri būtu nepieciešams pētīt dalībnieku viedokli par līdzdalības pasākumu kvalitāti, kā arī noskaidrot kultūrpolitikas veidotāju viedokli un nākotnes perspektīvu.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Adler, Richard P., Judy Goggin. What Do We Mean by „Civic Engagement”? *Journal of Transformative Education*. Vol.3, Nr.3, 2005. Pp. 236.–237. Pieejams: <http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/CivilSociety/What%20Do%20We%20Mean%20By%20Civic%20Engagement.pdf> [skat. 2015, 8. martā].
2. *Aktīva pilsoniskā sabiedrība – pamats valsts un pašvaldību attīstībai*. Pieejams: <http://www.slideshare.net/kurzemesnvo/01-parresoru-koordcentrs> [skat. 2015, 2. martā].
3. Arnstein, Sherry. A Ladder of Citizen Participation. *AIP Journal*, 1969. Pp. 216.-224. Pieejams: <https://www.planning.org/pas/memo/2007/mar/pdf/JAPA35No4.pdf> [skat. 2015, 12. martā].
4. ArtWorks: Developing Practice in Participatory Settings. *Paul Hamlyn Foundation*. Pieejams: <http://www.phf.org.uk/page.asp?id=746> [skat. 2015, 3.apr.].
5. Berger, Ben. Political theory, political science and the end of civic engagement. *Perspectives on Politics*. Vol.7, No.2, 2009. Pp. 335 - 350. Pieejams: http://www.academia.edu/594579/Political_Theory_Political_Science_and_the_End_of_Civic_Engagement [skat. 2015, 8.apr.].
6. Bishop, Claire. The Social Turn: Collaboration and Its Discontents. *Artforum*, 2006. Pieejams: http://onedaysculpture.org.nz/assets/images/reading/Bishop%20_%20Kester.pdf [skat. 2015, 12. martā].
7. Blanche, Rachel. *Developing a Foundation for Quality Guidance for arts organisations and artists in Scotland working in participatory settings*, 2014. Pieejams: <http://www.creativescotland.com/resources/professional-resources/research/creative-scotland-research/developing-a-foundation-for-quality-guidance> [skat. 2015, 27.feb.].
8. Brown, Alan S., Jennifer L. Novak-Leonard, Shelly Gilbride. *Getting In On the Act. How arts groups are creating opportunities for active participation*. The James Irvine Foundation, 2011. Pieejams: <http://irvine.org/images/stories/pdf/grantmaking/Getting-in-on-the-act-2011OCT19.pdf> [skat. 2015, 11.apr.].
9. Carpini, Delli Michael. *Definition of Civic Engagement*. Pieejams: <http://www.apa.org/education/undergrad/civic-engagement.aspx> [skat. 2015, 3. martā].

10. Civic Engagement. *www.apa.org.* Pieejams:
<http://www.apa.org/education/undergrad/civic-engagement.aspx> [skat. 2015, 10. martā].
11. Culturelab. *Latvijas iedzīvotāju kultūras patēriņš un līdzdalība kultūras aktivitātēs 2007-2014: pētījumu dati un statistika* Pieejams:
<https://culturelablv.files.wordpress.com/2014/12/kulturas-paterins-web-versija-3-decembris.pdf> [skat. 2015, 8. martā].
12. Cunningham, Malaika. *What participatory arts can teach us about political engagement?* 2014. Pieejams:
<http://culturalvalueinitiative.org/2014/05/01/participatory-arts-can-teach-us-political-engagement-malaika-cunningham/> [skat. 2015, 14.apr.].
13. Dean, Fiona. *Research Report: Learning from ArtWorks Scotland Peer to Peer Networks,* 2012. Pieejams:
http://www.creativescotland.com/__data/assets/pdf_file/0013/26221/Learning-from-Scotlands-Peer-to-Peer-Networks.pdf [skat. 2015, 20.apr.].
14. Eiropas Savienības iedzīvotāju pilsoniskā līdzdalība. *www.esmaja.lv.* Pieejams:
http://www.esmaja.lv/sites/default/files/root/Eiropas%20eksamens/10-12/ES%20iedzivotaju%20lidzdaliba_10-12klase.pdf [skat. 2015, 17.apr.]
15. Ērgle, Antra. Jauniešus aicina uz “līdzdalības skolu”. *Bauskas dzīve.* Pieejams:
<http://bauskasdzive.diena.lv/vietejas-zinas/jauniesus-aicina-uz-lidzdalibas-skolu-116378> [skat. 2015, 2. maijā].
16. Flinders, Matthew. *Participatory arts projects have the potential to reconnect communities with politics.* Pieejams:
<http://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2014/04/19/participatory-arts-projects-politics/> [skat. 2.apr.].
17. Haritas, Vidzemes kultūras un mākslas biedrība. *Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs,* 2014. 52.lpp. Pieejams:
http://haritas.lv/wp-content/uploads/2014/05/VidzemePetijums_26.11..pdf [skat., 29.apr.].
18. Hartmane, Guna. *Pilsoniskās līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanas procesā - Latvijas un Beļģijas pieredze,* 2012. Pieejams:
<http://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/4904/Barenu%20biedriba%20petijumsVV.pdf> [skat, 11. martā].

19. Hauptmann, Jerzy. *Toward a Theory of Civic Engagement*. 2005. Pieejams: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/icce/unpan021794.pdf> [skat. 2015, 22. martā].
20. Hutchings, Rhian. *Arts Council of Wales Quality Framework Research*, 2014. Pieejams: http://www.academia.edu/10350356/Arts_Council_of_Wales_Quality_Framework_Research [skat. 2015, 20.apr.].
21. Iesūtītie foto. *Riga Self/portraits*. Pieejams: http://rigaselfportraits.com/wp-content/uploads/2013/12/Janels_Katlaps2-560x560.jpg [skat. 2015, 20.maijā].
22. Jenkyns, Henry. *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century (Part One)*. Pieejams: http://henryjenkins.org/2006/10/confronting_the_challenges_of.html [skat. 2015, 22.apr.].
23. Kas ir pilsoniskā līdzdalība? www.deputatiuzdelnas.lv Pieejams: <http://deputatiuzdelnas.lv/lv/12-saeima/padomi-lidzdalibai/kas-ir-pilsoniska-lidzdaliba.html> [skat. 2015, 18.apr.].
24. Klāsons, Gints, Baiba Tjarve, Anda Laķe u.c. *Latvijas iedzīvotāju kultūras patēriņš un līdzdalība kultūras aktivitātēs 2007-2014: Pētījumu dati un statistika*. Culturelab, 2014; Pieejams: <https://culturelablv.files.wordpress.com/2014/12/kulturas-paterins-web-versija-3-decembris.pdf> [skat. 2015, 21.apr.].
25. Ķīlis, Roberts. *Kultūras sektora ekonomiskā nozīme un ietekme Latvijā*. 2007. 5.lpp. Pieejams: www.kkf.lv/fails.php?fid=206 [skat.2015, 3. maijā].
26. Latvijas Republikas Kultūras ministrija. *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012-2018)*. Pieejams: <http://goo.gl/YSPbht> [skat. 2015, 21. martā].
27. Lewis, Ferdinand. *Participatory Art-Making and Civic Engagement*. Animating Democracy, 2013. Pp. 2. Pieejams: <http://animatingdemocracy.org/resource/participatory-art-making-and-civic-engagement> [skat. 2015, 20.feb.].
28. Līdzdalības veidi. www.nvo.lv Pieejams: <http://nvo.lv/lv/news/page/lidzdalibas-veidi-93/> [skat. 2015, 17.apr.].
29. Lowe, Toby. *A Quality Framework for Helix Arts` Participatory Practice*. 2012. Pieejams: <http://www.helixarts.com/pdfs/Helix%20Arts%20Quality%20Framework%20full.pdf> [skat. 2015, 11.apr.].

30. Lowe, Toby. *Audit of Practice „Arts in Participatory Settings.”* 2011. Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/06/ArtworksNorthEastAuditofParticipatoryPractice.pdf> [skat. 2015, 2.apr.].
31. Lowe, Toby. *Quality in Participatory Art.* Pieejams: <http://culturalvalueinitiative.org/2015/02/04/quality-participatory-art-toby-low/> [skat. 2015, 1.apr.].
32. Lowe, Toby. *What Does Participatory Arts Mean?* Pieejams: <http://helixarts.blogspot.com/2011/06/what-does-participatory-arts-mean.html> [skat. 2015, 14.apr.].
33. Matarasso, François. International perspectives on the development of research-guided practice in community-based arts in health. *UNESCO Observatory Multi-Disciplinary Journal in the Arts*. Vol.3, Issue 3, 2013. Pieejams: <http://mailout.co/wp-content/uploads/2013-Creative-Progressions.pdf> [skat. 2015, 26.apr.].
34. Matarasso, François. *Use or Ornament? Social impact of participation in the arts.* 1997, 97. Pieejams: http://mediation-danse.ch/fileadmin/dokumente/Vermittlung_ressources/Matarasso_Use_or_Ornament.pdf [skat. 2015, 23.apr.].
35. Mitchell. C., Sheila Spencer, Alex Lockwood. *Academics' perceptions of arts work in participatory settings.* ArtWorks North East, 2012. Pp. 34. Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/06/Academics-perceptions-of-arts-work-in-participatory.pdf> [skat. 2015, 23.apr.].
36. *Mūsu stāsts.* Pieejams: <http://iesakno.lv/?section=musu-stasts> [skat. 2015, 1. maijā].
37. *Overview.* Pieejams: <http://www.helixarts.com/pages/home.Html> [skat. 2015, 26.apr.].
38. Pārdaugavas pašportreti. *Riga Self/portraits.* Pieejams: <http://rigaselfportraits.com/wp-content/uploads/2014/01/20131104-1401071-373x560.jpg> [skat. 2015, 20.maijā].
39. *Potent Roles for Art and Culture in Civic Engagement.* Pieejams: http://www.tucsonpimaartscouncil.org/wp-content/uploads/2011/09/Definitions_and_Diagrams.pdf [skat. 21. martā].
40. Publicitātes attēls. www.apkaimes.lv Pieejams: http://www.apkaimes.lv/web/images/news/_MG_5636.jpg [skat. 2015, 20.maijā].

41. Publicitātes attēls. www.decosee.com Pieejams: <http://www.decosee.com/picture/stunning-modern-made-in-cardboardia-workshop-moscow-russia.jpg> [skat.2015, 20.maijā].
42. Publicitātes attēls. www.dejasdiena.lv Pieejams: http://dejasdiena.lv/?page_id=19 [skat. 2015, 20.maijā].
43. Publicitātes attēls. www.lsm.lv Pieejams: http://s2.lsm.lv/media/5/9/large_4851.jpg [skat.2015, 20.maijā].
44. Publicitātes attēls. www.lsm.lv Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/teatris-un-deja/kultura/laikmetiiga-teatra-programmu-forte-forte-noslegs-izrade-100-riig.a107641/> [skat. 2015, 20.maijā].
45. Publicitātes attēls. www.riga2014.org Pieejams: <http://riga2014.org/resources/web/gallery/60-eksperti-sarunas-zinasanas-tiksanasblackmarket16/960x470/Zinasanu%20nezinasanu%20tirgus%20foto%20Kaspars%20Garda%2019.jpg> [skat. 2015, 20.maijā].
46. Publicitātes attēls. www.riga2014.org. Pieejams: http://riga2014.org/resources/web/images/715x345/3.nodarb-apstra_kadr-2.jpg [skat. 2015, 20.maijā].
47. Publicitātes attēls. www.sarkandaugava.lv Pieejams: http://www.sarkandaugavai.lv/wp-content/gallery/05-04-2014-talka/MG_2579.jpg [skat.2015, 20.maijā].
48. Publicitātes attēls. www.tvnet.lv. Pieejams: http://www.tvnet.lv/izklaide/notikumi/517896-papira_objektu_festivala_noslegums_kartona_svetki_cardboardia [skat.2015, 20.maijā].
49. Putnam, Robert. Bowling alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*. 1995. Pieejams: <http://archive.realtor.org/sites/default/files/BowlingAlone.pdf> [skat. 2015, 12.apr.].
50. Putnam, Robert. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993. Pp. 258. Pieejams: http://www.ttu.ee/public/m/mart-murdvee/EconPsy/5/Putnam_Leonardi_Nanetti_1994_Making_democracy_work_-_Civic_traditions_in_modern_Italy.pdf [skat. 2015, 14. martā]

51. Radzobe, Silvija. Teātris, kas spēj ietekmēt dzīvi. *Literatūras un filozofijas portāls Satori*. Pieejams: http://satori.lv/raksts/8449/Teatris_kas_spej_ietekmet_dzivi [skat. 2015, 30.apr.].
52. Salamon, Esther. *ArtWorks: Qualifications, Codes of Practice and Standarts. Working Paper 7, 2013.* Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/05/ArtWorks-Working-Paper-7-Qualifications-codes-of-practice-and-standards.pdf> [skat. 2015, 23.apr.].
53. Sartori, Giovanni. Concept misformation in comparative politics. *The American Political Science Review*. Vol.LXIV, No.4, 1970. Pp. 1033-1052. Pieejams: <http://dcpis.upf.edu/~raimundo-viejo/docencia/girona/Sartori.pdf> [skat. 2015, 11.apr.].
54. Schwarz, Mary. *ArtWorks: Quality – because we all want to do better. Working Paper 8.* Pp. 27-28. Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/06/WP8-Quality-because-we-all-want-to-do-better.pdf> [skat. 2015, 26.apr.].
55. Schwarz, Mary. *ArtWorks: Arts in Participatory Settings. Working Paper 2.* 2013. Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/05/ArtWorks-Working-Paper-2-Arts-Practice-in-Participatory-Settings.pdf> [skat. 2015, 11. martā].
56. Seidel, Steve, Shari Tishman, Ellen Winner etc. *Qualities of Quality. Understanding Excellence in Arts Education.* Pieejams: <http://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/arts-education/arts-classroom-instruction/Documents/Understanding-Excellence-in-Arts-Education.pdf> [skat. 2015, 25.apr.].
57. Sellers, Eleanor. *ArtWorks Cymru. Participatory arts training audit,* 2011. Pp. 23 Pieejams: <http://www.artworksphf.org.uk/wp-content/uploads/2014/06/AWC-Participatory-Arts-Training-Audit-FINAL.pdf> [skat. 26.apr.].
58. Stern, Mark, Susan C. Seifert. *Civic Engagement and the Arts: Issues of Conceptualization and Measurment,* 2009. Pieejams: http://animatingdemocracy.org/sites/default/files/CE_Arts_SternSeifert.pdf [skat. 2015, 12. martā].
59. UNESCO Institute for Statistics. *2009 Framework for Cultural Statistics Handbook No2. Measuring cultural participation.* Kvebeka: UNESCO Institute for Statistics, 2012. Pieejams: <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/fcs-handbook-2-cultural-participation-en.pdf> [skatīts: 2015, 10. martā].

SUMMARY

This paper “Participatory events in the field of culture and arts, preconditions for successful process” researches the concept of participatory events in field of culture and arts, examines components that constitutes high quality project, as well as conditions necessary for designing and creating the project of high quality.

This paper consists of 4 divisions, subdivisions, conclusions, summary and attachments containing interview guidelines, transcription of one of the interviews and pictures.

The aim of this paper is to examine the practices of participatory events in the field of culture and arts, identify the specifics of their management and quality guidance. Aim of the empirical part was to get insight of this field in Latvia and main problems that curators have to deal with. To achieve these aims a profound research of theoretical aspects dealing this issue was made as well as six interviews with Latvian art curators and designers were carried out.

Conclusions made based on the research and interviews are that there are several yet very important aspects that should be taken in account when organizing participatory events. One of the most important problems in this field in Latvia that curators pointed out is lack of successions.

Future perspective of this paper is to examine participators experience and opinion about successful participatory events as well as become aware of opinion of culture policy makers about the future of participatory events.

PIELIKUMI

1. pielikums. Intervija ar Gundegu Laiviņu.

Intervija ar biedrības „Latvijas Jaunā teātra institūts” valdes priekšsēdētāju Gundegu Laiviņu.

30. aprīlis,

2015, 11:00

Intervētājs: Luīze Jansone

Luīze Jansone: Tā. Jūs varbūt, nezinu, atceraties, ka pagājušogad tikāmies jau līdzīgā sakarā. Šogad es tur tā kā bišķiņ vairāk papētīju, un tas, kas ir uzsvars šoreiz man bakalaura darbā, un tas, ko es jums arī prasīšu, ir tas, kādas aktivitātes, nosauksim tās par tam līdzdalības aktivitātēm, jūs veicat un kā jūs viņas veicat. Tā kā vairāk paskatīties ar kādām problēmām jūs saskaraties tajā jomā un tā. Tā pirmā daļa jautājumu būs no skotiem, no Skotijas. Viņi tur ir ļoti pievērušies tai pētniecībai, un viņi tur ir sagatavojuši, ko viņi prasa tur saviem māksliniekiem, tā būs tad tā pirmā daļa, un otrā būs tādi mani jautājumi vairāk, kas mani interesē. Tad pirmais jautājums ir vispārīgs – kādas aktivitātes jūs esat jau veikusi vai plānojat veikt, kas atbilst tādām uzstādījumiem, kā māksla līdzdalības apstākļos.

G.L.: Es tagad domāju, ē, tur ir vairākas kategorijas. Viena ir, viena ir mākslas darbs, kurš pieprasa vai kaut kādā veidā ir iespēja skatītājam līdzdarboties. Otrs aspekts ir neprofesionālu piedalīšanās tajā mākslas darba veidošanā, kas ir jau pilnīgi cits līmenis. Tad jautājums ir tieši par kādu, jo, jo...

L.J.: Nu tas, protams, ir tāds ļoti plašs tas jēdziens kā tāds, bet tas uzsvars ir uz to, ka tā skatītāja iesaistīšanās, teiksim, tā mākslas darba radīšanā. Kas notiek, teiksim, māksliniekam ir kāda ideja, ka viņš tur izstādi, iesaistot vietējos iedzīvotājus.

G.L.: Mums ir diezgan plaša tā pieredze institūtam. Jau no 2005. gada, kad es sāku strādāt, kad... pirms tam arī ir tāda pieredze, bet pirms tam es nevaru tik sīki komentēt. Pirmais lielais projekts bija 2005. gadā *Cameriga*, ko taisīja vācu Rimini protokols [*Rimini Protokoll*], kur visa izrāde ir balstīta tieši vietējo rīdzinieku, Latvijas iedzīvotāju, pieredzē un stāstos, un viņi paši arī piedalījās tajā izrādē. Un kopš tā laika mums faktiski katru gadu ir bijuši. Tā ka viena iespēja ir, ka es to visu mēģinu nosaukt, otra iespēja, ka jūs ieejat mūsu arhīvā un apskatāties.

L.J.: Nu, tur es, jā, varu apskatīties.

G.L.: Nu tie lielākie jā, tie lielākie ir varbūt tiešām pagājušogad, kad tiešām ļoti, ļoti dažādos līmeņos mēs producējām tos līdzdalības projektus. Tur sākot ar melnu... noderīgu zināšanu nezināšanu melno tirgu [*Zināšanu un ne-zināšanu melnais tirgus nr. 16*], kurā gan kā ideju

ģenerētāji un dalībnieki piedalījās neprofesionāli, gan kā skatītāji piedalījās aktīvā veidā, ja jūs zināt

L.J.: Es zinu

G.L.: Tad otrs projekts bija saistīts ar deju, kur arī mēs dažādos līmeņos iesaistījām cilvēkus, lielākais bija dejas dienas laikā, kur notika šīs izrādes. Kur vietējie horeogrāfi veidoja šīs izrādes ar dažādu profesiju pārstāvjiem, un izrādes bija balstītas viņu ikdienas žestu valodā. Gan arī mums bija tāds projekts “Deja iziet pilsētā”, kur varbūt tā līdzdalība bija mazāk, bet kur tā līdzdalība mākslas darba tapšanā bija mazāka, bet skatīšanās bija ļoti aktīva no skatītāju puses, un viens no projektiem arī notika daļēji iedzīvotāju dzīvokļos, tā kā viņi piedalījās. Un trešais lielais ir ” 100% Rīga”. Jums ir grāmata?

L.J.: Nav

G.L.: Neredzējāt to izrādi?

L.J.: Neredzēju gan

G.L.: Nu žēl

L.J.: Jā, es netiku

G.L.: Tātad grāmata un izrāde ar simts rīdzinieku piedalīšanos. Balstīta statistikā. Tātad atkal nu simts cilvēku tiešā līdzdalība, bet kaut kāda mērā iesaistīts daudz plašāks cilvēku loks.

L.J.: Kā galu galā tas noritēja viss? Es atceros, ka pagājušo reiz stāstījāt to, bet, kas nesanāca varbūt.

G.L.: Nu, labi. (smejas)

L.J.: Viss izdevās?

G.L.: Viss izdevās un neliekās, ka tas bija... Nu jūs varat paņemt Silvijas Radzobes recenziju izlasīt! Viņa raksta pat tā, ka šis ir vienīgais jēdzīgais, nerunājot par viņa kaut kādām mākslinieciskām kvalitātēm, vienīgais jēdzīgais integrācijas projekts, kas Latvijā ir noticis pēdējo divdesmit piecu gadu laikā. Tā ka nu tur ir, tur savienojas abas šīs te līnijas. Es negribu teikt, ka tur nebija ar mākslu nekāds sakars, gan laikmetīgā teātra tiešām tāda pieredze, gan integrācijas, jā. Bet es nerunāju tikai par latviešu, krievu integrāciju, bet daudz plašākā nozīmē.

L.J.: Kas bija tā īpašā grupa, ko jūs paņēmat Rīgai raksturīgo?

G.L.: Mēs neko nepaņēmām. Tas ir tas projekta īpašais, kāpēc viņš man ļoti patīk, jo tur atkal runājot par līdzdalības projektiem, tur ir droši vien jārunā arī par ļoti daudziem ētiskiem

aspektiem. Kāpēc man patīk šis projekts ir, cilvēki paši uzaicina nākamo dalībnieku teikt, ir arī tajā grāmatā ir tā ķēde no viens līdz simts. Protams, ka tur ir cilvēki, kas ir ielikti, vai kur kāds cilvēks vienkārši nevarēja nevienu atrast, bet principā tā ķēde diezgan labi gāja uz priekšu. Un sākām mēs ar pirmo cilvēku, kurš pēc tam uzaicina nākošo, nākošo, nākošo. Un mūsu uzdevums ir sekot līdzai tai statistikai. Teiksim, vienā brīdī mums nākas lūgt cilvēkam iedot noteikta vecuma, noteiktas tautības cilvēku no noteikta rajona, bet kopumā tā ideja, ka paši cilvēki viens otru atrod, un tādējādi mēs izvairāmies no tā, ka projektā piedalās tur mūsu *feisbuk* [*facebook.com*] draugi, ja, un cilvēki, kurus mēs atrodam jau caur savu kaut kādu loku vai kopienu. Tikai tā ir iespējams, man liekas, tiešām dabūt, parādīt to pilsētas esenci diezgan objektīvi. Protams, arī nosacīti, bet vismaz. Jā...

L.J.: Nu jā. Nākamais jautājums ir par to, kādus terminus, apzīmējumus, vārdus Jūs izmantojat, runājot par šāda veida projektiem? Ņemot vērā to varbūt, ka tā terminoloģija ir tāda izpletusies, un kā jūs viņus raksturojiet? Ko jūs sakāt, ka tas ir?

G.L.: Izrāde.

L.J.: Nē, nu ne tikai, piemēram, par šo, bet nu...

G.L.: Tas ir atkarīgs no pasākuma, no katra konkrēta pasākuma. Ļoti grūti, nav tāds viens kaut kāds. Jo īpaši uzsvērt to, ka tur piedalās neprofesionāli izpildītāji vai autori, mūsdienās ir muļķīgi, jo tas jau sen nav nekas īpašs. Tiešām tas īpašais jautājums ir, kā tiek iesaistīti, vai kādi ir tie saturiskie, ētiskie, formālie apsvērumi, bet īpaši rakstīt izrāde ar neprofesionālu cilvēku piedalīšanos, nu, mēs to nedarām. Jo katrā šajā, nu, ar ko viņi atšķiras no amatieru teātra vai amatieru praksēm dažādām? Jo man ir, ka katra tā pasākuma vai projekta vai sērijas, vienalga, autors ir profesionāls mākslinieks. Viņš izvēlas strādāt šai gadījumā ar visdažādākajiem cilvēkiem ne aktieriem. Bet tas, ka aiz tā darba stāv profesionāls režisors, nozīmē, ka tā ir teātra izrāde.

L.J.: Mhm.

G.L.: Vai profesionālās horeogrāfs, vai... tas ir tiešām atkarīgs no situācijas. Protams, ja tās ir kaut kādas meistarklases, nu, es saku tas ir atkarīgs no... Nu, mēs jau sakām to, kas tur piedalās. Nu arī šogad *Homo Novus* būs vairāki darbi, kuros piedalīsies neprofesionāli izpildītāji, bet tas arī ir jau tā diezgan sarežģīti definējams mūsdienās, jo arī profesionālos teātros strādā režisori, kam nav profesionāla režisora izglītība, un viņi skaitās režisori. Vai arī kino, un taista ļoti labus darbus. Nu, tā kā vai strādā scenogrāfi, kā režisori. Ja mēs tā ļoti tehniski skatāmies, to arī nevar saukt par profesionālu izrādi. Tā kā tā. Bet, protams, ka mums ir svarīgi, vai mēs to saucam par izrādi, vai nu mūsu gadījumā tiešām par izrādi, bet ir ļoti

svarīgi paskaidrot, kas to ir taisījis, kāds ir tas koncepts, kādi ir tie principi, lai cilvēki arī nesagaida kaut ko citu nekā tas pat patiesībā ir.

L.J.: Bet tajā pašā...

G.L.: Un tā ir tā mūsu atbildība, lai tie cilvēki, kas nav profesionāli aktieri un kam nav pieredze, uz skatuves, justos komfortabli.

L.J.: Bet nav tā, ka jūs to nosaucat “iedzīvotāju līdzdalības pasākums” vai vēl kaut kā.

G.L.: Tā mēs to saucam projektos, bet mēs nelietojam, mēs vispār maz lietojam, nē nu... Citreiz kaut kādas sarunās vai intervijās es to tā arī nosaucu, bet nu patiesībā mēs mēģinām veidot kopā ar māksliniekus un dalībniekiem vai autoriem labu laikmetīgās mākslas vai laikmetīgā teātra vai dejas izrādi. Un tad jau, man liekas, jebkuru izrādi var saukt par līdzdalības projektu, jo man liekas, ka laba izrāde pieprasa tomēr kaut kādu skatītāju līdzdalību.. pieprasa kaut kādā mērā. Tā ka nu tas atkal ir tāds...

L.J.: Un kāda tieši visā tajā procesā ir tieši mākslinieka loma? Jūs jau bišķiņ pieskārāties tam jautājumam, nu bet...

G.L.: Ja mēs runājam tieši par, nu, es tagad runāju tieši par mūsu pieredzi. Nu, viņi ir autori. Vislielākā loma. Viņi ir idejas autori. Viņi ir tie cilvēki, kas ir atbildīgi par to... kas patiesībā ir atbildīgi par to, kādā veidā šī te dažādu cilvēku, man nepatīk vārds “neprofesionāļi”, jo viņi ir profesionāļi tikai ne teātra jomā, iesaistē, lai viņa notiek ne tikai, kā jau es teicu, ētiski. Tās ir pilnīgi jau kaut kādas pamatlietas, ievērojot visas tiesības un tā tālāk. Bet arī, lai viņiem ir interesanti, un viņi no tā gūst kaut kādu jaunu pieredzi un tas nav kaut kā tā, tā saucamie, izmantošanas projekti, kas arī ir redzēti, ka tu vienkārši iesaisti cilvēkus, bet patiesībā... Nu tāpēc man patīk, mēs mēģinām strādāt ar tiem māksliniekus, kas tiešām to cilvēku pieredzi, dzīvesstāstus lieto, kā izejmateriāli vai izrādes materiālu, kā tas bija šajā gadījumā nevis vienkārši uzliek krāsainu cilvēku galeriju uz skatuves. Kaut gan arī tur, nu, ļoti bieži varbūt liekas, no malas paskatoties, kāds tad tiem cilvēkiem no tā labums? Bet, ja tu izej tam visam procesam cauri, es domāju, cilvēki ļoti daudz iegūst. Jo arī šādā gadījumā [*100% Rīga projektā*], nu tie bija mēģinājumi, vesels tāds milzīgs process, kurā arī cilvēki ieguva praktiskas zināšanas par to, kā top teātra izrāde, kas, manuprāt, ir ļoti interesanti. Un es domāju, ka viņi arī tagad savādāk skatīties uz, uz, uz, gan uz teātri, gan citiem mākslas darbiem. Bet māksliniekam, jā, vislielākā nozīme, jo, es saku, mēs strādājam tiešām ar māksliniekus, kas, kas stāv aiz tā visa ar savu ideju un savu apņemšanos arī novest visu šo te procesu līdz galam.

L.J.: Un kas ir tā kā tas mākslinieka tas mērķis vai fokuss? Tas ir tā kā radīt to mākslas darbu kā izrādi vai vienalga, kas tas tur galā sanāk, vai iedzīvotāju iesaistīšana vai teātra izrādes tapšanas parādīšana ir tas mērķis?

G.L.: Es saku, ka ļoti dažādi. Jums tad ir jālasa ļoti daudz. Paši šie mākslinieki, kas strādā ar šiem iedzīvotājiem, ir sarakstījuši grāmatu grāmatas par to. Nu tad es tiešām ieteiktu jums ņemt un lasīt monogrāfijas par Rimini Protokoll vai Mammalian Diving Reflex, ar kuriem mēs strādāsim šogad, nu, kā viņi paši apraksta to, kā viņi līdz tam ir nonākuši un kāpēc viņi līdz tam ir nonākuši. Un tie iemesli ir ļoti dažādi. Rimini Protokoll gadījumā tas ir arī princips kaut kāda gadījumā no paša sākuma, princips nestrādāt ar aktieriem profesionāļiem, uzskatot, ka ikviens cilvēks, nu to pēc tam arī Alvis [*Hermanis*] jau postulē, bet viņš piegāja pilnīgi savādāk, bet Rimini Protokoll tiešām uzsver, ka katrs cilvēks, ka katram cilvēkam ir ļoti interesanta pieredze un zināšanas, un ekspertīzes kaut kāda jomā, un ka viņam ir vieta uz skatuves. *Mammalian Diving Reflex* strādā ar neprofesionāļiem, jo viņi tiešām vīlās kaut kādā ziņā tajā profesionālā teātra sistēmā un struktūrā, un, cik tālu tu vari, teiksim, nu sevi pozicionēt vai savas idejas tajā rāmī, ko tev dod tikai. Tad nāk, tad ir vesels milzīgs virziens, kas ir saistīts ar publisko telpu, pilsētvidi kā skatuvi, kuru tu vienkārši, kuru nav iespējams lietot mākslas projektiem, neņemot vērā to cilvēku, teiksim vispār faktu, ka tur atrodas cilvēki. Ļoti daudz grāmatas par to ir sarakstītas un tur atkal katram māksliniekam ir sava motivācija, bet vismaz, kā man liekas, un kāpēc mēs ar to nodarbojamies, vismaz Latvijas teātri kontekstā, ir kaut kāda interese par šī brīža dzīvi un reālo pasauli, nevis fikciju vai sarakstītu dzīvi, bet reālo dzīvi. Un šobrīd laikmetīgā teātra izteiksmes līdzekļi ir pieņemti un arī attīstījušies no skatītāju puses, ka mēs varam atrast no skatītāju puses atrast citus ceļus, kā mēs varam šo reālo dzīvi transformēt mākslas darbā, nekā tikai lūdzot autoriem rakstīt lugas par mūsdienām. Bet tiešām smeļoties to iedvesmu un informāciju reālos cilvēkos. Es domāju, ka tāpēc arī mēs ar to nodarbojamies. Otrs iemesls, kāpēc mēs ar to nodarbojamies, ir joprojām vēlme parādīt Latvijā teātra formu un iespēju daudzveidību. Pie mums tas joprojām ir, nu, nav attīstīts nekādā veidā. Žēl, protams. Bet, runājot par tiem māksliniekiem, tur ir ļoti, es domāju, ka katram tās motivācijas ir ļoti individuālas. Es domāju, ka ir mākslinieki, kas to dara arī tāpēc, ka tā ir modes lieta vai kas to vismaz izmēģina tāpēc, ka tā ir modes lieta. Un tad tu redzi, ka tur sanāk ļoti daudzas foršas, trauslas idejas, bieži vien daudz interesantākas nekā strādājot ar profesionāliem māksliniekiem, kas tomēr agru vai vēlū sāk atražot, nu, nepārtraukti strādājot uz skatuves. Bet šie te neprofesionāļi nāk ar kaut kādu pilnīgi svaigu tādu.. jā. Un arī... Es nezinu, vai jūs esat lasījusi to Klēras Bišopas grāmatu.

L.J.: *To Artificial Hells?*

G.L.: Nu man liekas, ka ir kaut kādas grāmatas, kas vienkārši ir jāizlasa, ja grib par to uzrakstīt darbu.

L.J.: Nu jā, jā.

G.L.: Tai skaitā Rimini Protokoll biogrāfiju, jo viņi ir vieni no pionieriem vācu dokumentālā teātra žanrā. Bet tā līdzdalība, es nerunāju par teātra vēsturi, to es nepārzinu, es pieļauju, ka tur arī ir kaut kādi, tai pašai Muškinai [*Ariane Mnouchkine*] un daudziem citiem, kas ar to ir strādājuši. Tur tiešām neesmu speciāliste.

L.J.: Tad nākamais jautājums, vai jūs varat nosaukt vienu jūsu projektu, kas Jums pašai liekas tāds lielisks iedzīvotāju iesaistes piemērs? Un kas, jūsuprāt, viņu padarīja tādu īpaši veiksmīgu vai izdevušos?

G.L.: No mūsējiem vai vispār?

L.J.: No jums, jā, jā.

G.L.: (klusē) Viņiem ļoti dažādi mērogi. Katram projektam var meklēt savu to, droši vien to jēgu. Lielākais droši vien ir šis [*100% Rīga*], un melnais tirgus [*Zināšanu un ne-zināšanu melnais tirgus Nr.16*] bija man interesantākais. Bet šis [*100% Rīga*] tādā ietekmes ziņā, šis process, kādu ietekmi viņš atstāj uz tiem dalībniekiem, arī uz skatītājiem, kas patiesībā daudzi no viņiem vispār pirmo reizi atnāca uz teātri. Un daudzi no viņiem sadzirdēja kaut kādas savu līdzilvēku domas vai idejas, kuras varbūt pirms tam ļoti daudz ir muļļātas sabiedriskajā telpā, bet ļoti svarīgi ir ieraudzīt, ka aiz katras idejas vai tendences stāv reāls cilvēks ar konkrētu seju, vārdu un dzīves pieredzi. Liek cilvēkiem varbūt vairāk ieklausīties citos. Es ceru. Vismaz tāda sajūta radās. Atkal tas *black market* [*Zināšanu un ne-zināšanu melnais tirgus Nr.16*] man liekas vispār tas formāts, kā viņš vispār Latvijā izdevās. Jo, neskatoties ne uz ko, tas tomēr ir teātra formāts, un tas man likās brīnišķīgi, jo tur ir viss sengrieķu teātra, antīkā teātra visi, visi komponenti savienoti, un vēl notiek kaut kāda aktīva intelektuāla darbība, prāta darbība. Un tu vienkārši nevari nepiedalīties. Bet man pašai liekas vērtīgākie tie projekti, kuros tā piedalīšanās, vienalga vai tā ir jau radīšanas stadijā vai tikai skatīšanās stadijā, kur ir jau, nu kur... Nu tāpēc, ka man pašai ļoti bieži tā sajūta, nu tikai, lūdzu, nenāciet man klāt un neiesaistiet mani un lieciet mani mierā. Bet ir projekti, kur izdodas tevi ļoti dabiski ievilkt un iesaistīt, un tu nevienu brīdi nejuties ne neveikli, ne ka tu neesi pietiekami gudrs vai pietiekams vienalga kāds, lai tu tagad vērtu muti vaļā. Un šis [*100% Rīga*] un tirgus tādi bija, un man liekas, ka tā ir ļoti liela vērtība. Un otrs, kas man liekas, nu jā, ka cilvēki kaut ko kopā dara viņi arī sāk labāk viens otru saprast. Un šis ir tas gadījums.

L.J.: Vai jūs, veicot šos darbus, sadarbojaties ar citām organizācijām? Tā kā tajā organizēšanas procesā? Piemēram, melnajā tirgū bija tā no Vācijas..

G.L.: Bet viņa bija autore šim projektam.

L.J.: Ā, viņa bija autore

G.L.: Jā.

L.J.: Bet nu vienalga, piemēram, ISSP sadarbojas ar Bolderājas Grupu un tur ir tā organizācija, nu tādā ziņā es domāju.

G.L.: Mēs sadarbojamies, protams, tas atkal ir atkarīgs no katra projekta atsevišķi. Mēs ar ļoti daudziem sadarbojamies. Mēs arī sadarbojamies ar Bolderājas grupu tajā dārziņu projektā, kur tie zudušie dārzi [*teātra festivāla "Homo Novus" izrāde "Zudušie dārzi"*]. Nu tur dažādi. Vai tas ir kaut kādā konsultāciju līmenī vai kaut kā jau nopietnāk. Šinī projektā, nu te ir kaut kādi sponsori un atbalstītāji, nu šeit mēs sadarbojamies ļoti cieši ar statistikas biroju, nu tā kā mēs sadarbojamies, jā.

L.J.: Un, runājot par kvalitāti, lai arī ko jūs saprotat ar šo vārdu, vai ir.. kā jūs skatāties uz pasākumiem bez tās iedzīvotāju iesaistes un ar, vai ir kaut kādi atšķirīgi kvalitātes kritēriji, kā jūs izvērtējat, nu, vai tas pasākums bija vai nebija kvalitatīvs? Nu, jūsu subjektīvajā izpratnē, kas ir kvalitāte tiem pasākumiem.

G.L.: (klusums) Nē, nu, manuprāt, ka nav. Tāpēc tā ir kaut kāda mana pārlicība, kas man ļauj likt šos projektus vienā festivālā. Aiz visiem viņiem, es vēlreiz saku, stāv profesionāli mākslinieki, tāpēc kvalitātes kritēriji visiem viņiem ir tādi paši, kā... Nu katram šim projektam ir autors vai idejas autors, vai autoru kolektīvs, režisors, horeogrāfs, cilvēki, kas strādā. Mēs neesam taisījuši nevienu, nu, kā lai saka, projektu, kurā vispār nepiedalītos profesionāli mākslinieki. Kā es teicu, lielākajā daļā šo pasākumu arī tie dalībnieki ir līdzautori. Jo tie ir viņu domas, viņu stāsti, viņu spējas, kas tiek, tiek integrētas tajā izrādē. Bet mums nav bijis neviens projekts, kur aiz tā nestāvētu profesionāls mākslinieks. Un tiklīdz aiz projekta stāv profesionāls mākslinieks, tie kritēriji nav nu, tur nav nekādas atlaides. Tāpēc, ka mēs nerunājam par tehnisko varēšanu, bet par idejām un kaut kādu to sarunas veidu ar skatītāju. Respektīvi, tehniskā varēšana cilvēkiem, kas stāv uz skatuves, nav galvenais kritērijs. Un tas ir vienīgais, kur mēs varam salīdzināt profesionālu aktieri ar neprofesionāli, cik viņš tehniski spēj artikulēti runāt vai kā viņš spēj kustēties, vai kā viņš spēj paņemt telpu. Bet man personīgi mākslā tas nav galvenais kritērijs. Ja mums tas būtu galvenais kritērijs, mēs nenodarbotos ar to, ko mēs darām, bet skatītos droši vien skatītos Dailes teātra iestudējums.

L.J.: Bet kāpēc jūsu organizācija vispār darbojas šajā līdzdalības jomā?

G.L.: Es jau teicu, es jau stāstīju. Tā ir tā interese par reālo pasauli. Tā ir interese par reālo pasauli, reālo situāciju, reālu cilvēku domām un, un sajūtam, par viņa eksistenci. Jo man tas liekas, ņemot vērā, kāda ir šībrīža pasaule.. Bet tas sākums droši vien ir meklējams tajā, ka tad, kad mēs, kad vismaz es sāku strādāt un skatīties, kas notiek Eiropā, tad šī, šajos projektos bija kaut kāda īpaša vērtība dēļ tā tur, tieši tā naivitāte un tehniskā nevarēšana patiesībā ļauj vairāk tām domām iznākt priekšplānā nekā, ja tas ir tehniski ļoti augstā līmenī, kas reizēm ir stiprāka par to domu. Tā ka iespējams, ka tas. Bet tā kopumā man tas ir tas galvenais iemesls. Un jau atkal, runājot par Latviju, dot kaut kādu pieeju laikmetīgajai mākslai plašākam cilvēku lokam. Ar šādu procesu pierādīt, ka tas nav nekas ekskluzīvs, neiespējams, nesaprotams, elitārs, bet ka tam ir ļoti dažādas izpausmes formas iespējamās.

L.J.: Un kāpēc jūsu organizācija sadarbojas ar tieši tiem māksliniekiem, ar ko tā sadarbojas?

G.L.: Tāpēc, ka viņi ir labi.

L.J.: (smejas) Tad...

G.L.: Nav man citu komentāru. Viņi ir dažādi. Tāpēc, ka viņi ir labi.

L.J.: (smejas) Un vai jums liekas, tas arī varbūt Latvijai tāds īsti neatbilstošs, bet tajā kā, dažādu veidu māksliniekus, kā viņus sagatavotu, vai viņus ir kaut kā īpaši nepieciešams sagatavot tādiem līdzdalības pasākumiem?

G.L.: Tas ir atkal jāskatās, par kādiem māksliniekiem mēs runājam. Ir mākslinieki, kam ir milzīga pieredze šajā jomā, kuri sagatavo mūs nevis mēs viņus. Respektīvi, nu, viņiem ir gadu desmitiem pieredze, viņi ir mainījušies paši, un tā kā analizējuši to. Patiesībā, visi ārzemju mākslinieki, ar kuriem mēs esam strādājuši Latvijā, nāk ar milzīgu pieredzi. Tieši tāpēc mēs strādājam ar viņiem, jo mēs nejutāties tik stipri, vismaz nejutāties tik stipri, lai tos mūsu, lai cilvēkus, kas kļūst par dalībniekiem vienkārši iemestu kaut kādā sadarbībā bez kaut kādas garantijas, ka tur viss būs no visiem aspektiem gan mākslinieciskiem, gan cilvēciskiem, gan ētiskiem, gan tehniskiem, ka tur viss būs kārtībā. Tas nenozīmē, ka mēs no sevis noņemam kaut kādu atbildību, bet es drīzāk teiktu, ka mēs augam un mācāmies kopā ar tiem māksliniekiem nevis otrādāk. Varbūt jūs teiksiet, jā, bet Kristīne Umpfenbaha, kas strādā ar mazdārziņu projektu, nav tik pieredzējusi, bet viņai ir tik un tā biogrāfijā ļoti daudz dokumentālā teātra darbi, kur viņa ir strādājusi gan ar bēgļiem, gan visdažādākajām tieši marginālajām grupām, tā kā viņas personība un viņas motivācija, kāpēc viņa to dara, ir tik pārlicinoša, un arī visi tie cilvēki, kas piedalījās dārziņu projektā, nu ļoti, ļoti novērtēja šo

sadarbību tīri no cilvēciskās puses, jo skaidrs, ka viņi nav spējīgi profesionāli novērtēt to rezultātu, pirmkārt, tāpēc, ka viņi neredzēja, jo viņi paši piedalījās. Nu, tas ir visos šajos projektos tā. Bet šogad, piemēram, mēs pirmo reizi *Homo Novus*, varbūt mēs arī jūtamies kaut kā tā, tik paši kaut kā pieredzējuši šajā jomā, mēs esam uzaicinājuši latviešu māksliniekus strādāt ar neprofesionāļiem, nu, atkal pēdīnās. Nu un šajā gadījumā es viņiem sūtu ļoti daudz video un dodu grāmatas, un mēs runājam par ētiskiem aspektiem. Tā ka mēs mēģinām visas šīs lietas izrunāt ar viņiem, jo viņiem nav tā pieredze, viņiem ir pieredze tikai profesionālā teātrī. Viņiem gan ir abiem pieredze ar amatieru teātri, bet tik un tā. Un tas ir mans, es to redzu kā kuratore vai vienalga producenta uzvedumu, ļoti savlaicīgi izrunāt šīs lietas, jo Latvijā ne vienmēr tas ir pašsaprotami. Rietumeiropā tas jau ir pašsaprotami, vai Kanāda, *Mammalian Diving Reflex*, kas strādās ar Rīgas jauniešiem arī uz *Homo Novus*. Viņi man atsūta uz 50 lapām savu to teiksim ētisko, morālo, tiesisko principu izklāstu, kas ir saskaņā ar visiem starptautisko tiesību dokumentiem, pat bērnu tiesības šai gadījumā, jo viņi strādās ar jauniešiem šai gadījumā. Nu, kas ir jau pilnīgi cits līmenis. Ka viņiem ir jau pašiem sava, man tas liekas ļoti simpātiski. Un es domāju, ka arī Rimini Protokolam ir savi kaut kādi iekšējie ētikas kodekss, kuru jebkurš var izlasīt, kas ar viņiem grib strādāt un tad saprast, cik nopietni viņi arī tai lietai pieiet. Un Latvijā tas, protams, ir savādāk un tieši tāpēc man ļoti svarīgi ir, ne jau lai viņi tur raksta savus ētikas kodeksus varbūt, bet tas ir jādara mums, šai gadījumā jāuzņemas tā atbildība kā producentiem, bet vispār domāt par tām lietām, ka neprofesionāļu iesaistei ir drusku citi nosacījumi, kā darbiniekiem profesionāļiem, kas ir rakstījuši līgumus, kas strādā profesionāli kā aktieri.

L.J.: Un pēdējais no tiem skotu jautājumiem ir par finansējumu. Kas ir, kas pārsvarā finansē šos te projektus? Es arī saprotu, ka tur var būt dažādi no projekta uz projektu, bet tur kultūrkapitāla.

G.L.: Nu tie, kas mūs finansē. Jā, Latvijā lielākais ir kultūrkapitāls [*Valsts Kultūrkapitāla fonds*] un pamatdarbībai mums arī dod naudu Kultūras ministrija un Rīgas dome, un pagājušogad tas bija galvaspilsētas [*Eiropas Kultūras galvaspilsēta Rīga 2014*] budžets, kas visus šos milzīgos projektus nofinansēja. Bet procentuāli lielākā daļa mūsu budžeta ir Eiropas naudas. Un šiem līdzdalības projektiem dažiem mums ir izdevies piesaistīt arī SIF [*Sabiedrības integrācijas fonds*] naudu. Privātiem neinteresē šādi īpaši.

L.J.: Nav atsaucīgi?

G.L.: Nē.

L.J.: Vai tas ir tāpēc, ka vēl nesaprot...?

G.L.: Varbūt. Nu, bet Latvijā vispār ir sponsorēšanas tradīcija ir uz tādu ekskluzivitāti vērsta nevis uz ilgtermiņa idejām.

L.J.: Un tam jūs pieskārāties nedaudz jau sākumā tam jautājumam, bet es jums gribu viņu paprasīt vēlreiz, lai jūs tā izsmelošāk izvērstos. Piemēram, tajos skotos viņi tur bija daudz, kaut kādas 23 organizācijas, man liekas, apjautājuši un intervējuši, un viņi gribēja kaut kā vienoties par to terminu, ko viņi lietos, lai runātu par to mākslas formu. Un, protams, viņi nevarēja savā starpā novienoties nekā, un tad beigās izmantoja tādu kā “*arts in participatory settings*”, jo tas viņiem likās tāds visneitrālākais, kam visi varēja piekrist. Un tas jautājums ir tāds, ja es pajautāju jums tieši jūsu individuālo viedokli, ko jūs ar to saprotat? Nu, latviski to nosauktu par līdzdalības mākslu vai mākslu līdzdalības uzstādījumos. Kas ir tas, ko jūs ar to saprotat? Nu, jūs tur sākumā teicāt, ka tur tā un tā, nu vienkārši tāds jūsu personīgais viedoklis.

G.L.: Nu, Latvijā termins nav nekāds tāds labs, tāpat kā Latvijā ļoti daudzām parādībām nav termina. Nu, bet kā jau es teicu, ir vairāki līmeņi. Visvienkāršākais ir, kad nopērc biļeti un aizej uz teātri, kur tev pēkšņi liek piedalīties. Un arī brīnišķīgas izrādes, kur skatītājiem jāiet uz skatuves un kaut kas jādara. Un tajā brīdī tas automātiski ģenerē visas zāles piedalīšanos, tāpēc ka tu identificējies ar to skatītāju, kas tev blakus ir piecēlies un aizgājis, daudz ciešāk nekā ar aktieri. Un tu dzīvo viņam līdz daudz, tāpēc ka jūs esat tā kā vienādākā pozīcijā, tikai viņš ir bijis drosmīgāks vai, nu, nezinu, kaut kādu iemeslu dēļ uzkāpis uz skatuves. Un tad ir, kad tu nenopērc biļeti, un māksla notiek *participatory settings*, tavā pagalmā vai kur, un tu esi spiests piedalīties vai, nu, protestējot pret to, kāda mums arī ir bijusi pieredze, kad uzliek uz balkona ļoti skaļu mūziku, vai arī mēģinot skatīties, kas pilnīgi noteikti ir līdzdalība, jo tu neesi pircis biļeti. Tu ej garām pa ielu, tu vari ignorēt un aiziet un tu vari apstāties un sākt skatīties, un tajā brīdī automātiski ieslēdzas tava kaut kāda līdzdalība. Tad ir tāda māksla publiskajā telpā, kas automātiski ir līdzdalīga, manuprāt. Un tad ir šis te augstākais līmenis – iedzīvotāji kļūst paši par kaut kādiem radītājiem, izpildītājiem dažādos... Iespējams, ka katram var meklēt savu terminu, es īpaši, nu kā jau es teicu, mēs tās saucam par izrādēm nevis kaut kāda projektu valodā, tad mēs neesam ļoti pie tā piestrādājuši, lai kaut kā to terminoloģiju sakārtotu. Bet droši vien tas būtu jādara, jo Latvijā vispār ar jēdzieniem ļoti grūti. Ar labiem jēdzieniem latviešu valodā. Bet tas ir tas, ko es saprotu. Tā kā tie četri tie līmeņi, bet droši vien, ka ir vēl. Bet tie ir tie, kas man uzreiz ienāk prātā, tie pamata.

L.J.: Nē, nu tie, kas ir tam ļoti pievērušies, tādās shēmās ar piedalīšanos un iesaistes līmeņiem, tur var aiziet tā, nu, ļoti sarežģīti.

G.L.: Nu protams. Nu, to līmeni, kas ir tiešām.. tie cilvēki piedalās kā autori vai izpildītāji, var ļoti dalīt, un skatīties, vai viņi piedalās, kā statisti tikai, vai viņu nedod Die's izmanto tikai kaut kādu savu ambīciju apmierināšanai, vai tā tiešām ir sadarbība, vai pat tas mākslinieks ar savām ambīcijām pakāpjas malā kāda brīdī un ļauj tam cilvēkam, viņa sadarbības partnerim paust tās savas idejas, pat ja nesaskan ar viņa kaut kādu to uzstādījumu, sākotnējo redzējumu. To jau arī var dalīt ļoti.

L.J.: **Vai ir jums kaut kādas tādas konstantas problēmas, ar ko jūs saskaraties, kad jūs mēģināt tos cilvēkus iesaistīt? Vai jūs varat izdalīt tādas kaut kādas galvenās problēmas?**

G.L.: (domā) Nē, nu, tas prasa ļoti labus darbiniekus, mums tādi ir, kas ir spējīgi tikt ar to galā. Problēmas, tieši iesaistot cilvēkus, nav problēmas, bet man tā ir problēma – ļoti mazs zināšanu līmenis par mākslu vispār, par mākslas procesiem kā tādiem. Tad mana problēma ir, vai mēs ar šo nelielo pasākumu kaut ko iekustinām un kāda ir tā pēctecība. Mana problēma ir tā, ka mēs nevaram nodrošināt šo te pēctecību, būdami NVO ar 3 darbiniekiem. Jo valstij nav šāda politika. Ļoti spilgts piemērs ir pagājušogad Rīga 2014, kas nebija tikai teātra projekti, bet kur bija virkne pasākumu ar cilvēku dažādu līmeņu līdzdalību, bet es nerunāju tagad tikai par teātri, bet arī par vides sakopšanu. Ļoti dažādi. Punkts. Viss. Neviena programma nav uztaisīta, lai to turpinātu. Tā kā tā ir mūsu tāda problēma arī politiska. Ņemot vērā to, ka katrs šis pasākums pierāda, ka viņam ir daudz vairāk pozitīvo rezultātu, nekā negatīvo seku, manuprāt, ir ļoti netālredzīgi to ignorēt. Bet tas ir viens. Bet tādas iekšējās producēšanas problēmas.. es patiešām, nu, tā ētiskā morālā lieta ir jātur ļoti augstu. Tāpēc ka tie cilvēki iesaistās ļoti dažādu iemeslu dēļ. Un daudzi iesaistās, to jau tu redzi, ka daudzi iesaistās tāpēc, ka viņi nespēj atteikt tiem saviem radniekiem vai draugiem, kas viņus tur pierunā. Un tas ir jāņem vērā. Un ir jāsauglabā ļoti individuāla pieeja, ko tur, kur visi ir profesionāļi, tu varbūt nedarītu, jo viņi paši jau tiek galā ar ļoti daudzām lietām. Bet tā teikt, ka cilvēki masveidā atteiktos vai negribētu, es nevaru, jo interese parasti ir diezgan liela. Un tieši tāpēc man ir žēl, ka tam nav pēctecība. Un ka šie cilvēki nesaņem, ne jau visi simts, bet tur tomēr, ka arī mēs nevaram nodrošināt to nākamo soli, kas viņos raisītu interesi par kultūru, par mākslu, par līdzcilvēkiem. Nu to nevar atrisināt ar vienu iestudējumu.

L.J.: **Nu kaut vai tie paši simts cilvēki, varbūt viņi ikdienā neapmeklē teātri..**

G.L.: Lielākais procents nekad mūžā nebija bijuši teātrī.

L.J.: **Nu lūk. Vai jums šķiet, ka tagad šāds projekts, un tas raisa viņiem interesi?**

G.L.: Es ļoti ceru. Bet mēs nevaram ne izsekot, ne nodrošināt to, lai viņi ietu uz teātri. Bet es ļoti ceru, ka tas process viņos ir... Es saku, viena lieta ir tā māksla, bet otra ir lielākas empātijas spējas vai iztēli raisīt, un man tās visas liekas ļoti svarīgas lietas, lai tiktu ar dzīvi galā. Man tā tiešām liekas. Un to jau tas projekts izdara. Un ja viņam būtu iespējas vēl un vēl, tad kaut kā tas projekts nostiprinātos.

L.J.: Ja viņi ne reizi nav bijuši teātrī, tad skaidrs, ka vai nu nav interese vai kaut kādi šķēršļi tur ir, piemēram, šāda veida projekti, kas nav vienkārši aizej, sēdi un skaties, vai tas ir tāds vieglāks vaids kā viņus...

G.L.: Tas ir grūtāks veids. Tas ir daudz grūtāks veids. Jo viņiem pašiem ir jākāpj uz skatuves un jāpiedalās.

L.J.: Bet teātrī viņi nebija bijuši, bet uz projektu atnāca. Tad kāpēc viņi atnāk uz projektu, bet neaiziet uz teātri?

G.L.: Tāpēc ka neviens viņus personīgi neuzrunā, lai viņi aiziet uz teātri. Iespējams, tāpēc, kā tā ir tāda interesanta pieredze, tur ir vesels pasākumu kopums. Un neviens no viņiem nezināja, uz ko viņi parakstās. Divi vai trīs cilvēki līdz projekta galam ienīda to projektu, un to arī no skatuves teica, ka tas riebās un liekas pilnīgi lieki. Tas arī ir pilnīgi ok. Bet es domāju, ka viņi nekāda veidā nelika šo pasākumu vienos svaru kausos ar „aiziet vakarā uz teātri”. Tas ir pilnīgi kaut kas cits. Jo te es atnāku individuāli, stundu intervēju tevi par tavu dzīvi. Nu tas ir pilnīgi kaut kas cits. Jā, bet es neloloju baigās ilūzijās, ka viņi visi baigi iet tagad uz teātri.

L.J.: Vai jums liekas, ka būtu vērtīgi, nu, LKA māca kultūras menedžerus, vai būtu vērtīgi pieskarties šim pasākumu veidam? Nu, es pati mācos kultūras menedžmentā un es par šiem pasākumiem dzirdēju ne tāpēc, ka man par to skolā mācīja. Vai būtu vērtīgi kaut kādu ieskatu tajā sniegt?

G.L.: Man vispār liekas, ka tas ir komiski, viss šis dokumentālais teātris un līdzdalība laikmetīgajā mākslā un teātrī ir absolūti neatņemama laikmetīgās mākslas ainavas sastāvdaļa. Un, ja to ignorē, tad tu vienkārši māci nepilnīgu, tu neiemāci pilnīgu to profesiju. Teiksim, pasaulē jau sen ir. Nu, tu nevari viņas ignorēt, jo viņas veido to ainu tādu, kāda viņa ir. Tā kā man liekas, ka te nevar būt runa, ka šo māca kā kaut ko eksotisku, ka dod ieskatu. To būtu jāmāca kā laikmetīgā teātra vienu no virzieniem, kas jau sen ir, kas veido šo ainu kopumā. Ne velti liela daļa mākslinieku, kas veido arī šos līdzdalības projektus, ir nosaukti tur par tiem „top”. Tā kā es saku, nedrīkst tā dalīt vairs, ka līdzdalības teātris būtu kaut kas, vai līdzdalības izrādes ar neprofesionāļiem būtu kaut kas zemāks par tām, kur stāv profesionāļi. Jo, kā es teicu, aiz visām šīm izrādēm stāv profesionāļi, kuri ir mākslinieki, kas lieto visdažādākos

izteiksmes līdzekļus un medijus. Un to ignorēt, nu, tādā gadījumā akadēmijas mācībspēki nav informēti par to, kas notiek.

L.J.: (smejas) **Nākamais jautājums. Vai būtu, jūsuprāt, vērtīgi, kaut kāds seminārs par līdzdalības pasākumiem, un otrs jautājums, kas iet kopā, vai jums liekas, ka tās lietas ir, ka to līdzdalību var uzlikt virsū visiem mākslas veidiem, tur horeogrāfijai, teātrim, fotogrāfijai, vai tas ir ļoti specifiski kautrai jomai?**

G.L.: Jūs domājat, seminārs profesionāliem māksliniekiem?

L.J.: Nu jā. Es, piemēram, tagad aicinātu jūs uz semināru, kur atbraukuši tie no Skotijas ar milzīgu pieredzi, un viņi tagad mācītu, kādas viņi tās pieejas izmanto, kā viņi tur mēģina, un tad jūs tur nāktu un klausītos.

G.L.: Es varbūt aizietu, jā.

L.J.: Vai jums liekas, ka tāds būtu, tā kā Latvijā...

G.L.: Nē, nu kā liekās interesanti? Kad cilvēki profesionāli, tad vienmēr ir vērts taisīt diskusijas, lekcijas un seminārus, tas nekad nav par daudz. Otrā daļa ir tāda, ka ir noteiktas lietas, ko var skatīties universāli, ko var skatīties pāri mākslas nozarēm vai žanriem, bet ir lietas, kas ir ļoti individuāli. Piemēram, fotogrāfija ir pilnīgi cits stāsts, kas ir jau vesela milzīga diskusija par ētikas jautājumiem. Es esmu pati studējusi antropoloģiju, kur tas ir pavisam citā līmenī - šie ētiskie jautājumi. Un es priecājos, ka es viņu esmu studējusi, jo ar to arī mana darbība šeit ir, kā lai saka, ir daudz vairāk to zemūdens akmeņu, ko es saprotu un mēģinu saskatīt, un ņemt vērā. Teātrī tas ir savādāk. Nu, tur neiesaistīti, bet ir arī izrādes, kur, kas notiek uz ielām vai kur, kur cilvēki to nezinot, kļūst par varoņiem vai protagonistiem. Un tur ir milzīga diskusija, vai viņiem tas būtu jāzina vai nē. Bet nu tad tā diskusija jau aiziet līdz absurdam. Ja es eju kafējnīcā un dzeru kafiju, un skatos pa logu un savā galvā sāku risināt izrādi, nu. Tā kā tā diskusija ir ļoti interesanta un vērtīga. Līdz tādām absurdam viņu nevajadzētu novest, jo mūsdienās jebkurš cilvēks saprot, ka, ja viņš grib izvairīties no publicitātes, tad 100% nedrīkst iet ārā no mājas, un pat tad tu nezini. Bet, ē, tīri par specifisku runājot, ir katrā žanrā sava specifika. Nu, dokumentālais kino, piemēram. Es skatījos filmu pagājušogad, kas televīzijā Latvijas Kods, kur bija tas vilciens filmēts [*Vilciens pienāk 20:14*]. Nu, ka man ļoti daudz jautājumu ētiskas dabas. Es ceru, ka jūs neesat saistīta ar to filmu. Es uzskatu, ka LTV nedrīkst viņu rādīt, ja viņa nav ar šiem cilvēkiem vienojusies. Bet tad tas nonāk līdz nākamajam, vai drīkst rādīt Panorāmas sižetus? Bet tomēr tur ir runa par žurnālistu un mākslinieku atbildību. Kaut kādas sadzīves situācijas vai ainas, kuri nezina, ka viņi kaut

kur piedalās. Viņi viņus jau transformē jau kā kaut kādu simbolisku vēstījumu, un tas ir pilnīgi kaut kas cits. Tur ļoti interesanti var pētīt arī to, cik tālu mākslinieks drīkst iet.

L.J.: Nu Latvijā, tai pašā vilciena sakarā, kamēr tur nav tiešām kaut kas tāds radikāls, tad par to tā īpaši..

G.L.: Es zinu. Un es saku. Tāpēc, ka kanādieši man atsūta uz 50 lapām, man arī tas liekas pārspīlēti. Man liekas, ka ir jābūt kaut kādam zelta vidusceļam. To rietumu apsēstību ar privātumu, nu, kā mēs smejamies, ka tu vairs nedrīksti svešam bērnam galvu noglaudīt, ka tur tiešām ir tik lielas iespējas, ka tevi iesūdzēs tiesā. Tas, manuprāt, arī ir *druksu* galējība. Pie mums atkal, ka vispār neeksistē diskusija par to. Man liekas, ka ir mums, kur augt, gan viņiem, nu. Reizēm tomēr liekas, ka cilvēks pats apzinās, ko viņš dara, nu tādā mākslas sakarā, es nerunāju tagad par kriminālo pasauli. Nu, ja tu viņu uzrunāji un viņš piekrīt, un tur vēl ir 150 līgumi apakšā, tad tas ir pārspīlēti. Bet ir lietas, ko es Latvijā redzu, kur ir skaidri pārkāptas kaut kādas pamatlietas. Un ir lietas Rietumos, kur man tas liekas ļoti pārspīlēts, kur tu uzskati cilvēku par pilnīgu idiotu, ka tas viss ir jānostiprina ar tik daudz juridiskiem dokumentiem. Bet nu tur atkal viņiem noteikti ir kaut kāda pieredze, kas liek viņiem to darīt.

L.J.: Tad varētu būt vērtīgi izstrādāt varbūt ne uz 50 lapām, bet tā kaut kā to limitēt tomēr, bet izstrādāt ētikas kodeksu.

G.L.: Es nezinu, vai universālu. Man liekas, ka katram pašam māksliniekam ir savs ētikas kodekss jāizstrādā. Un, arī strādājot profesionālajā teātrī, katram pašam jābūt savam iekšējam ētikas kodeksam. Bet, ja mākslinieks strādā ar neprofesionāļiem, tad jo īpaši.

L.J.: Bet tad varbūt tas vilcienu cilvēks – man liekas, ir *ok*, nekas tur tāds briesmīgs nebija. Un tas ir viņa ētikas kodekss, un viņš rada, bet jums atkal liekas, ka tas nebija.

G.L.: Es nezinu. Varbūt, ja tā filma nestu kaut kādu ārkārtīgi spēcīgu māksliniecisko vēstījumu, tad vēl, bet nezinu. Es nezinu. Ja tu ilgstoši filmē ar slēpto kameru. Ja tu filmē ar atklāto kameru, tad varbūt tiem cilvēkiem būtu *pofīg*. Bet, ja tu ilgstoši filmē, viņiem nezinot diskutablās pozās, pozīcijās, situācijās, runājot tekstus. Tu neuzdod viņam jautājumus, uz ko viņš tev atbild, zinot, ka viņš atbild svešam cilvēkam, viņi sarunājas par kaut ko savā starpā, kas tiek ierakstīts. Nu tur ir problēmas, tur ir objektīvas problēmas. Nu, ja cilvēkam tas liekas ētiski, tur arī neko nevar darīt. Nu, antropoloģijā ir universālais kodekss, ko nedrīkst pārkāpt. Ja antropologs to pārkāpj, viņš tiek izraidīts no profesionālās vides. Es domāju, ka arī mākslā ir pamatlietas par cilvēka privātās telpas neaizskaramību. Nu, tu nedrīksti pārkāpt starptautiskos cilvēktiesību aktus. Tālāk jau var individuāli runāt par specifiku, bet ir kaut

kādas pamatlīnijas. Bet tiklīdz to rāda sabiedriskā televīzija, viņai jau nu gan ir jāievēro šīs pamatlīnijas. Tur var par to diskutēt un vajag.

L.J.: Nu skaidrs. Un vēl pēdējais jautājums. Ņemot no to pašu skotu pieredzes, viņi izstrādāja nesen tādas kvalitātes vadlīnijas, kas tieši veido kvalitatīvu pasākumu. Kā jums liekas, vai tāds kaut ko dod un vai tāds ir vajadzīgs?

G.L.: Un kas ir tie skoti, un kāpēc tu viņus piesauc?

L.J.: Nu tur ir tāds Hamlina [*Paul Hamlyn Foundation*] fonds, viņi ir veikuši 15 dažādus pētījumus, intervē dažādus māksliniekus. Nu, lūk, un tur viņi ir viņus aptaujājuši ar tiem pašiem iepriekšējiem jautājumiem, un sapratuši, ko viņi uzskata par kvalitatīvu, un, beigās izdarot tos secinājumus, viņi ir apmēram tur nu, protams, tas ir nenormāli plaši, uz 150 lapām, bet viņi ir izvirzījuši tās vadlīnijas, pēc kā varētu iziet cauri un paskatīties, vai... Jo viņi saka, lai gala rezultāts būtu kvalitatīvs, tur jāiziet visās plānošanas fāzēs, no paša pirmā brīža, kad sāk plānot projektu. Piemēram, ir jāvelta laiks, lai izveidotu attiecības ar dalībniekiem. Nu tas nav tāds: „kvalitatīvs ir tad, ja: ”

G.L.: Mhm. Nē, nē, tas ir skaidrs, jā. Ē. Ir cilvēki, kam vajag vadlīnijas, un ir cilvēki, kam nevajag. Man, iespējams, tiešām ir palīdzējušas tās antropoloģijas studijas, jo es ļoti daudz ņemu vērā viņu, un mēģinu skatīties, lai arī mūsu citiem darbiniekiem, lai viņi to ievēro, un tas ir, es pieļauju, ka tās ir kaut kādas universālās lietas, kas attiecas uz dažādu... kas stāv pāri žanriem, vai šai gadījumā māksla un antropoloģija, kam nav nekāda tieša sakara. Bet man liekas tādas vadlīnijas Latvijā ir... es nezinu. Man liekas, ka visi šitie papīri, tiem ir vērts, ja, piemēram, valsts nolemtu, ka mēs gribam nākamajos piecos gados pacelt sabiedrības iesaistes līmeni un mēs tam piešķiram 3 miljonus no valsts budžeta. Tad ir jābūt vadlīnijām, kas veido politiku, pēc kādiem kritērijiem šī nauda tiek piešķirta, ko grib sasniegt, ko drīkst, ko nedrīkst, ko nedrīkst pārkāpt. Bet vienkārši tā, nu, tur jāskatās. Man liekas, ka jebkurā lietā, ja viņa pieņem jau masveida mērogu, tad ir vērts par to domāt. Un ja tu redzi, ka tur kaut kas iet galīgi šķērsām... Bet izstrādāt vadlīnijas lietā, kurā nekas tāds nenotiek, nezinu. Es saku, mūsu gadījumā, man liekas, ka mēs esam vienīgie, kas tādā laikmetīgās mākslas kontekstā ar to tik daudz nodarbojas. Man liekas, ka mums ir savas iekšējās, nu, mums nav uz sienas uzrakstītas, bet arī, mūs tie mākslinieki ir izaudzinajuši līdz tādām līmenim.

2.pielikums. Interviju vadlīnijas.

1. Kādas aktivitātes Jūs esat vai plānojat veikt, kas, jūsuprāt, atbilst uzstādījumam “māksla līdzdalības uzstādījumos?”
2. Kādus terminus un apzīmējumus Jūs izmantojat, lai raksturotu šādus darbus?
3. Kā jūs saucat cilvēkus, kas veic šo darbu? (mākslinieki, koordinatori)
4. Kāda ir mākslinieka loma?
5. Ko mākslinieki mēģina sasniegt, veicot šo darbu?
6. Ar kādiem dalībniekiem Jūs sastrādājaties?
7. Kur aktivitātes notiek?
 - a. Vai Jūs sadarbojaties ar citām organizācijām, lai veiktu šo darbu? Ja jā, ar kādām?
8. Vai varat minēt kādu lielisku Jūsu organizācijas aktivitātes piemēru?
 - a. Kas šos piemērus padara lieliskus?
9. Ja Jūsu organizācija nodarbojas arī ar citu aktivitāšu organizēšanu, vai ir kāda atšķirība, kā Jūs vērtējat pasākumu kvalitāti?
 - a. Ja tā, kāda ir atšķirība?
10. Vai ir kāda īpaša filozofija, kas ir pamatā Jūsu pieejam līdzdalības mākslas pasākumiem?
11. Kāpēc Jūsu organizācija darbojas līdzdalības jomā?
 - a. Kāda mērķa vārdā jūs tās veicat?
 - b. Vai dažādām aktivitātēm ir dažādi mērķi?
12. Kāpēc Jūsu organizācija sadarbojas tieši ar šādiem dalībniekiem?
13. Kāpēc Jūsu organizācija sadarbojas tieši ar šiem māksliniekiem?
14. Kā Jūsu organizācija iesaista māksliniekus, lai viņi veiktu šo darbu?
 - a. Vai Jūs nodarbināt māksliniekus patstāvīgi vai ar pagaidu līgumiem, *freelance*?
15. Kā Jūsu organizācija meklē un pieņem dalībniekus?
16. Jūsu organizācija attīsta savus māksliniekus un viņu prasmes?
17. Kā vēl mākslinieki, ar ko Jūs strādājat, attīstās?
 - a. Kādas nepilnības, jūsuprāt, pastāv mākslinieku, kas strādā līdzdalības uzstādījumos, apmācībās un profesionālajā attīstībā?
18. Kas sponsorē Jūsu līdzdalības mākslas projektus?

1. Kāda bija (ja bija) vietas, vides, konteksta izpēte pirms pasākuma?
2. Kādas stratēģijas, paņēmieni tika izmantoti, lai dibinātu kontaktu un veidotu dialogu ar dalībniekiem?
3. Kā tika pieņemti lēmumi par to, ko un kā radīt?
4. Kā Jūs raksturotu „līdzdalības mākslas/kultūras pasākumu” formu?
5. Vai līdzdalības pasākumus vispār vērts izdalīt kā atsevišķu pasākumu grupu?
6. Vai būtu nepieciešams izveidot kādu `kopienu` šāda veida māksliniekiem?
7. Vai Jums nešķiet, ka „līdzdalība” tiek izmantots tikai kā tāds *piekabinājums*, lai izklausītos labāk, atbildīgāk un vieglāk iegūtu finansējumu?
8. Vai interesējaties par to, kas šajā jomā notiek pasaulē, Latvijā?
9. Kur meklējāt idejas, kā to organizēt?
10. Vai organizējot šādus pasākumus vajadzīga īpaša pieeja, prasmes?
11. Kādas, Jūsaprāt, ir 3 galvenās prasmes, strādājot līdzdalības projektos?
12. Ar kādām grūtībām saskārāties organizējot?
13. Vai vajadzētu šādu pasākumu plānošanu mācīt kultūras menedžeriem, augstskolās?
14. Vai vajadzētu organizēt meistarklases, seminārus
15. Kas vispār, Jūsaprāt, nosaka šādu pasākumu kvalitāti?
16. Kā izvērtējāt savu darbu/dalībnieku pieredzi? Vai ievācāt atsauksmes no dalībniekiem?
17. Vai „koprades pasākumi/projekti” būtu piemērots nosaukums? (lai nejauktu ar kultūras līdzdalību)

3. pielikums. Līdzdalības pasākumu kultūras un mākslas jomā ilustrējoši attēli.

1. attēls. Papīra objektu festivāls. Gatavošanās starptautiskas mākslinieku trupas *Cardboardia* izrādes tapšanai.⁹⁶

2. attēls. Papīra objektu festivāls. Izrāde *Cardboardia*⁹⁷.

⁹⁶Publicitātes attēls. www.tvnet.lv. Pieejams: http://www.tvnet.lv/izklaide/notikumi/517896-papira_objektu_festivala_noslegums_kartona_svetki_cardboardia [skat.2015, 20.maijā].

⁹⁷ Publicitātes attēls. www.decosee.com Pieejams: <http://www.decosee.com/picture/stunning-modern-made-in-cardboardia-workshop-moscow-russia.jpg> [skat.2015, 20.maijā].

3. attēls. Laikmetīgā teātra programma *forte forte*, Rimini Protokoll izrāde „100% Rīga”⁹⁸

4. attēls. Mobile Academy Berlin projekts sadarbībā ar Latvijas Jaunā teātra institūtu „Noderīgu zināšanu un ne-zināšanu melnais tirgus nr. 16”.⁹⁹

⁹⁸ Publicitātes attēls. www.lsm.lv Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/teatris-un-deja/kultura/laikmetiiga-teatra-programmu-forte-forte-noslegs-izrade-100-riig.a107641/> [skat. 2015, 20.maijā].

⁹⁹ Publicitātes attēls. www.riga2014.org Pieejams: <http://riga2014.org/resources/web/gallery/60-ekspertisarusanas-zinasanas-tiksanasblackmarket16/960x470/Zinasanu%20nezinasanu%20tirgus%20foto%20Kaspars%20Garda%2019.jpg> [skat. 2015, 20.maijā].

5. attēls. Dejas dienu meistarklase, 2012.gads.¹⁰⁰

6.attēls. Dejas dienu ietvaros veidotā dejas izrāde, 2010.gads.¹⁰¹

¹⁰⁰ Publicitātes attēls. *www.dejasdiena.lv* Pieejams: http://dejasdiena.lv/?page_id=19 [skat. 2015, 20.maijā].

¹⁰¹ Turpat.

7. attēls. Rīgas Pašportretu izstādei Rīgas iedzīvotāja iesūtītais attēls.¹⁰²

8. attēls. Rīgas Pašportretu foto darbnīca Āgenskalnā, kurā fotogrāfijas dalībniekie uzņēma savās dzīvesvietās.¹⁰³

¹⁰² Iesūtītie foto. *Riga Self/portraits*. Pieejams: http://rigaselfportraits.com/wp-content/uploads/2013/12/Janels_Katlaps2-560x560.jpg [skat. 2015, 20.maijā].

¹⁰³ Pārdaugavas pašportreti. *Riga Self/portraits*. Pieejams: <http://rigaselfportraits.com/wp-content/uploads/2014/01/20131104-1401071-373x560.jpg> [skat. 2015, 20.maijā].

9. attēls. Labas vietas talkas radošās plānošanas pasākums Sarkandaugavā.¹⁰⁴

10. attēls. Labas vietas talka. Sarkandaugavas Alekša skvēra labiekārtošana.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Publicitātes attēls. www.apkaimes.lv Pieejams: http://www.apkaimes.lv/web/images/news/_MG_5636.jpg [skat. 2015, 20.maijā].

¹⁰⁵ Publicitātes attēls. www.sarkandaugava.lv Pieejams: http://www.sarkandaugavai.lv/wp-content/gallery/05-04-2014-talka/MG_2579.jpg [skat.2015, 20.maijā].

11. attēls. Projekts Iesakņotāji. Senioru un skolēnu kopīgā dārzeņu stādīšana.¹⁰⁶

12.attēls. Projekta Iesakņotāji ietvaros rīkotā senioru deju meistarklase Esplanādē.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Publicitātes attēls. www.riga2014.org. Pieejams:

http://riga2014.org/resources/web/images/715x345/3.nodarb-apstra_kadr-2.jpg [skat. 2015, 20.maijā].

¹⁰⁷Publicitātes attēls. www.lsm.lv Pieejams: http://s2.lsm.lv/media/5/9/large_4851.jpg [skat.2015, 20.maijā].